

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI
UTGIVEN AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Litteraturen i Norden 2008:
  - Henrik Wivel
  - Lars Bukdahl
  - Mervi Kantokorpi
  - Gustaf Widén
  - Úlfhildur Dagsdóttir
  - Hans H. Skei
  - Birgit Munkhammar

- Intervju med NR-pristagaren Per Petterson
- Christina Gestrin om samarbete i Östersjöregionen
- Harald Jørgensen in memoriam
- Bokessä om Jonas Lies brev

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningen Norden ■ ■

Årg. 85 • 2009 • Häfte 3

INNEHÅLL

Artiklar

Kunstnerisk frihed. <i>Henrik Wivel</i>	183
Danskerne omdøbt. Dansk litteraturskønhed 2008. <i>Lars Bukdahl</i>	187
Romanen gästspelar i grannskapet, poesin alltså de ungas knoppning. Finsk litteratur 2008. <i>Mervi Kantokorpi</i>	197
Har poesin en framtid, trots allt? Finlandssvensk litteratur 2008. <i>Gustaf Widén</i>	205
Skepnader i skymningen: En ö i gungning. Isländsk litteratur 2008. <i>Úlfhildur Dagsdóttir</i>	213
Et bokår under genomsnittet. Litteraturen i Norge 2008. <i>Hans H. Skei</i>	223
Samvetslösa bekännelser om svek. Svensk litteratur 2008. <i>Birgit Munkhammar</i>	235
NT-Intervjun. ”Fra nå blir ingenting som før”. Samtal med NR-pristagaren Per Petterson. <i>Hans H. Skei</i>	243

* * *

För egen räkning och nordisk krönika

Parlamentariskt samarbete i Östersjöregionen. <i>Christina Gestrin</i>	249
Krönika om nordiskt samarbete. <i>Anders Ljunggren</i>	253

* * *

Letterstedtska föreningen

Harald Jørgensen in memoriam. <i>Kristian Hvidt</i>	257
---	-----

* * *

Bokessä

Jonas Lies brev. Epistler fra en annen tid. <i>Harald Bache-Wiig</i>	259
--	-----

* * *

Kring böcker och människor

Guðni Ágústsson i med- och motgång. <i>Arna Schram</i>	265
Landsgymnaset – eit særprege skuleslag. <i>Jakob Lothe</i>	267
Den ständigt aktuelle Segerstedt. <i>Lars-Åke Engblom</i>	270
Blott Sverige svenska krusbär har. Del tre av Almqvistbiografin. <i>Anna Hedelius</i>	271
Dø, døde! En fin samling Hørup-artikler. <i>Arne Hardis</i>	273
Hal Koch – urdemokraten. <i>Niels Houkjær</i>	274
Op og ned med de kulturradikale. <i>Lars Handesten</i>	276
Drømmen om Norden och Europa. <i>Claes Wiklund</i>	279
Sammanfattning.....	283
Tiivistelmä.....	284

HENRIK WIVEL

KUNSTNERISK FRIHED

Lige så længe, der har eksisteret romaner og fortællinger, har forskellige mennesker ude i virkeligheden følt sig misbrugte i dem. Romanforfattere udsættes – med eller mod deres vilje – ofte for anklager fra mennesker, som ikke vil finde sig i, at være en del af en litterær iscenesættelse og dramaturgi.

Den islandske forfatter, Hallgrímur Helgason, gav en elegant version af krænkelsen til bedste, da han for et par år siden skrev en roman, der handlede om at hovedpersonen vågnede op i en gammel klassiker af ikonet Halldór Laxness, og syntes den var så tørvetrillende kedsommelig, at han hurtigst muligt ville ud af den igen. Man kan på Hallgrímur Helgasons vegne glæde sig over, at Laxness for længst er død og borte, ellers havde fanden været løs.

Det har fanden da også været på det seneste i flere af de nordiske lande. I Sverige udgav forfatteren Alexander Ahndoril (der dengang ikke skrev under pseudonym) for et par år siden en roman om Ingmar Bergman og hans første ægteskab, der fik Bergman til rasende at erklære, at han følte sig misbrugt. Sidste år udgav varylen Lars Norén *En dramatikers dagbok*, hvor han sviner det kulturelle kleresi i Sverige til, ikke mindst teaterkritikeren Leif Zern, der så meget belejligt anmeldte værket i *Dagens Nyheter* – pay back time!

I Norge har historikeren Tore Pryser på det seneste rettet et frontalangreb på Kjartan Fløgstad, fordi han føler, at forfatteren har tyvstjålet kildematerialet der ligger til grund for Fløgstads seneste roman *Grense Jakobselv*. Fløgstad optræder ”uetisk” finder Tore Pryser, mens Fløgstad på sin side hævder, at en roman fortsat er et sted, hvor ”sandheden drager tvivlen i tvivl, og tvivlen drager sandheden i tvivl”. Og tvivlen bør komme forfatteren til gode på grænselandet mellem fiktion og fakta.

I Danmark har Suzanne Brøgger, der altid har brugt sin selvbiografi i fiktionens tjeneste, fået det meste af sin familie på nakken, mens forfatteren og filminstruktøren Jørgen Leth i forbindelse med første bind af sine erindringer i 2005, fik ikke alene det officielle Danmark og bigotte feminister, men paradoksalt nok også de old school kulturradikale aviser, *Ekstra Bladet* og *Politiken*, imod sig, fordi han havde tilladt sig at skildre en række – erotiske og stærkt filmiske – tableauer med sig selv og en haitiansk tjenestepige i hovedrollerne. Man kan grine af det meste, selv om der ind imellem har store menneskelige omkostninger, både for forfatterne og for de mennesker, der mere eller mindre frivilligt indgår i deres tekstunivers og forestillingsverden.

Men i år har forholdet mellem fiktion og fakta i den digteriske iscenesættelse taget en alvorlig drejning i Danmark, hvor relationen mellem performansekunstneren Thomas Skade-Rasmussen og forfatteren Claus Beck-Nielsen ser ud til at ende i en retssal, hvor en eventuel dom vil danne præcedens.

Claus Beck-Nielsen, der i 2001 tog livet af sit navn og siden har optrådt under titlen *Das Beckwerk*, har de seneste år rejst rundt i Irak, Iran og Afghanistan med en metalkasse, hvorpå der står "democracy". Det – demokratiet og dets vilkår – har han så diskuteret med borgerne i de krigshærgede, diktatoriske og teokratiske regimer. Ikke alene, men netop sammen med Thomas Skade Rasmussen. Begge har under processen, der i tiltagende grad har været livsfarlig, udvist stort mod og dertil en fordomsfri, ja absurdistisk humor i deres indbyrdes rollespil, der har kunnet anskueliggøre konflikten i Mellemøsten med en grad af sandhed og konkret indsigt, der er prisværdig.

De tos rejse, ikke mindst til Irak og Afghanistan, har resulteret i en række frapperende journalistiske reportager, og *Das Beckwerks* to genremæssigt nybrydende romaner *Selvmondsaktionen* (2006, indstillet til Nordisk Råds Litteraturpris) og *Suverænen* (2008), har været overbevisende. Her blandes virkelighed, fiktion, storpolitik og personligt engagement, ikke mindst fordi de to hovedpersoner i den grad udsætter sig for verden, prisdager sig til dens tilværelsesformer, og fordi *Das Beckwerk* har formået så talentfuldt, indlevet og nærværende at skildre det.

Men i *Suverænen* lader *Das Beckwerk* sin gamle rejsekammerat, Thomas Skade-Rasmussen indgå med fuldt udfoldet privatliv, navn, adresse, bankkonti og alt tilhørende. I romanerne og reportagerne har han alene optrådt under pseudonymet Thomas Altheimer, men nu er han afsløret, så at sige, som privatperson. Thomas Skade-Rasmussen føler sig krænket i sit privatliv, og har nu udtaget stævning imod *Das Beckwerk* og forlaget Gyldendal for at have stjålet hans liv og identitet. Hans ære.

Initiativet er opsigtsvækkende, ikke mindst fordi Claus Beck-Nielsen i egen iscenesættelse afgik ved døden i 2001, og derfor kun eksisterer under varemærket *Das Beckwerk*. Kan han således møde op i retten? Og Gyldendal? Kan forlaget blive tvunget til at trække udgivelsen tilbage, udbetale erstatning til den krænkede, og dermed knægte ytringsfriheden og prisdage en af forlagets mest talentfulde forfattere. Det har Gyldendal notorisk ikke tænkt sig, og forlagets jurister er kørt i stilling.

Men fordi sagen er rejst, kan den blive principiel og række ud over den allerede gældende injurielovgivning. Adskillige forfattere har arbejdet i feltet mellem fiktion og virkelighed, videnskab og litterær teknik, privat og personligt, og dermed skabt romaner, fortællinger og dagbøger, hvor friktionen bliver tydelig, dirrende og interessant. Litteraten Poul Behrendt har i den anledning beskrevet forholdet mellem forfatteren og hans læsere som en "dobbelkontrakt", hvor læseren på den ene side er vidende om det autentiske udgangspunkt og på den anden side accepterer den litterære løgn, så at sige, det forhold, at virkeligheden forvandles i fiktionen.

Denne "intertekstualitet" har romanen altid haft som en del af sit væsen – Strindberg var en mester i at skabe intertekstuelle referencer i sine værker

og bruge sin virkelighed – og spørgsmålet burde ikke være, om en roman er ”etisk” eller ”uetisk”, ”privat” eller ”personlig”, ”autentisk” eller ”vidtløftig”, men om den er god eller dårlig. Det er alene dette forhold, den skal dømmes på. Og det er en kunstnerisk bedømmelse og fortolkning, ikke en juridisk. Det helt afgørende er den digteriske bearbejdelse af fakta, uanset om reelle personer fra den virkelige verden kan indgå i roller og blive litterære karakterer, som muligvis ikke passer dem.

Vejen til helvede er brolagt med krænkede mennesker, der vil have deres sag for retten. Sandheden kan, med Fløgstads ord, altid drages i tvivl, og netop det er litteraturen god til.

Lad ordet være frit.

LARS BUKDAHL

DANSKERNE OMDØBT

Dansk litteraturskønhed 2008

Der er altid mange kandidater til titlen som årets uretfærdigst behandlede bog. Og de alleruretfærdigst behandlede må i sagens natur være dem, der trods alle fremragende kvaliteter overhovedet ikke bliver behandlet, men simpelthen ignoreres. Hvilket jo lige præcis gør det svært at nominere dem til årets uretfærdigst behandlede bog, for hvordan i alverden skulle nogen lykkes med at få nys om dem så. For en hel del af de uretfærdigt behandlede bøger gælder det, at det ikke er nogen overraskelse, at de bliver uretfærdigt behandlet, fordi de (eller deres forfattere) på den ene eller den anden led er skæve i forhold til de kano-niske regler, normer og rangordninger, uretfærdigt, men forudsigeligt nok.

Det er imidlertid ikke tilfældet for den bog, jeg vil udnævne til året 2008's uretfærdigst behandlede: Tværtimod lever *Naja Marie Aidts* digtsamling *Poesibog* så ubændigt og suverænt op til reglerne og normerne og rangordningerne, at den sprænger dem til alle hobe. Under normale omstændigheder ville bogen være blevet nomineret til indtil flere litteraturpriser og have vundet mindst et par af dem, men fordi Aidt få uger før udgivelsen var blevet offent-

liggjort som vinder af Nordisk Råds Litteraturpris for novelle-samlingen *Bavian*, der var udkommet hele tilbage i 2006, skete der efter de glade anmeldelser på dagen, der snarere end at prise den nye bog fejrede prisen til den gamle, ikke en snus (bortset fra at bogen dags dato er solgt i over 7000 eksemplarer, hvilket er *crazy* for en digtsamling), og det er uretfærdigt, uretfærdigere, uretfærdigst!

Poesibog er en ualmindelig rig digtsamling, vel faktisk flere i én, fordi den ikke som *Balladen om Bianca*, Aidts hovedløst viltre tekst- og billedbog fra 2002, i alle retninger løber væk fra poesien, men i alle retninger løber *til* poesien, både den genstridigt

forfjamskede polyfon-poesi, hun fra og med gennembrudssamlingen *Huset overfor* slåssede bravt med, og den sødmefuldt melankolske central-poesi, hun dyrkede i sine tre første samlinger, og som hun nu omsider kan forsone sig med – ved at sætte klangfed turbo på den!:

”Men så springer august i dit syn som en doven, forkælet gudinde:/ nu kommer høsten og lysten; selv du frsker op bag din brilles spejlglas./ Du kaster en mønt i brønden og håber det bedste./ Europa er tør og stikkende som en slangetunge./ Her rosenrøde aftner: et kys af en sky bag tungt, gult korn.”

Inkluderet er også flere helt nye faconer og formater: den rå, eksistentielle enkelhed, det anekdotisk/punktvist indlevede erindrings-zoom og – besynderligst! – den konkretistiske dyrefabel. Man skulle ikke tro, at det ville være muligt at skrive et vellykket eller udholdeligt digt om en følsom 12-årig pige i 70'ernes familieopløsende vold, men det er det for Aidt:

”at hinke/ at bære nag/ at ryste på sit grydehår/ sin andefod et oprævlet/ sømandssweaterærme/ at hænge så frygteligt i laser/ at synke ind i eventyr/ længes efter før/ efter efter men ikke dette/ nu der emmer af afsavn/ dødsbo en ubærlig/ modenhed/ vi sidder på fortovet/ og keder os vi trækker/ rosenknopper på snor/ dette er et villakvarter/ grædepilen græder/ huset skal forestille at være/ vores hjem”

Det er tilladt at snøfte og umuligt at lade være og for en gangs skyld fuldstændig i orden, rent kunstnerisk!

Poesibogs sådan cirkus diametralt modsætning, på samme høje niveau, er *Martin Larsens* ottebindværk (!) *Monogrammer*, som decideret insisterer på at blive uretfærdigt behandlet: Det samlede sidetal er bugnende 5984, prisen, ved personlig bestilling hos det lille forlag Basilisk, er 2500 kr. og dags dato er der fremstillet i alt kun 10 sæt (forlaget havde ikke råd til anmeldelseseksemplarer). På hver side finder man fem tættrykte spalter med *navne* og atter navne og alt i alt 2360.000 fire og unikke af slagsen, fremkommet ved at gange de 165 frie efternavne (efternavne, som flere end 2000 danskere bærer, og som man derfor ikke skal have tilladelse til) med de 6031 drengenavne og 8990 pigenavne, som Indenrigsministeriet har tilladt, og eftersom de ”almindelige” danske fornavne, som fx Lars eller Martin, er klart i mindretal, kommer et dominerende flertal af bogens navne til at bestå af et eksotisk, eventyrligt eller bare mærkeligt fornavn + et håbløst trivielt, socialrealistisk efternavn, her tyve styk fra side 541 i bind 1:

”Ninne Mathiasen/ Liss Søndergaard/ Toufik Danielsen/ Larna Jørgensen/ Schasta Jepsen/ Suni Lauridsen/ Lester Schmidt/ Ryan Hougaard/ Pau Winther/ Rojhat Thorsen/ Abdulgadir Søgaard/ Zannie Juul/ Zippy Andersen/ Safeena Davidsen/ Gundhild Bundgaard/ Iero Riis/ Jiaxuan Christensen/ Rocco Juhl/ Rabih Juul/ Nen Back”

Imponerende underholdende, ikke sandt, men jo også en håndgribelig vision om et omsider fuldt multikulturelt eller *hybridt* Danmark bestående

af lutter jordbundne excentrikere, og heraf (ingen Lars Bukdahl og) kun en Martin Larsen, som der er virkeligt dårlige odds for nogensinde at støde på. Ingen tvivl om, at værket er lige så umuligt at læse igennem (også for forfatteren jo!), som det er fornøjeligt at pluklæse i.

I stedet for Aids' virtuost og dynamisk hvirvlende leg med traditionen, får vi en fiks og original idé, monstrøst realiseret på en computer og en print-on-demand-trykpresse i USA, forskellen kan næsten ikke være større, men paradoksalt nok opleves *Monogrammer* som ret akkurat lige så vitalt et sprogkunstværk som *Poesibog*, frie navnes utal vs. frisat jegs flerhed, hver sin overgivne identitetsfest.

Og for resten, hvis der bladres grundigt, vil man i *Monogrammer* opdage 165 (165 tegn lange) aforistiske linjer, som sin egen lille, hemmelige og for-splintrede instruktionsbog i den forskønnede telefonbog, og på side 170 i bind 2 denne linje:

”Så det er klart, at for den, der aner hvordan, han skal lytte, fortæller hvert navn sin egen historie. Hvert navn kommer til os med skyggen af et præfabrikeret plot.”

Og modsat *Poesibog* fik *Monogrammer* faktisk en pris, Bukdahls Bet – Den Smalle Litteraturpris – så allertykke er værket, at det er allersmallest.

Montanaprisen tilfaldt lige så retfærdigt tidligere forfatterskolerektor *Niels Frank* for digtsamlingen *Små guder*, der sammen med *Én vej* fra 2005 markerer en tilbagevendende til eller genopfindelse af poesicentralen efter en række hybride og monstrøse ekskursioner ikke ulig Aids; samlingen er konceptuelt organiseret som en række apostrofiske (= du-anrørende) opsange til familie, elskere, venner og kolleger (på parnasset har diskussionen om hvem, der er hvem, været hvidglødende), men jo mere furiøst digteren skælder du'erne huden fuld, jo mere præcist rammer ophævelserne ham selv i nakken, hvilket han udmærket er klar over, hvilket bare ikke nedsætter farten eller veltalenheden, tværtimod:

”Den hyperventilerede lidenskab! Hvis bare du kunne/ slukke for den, hive stikke ud på hjernen, og motoren/ gå i stå med et par små host. Tilbage kun hjertets/ rådne lugt. Den uddøde passion, det uddøde jeg.”

Men heller ikke digtet kan slukke for den hyperventilerede lidenskab, hvilket Frank oplever som dybt uretfærdigt, hvilket giver ham anledning til at forsætte besværgelserne nogle linjer endnu.

Små guder kan sammenstilles med en genreløs bog af Franks (sen-80'er) generationskammerat *Christian Yde Frostholt*, *Ofte stillede spørgsmål*, der på overfladen præsenterer sig som en ganske almindelig, højreside-floset digtsamling, men hurtigt viser sig at være lige så lidt traditionelt ”skrevet” som *Monogrammer*: al brødtekst synes nemlig sakset eller rettere *cut and pasted* fra internettet, via automatiske søgninger (på fx navnet Eiko eller ordet

kærlighed) eller egen collage-behændighed: resultatet er et både barokt og kritisk og yderst musikalsk remix af nettets kaotiske rådvildhed, med titlens "ofte stillede spørgsmål" om hvad som helst yderligt og inderligt som den evigt changerende, røde tråd:

"Hvad betyder Majbritt?/ Hvor kommer tårer fra?/ Hvordan kommer der skyer på himlen?/ Hvad kræver det at klatre i bjerge?"

Sørgeligt som en så akut realistisk digtbog bliver ignoreret og uretfærdigt behandlet i medierne, fordi den ikke er traditionel nok (dvs. tilhørende den rigtige tradition; dadaismen fylder snart 100 år)!

En virkelig grov uretfærdighed er uretfærdig behandling pga. for ivrigt og flittigt realiseret høj ambition, og den uretfærdighed gik i 2008 atter ud over kæmpetalentet *Ursula Andkjær Olsen*, der uretfærdigt stadig har sin store litteraturpris til gode: Fem bindstærke og brandoriginale hovedværker på fem år er for meget af den gode raptus åbenbart. Ikke fordi unikummets seneste opus, 208 sider lange *Havet er en scene*, ikke fik glimrende anmeldelser, men fordi anmelderne virkede lige så trætte, som digteren virker utrættelig, trætte af utrætteligheden og trætte af brandoriginaliteten: fx er det stadig et godt spørgsmål, om Andkjær Olsen faktisk skriver "digte", som forlagets genrebetegnelse desperat lyder, snarere skriver hun ursulaisme eller ursulaismer, hvirvlende luksuriøs super-pludren. *Havet er en scene* er hendes arkitektonisk strengest opbyggede bog: tre dialogiske dobbelt-suiter, om forførelse, krig, savn, fem dramatisk-satiriske læse-scener, to x to cirkeldigte, en gennem-og-rundt-om-bogen-flydende hav-hymne, men sikke en ubændig, ustoppelig egensindighed i hvert eneste af disse sær-skabeloner, her et søsygt klip fra den blå bogstaverede hav-hymne:

"Mål og midler bliver til hinanden mens de brænder deres syn i begge ender. Deres mangelfulde sanser. I begge ender de skulle tage deres lykkepille nu. Deres leve-af-og-græde-af-lykkepille deres lad-mig-lev-og-elskepille. Nu. Jo før jo bedre? De har skam i livet men brænder kenderne eller byerne først?"

Hvilket er et godt, men sjældent stillet spørgsmål!

Prosaens køn, nej, prosaen skøn

Halvfemsergenerationens stolte falanks af prosaiske kvinder blev i 2008 seriøst udfordret af løse og brillante, mandlige kanoner fra 00-generationen, hvilket af visse kritikere blev anskuet som en egentlig kønnes kamp, der overlegent vindes af mændene, men det er ærligt talt noget litteratur-sexistisk fis.

Overfor *Helle Helles* (skrive- og) midtvejskriseroman *Ned til hundene* stiller kritikerherrerne *Kristian Bang Foss'* arbejdspladsroman *Stormen '99*. Og det ser da også umiddelbart trygt kønnet ud med Helles intenst nærsynede snapshots af en forfatter-jegfortæller stedt i et begivenhedsløse udsted af et eksil på den ene side og *Kristian Bang Foss'* (og hans viltert alvidende fortæl-

lers) brutalt oprømte skrøner om magtkampe og ”fækalister” på et tøjlager på Amager på den anden side. Men hvad så med den udknaldede surrelisme inderst i Helles snapshots – det skæbnesvangre ”nisselandskab”! – og den pludselige, ømme indlevelse midt i Bang Foss’ skrøner? Dér forskyder kønnetheden sig centralt!

Endnu mere gyngende bliver gulvet, når vi sammenligner 00’er-fyren *Lars Frosts* 70’er-krønike *Ubevidst rødgang* med 90’er-pigen *Kirsten Hammanns* moralske allegori *En dråbe i havet*. For det kan godt være, at Frost ekstensivt fabler om maskuline brokonstruktioner, som hovedpersonen, en midaldrende ingeniør, går stadig mere op i limningen, men han gør det med en digressiv løbsagtighed, der søreme da er meget kvindelig. Og det kan godt være, at Hammann kvindeligt fokuserer på vestens ubærligt dårlige samvittighed, men det er med maskulin målrettethed, den fikse idé om en direkte (hotel)dør til den tredje verden narrativiseres, som en eskalerende række af knockoutende konfrontationer og grænseoverskridelser.

Dertil kommer, at jævnaldrende og yngre prosa-kvinder viljefast bider Frost og Bang Foss i haserne: *Lone Hørslev* med sin distinkt hel- og halvsnalrede ø-romance *Naturlige fjender*, *Dy Plambeck* med sit kulørt melankolske excentriker-portræt *Texas’ rose*, *Ina Merete Schmidt* med sin klukkende klare

sorg og samlivs-skildring *Fåresyge*, *Maja Lucas* med sine bittersøde forældre-snapshots *Min far kan ikke lide fugle* og *Christina Englund* og *Anne-Lise Marstrand-Jørgensen* med deres parallelle solidaritetserklæringer til (og konkretioner af) kvindeligt (nær)galskab *Dør til et værelse og ingen*. For slet ikke at tale om debutanterne *Maja Elverkilde*, fordrømt fabulerende i novellesamlingen *Alt det der er mit*, *Christina Hagen*, virtuost (kærligheds)vrængende i novelle- og tekstsamlingen *Sexdronning*, *Maja Magdalena Swiderska*, tummelumsk (ikke-identitets)besværgende i eksperimentalromanen *The Border Breaking Bunch*, og *Nina Søs Vinther*, følsomt forsplintrende i tekstsuitesamlingen (?) *Hvis Helsinki* – for dem skal der med garanti blive talt rigtig meget om i en nær fremtid.

Det er i det hele taget svært at finde gode romaner i særdeleshed og glimrende prosa i almindelighed skrevet af mandlige forfattere, og det er måske en ikke uvæsentlig del af problemet for herrekritikerne. Hvem og hvad kan vi umiddelbart få øje på? Netop afgangende Forfatterskolerektor *Hans Otto Jørgensens* første, intense bind i en ny, (tilsyneladende) brutalt affektiviseret erindringsromantrilogi, *Hestenes øjne*, hvor et livstykke af en faster bliver eneste lyspunkt i en formørket barndom, *Peer Hultbergs* efterladte roman *Vredens nat*, hvor en families ensomme og excentriske bevidsthedsstrømme nægter at flyde sammen til én, netop tiltrådte Forfatterskolerektor *Pablo Llambias'* lille, indædte roman ... *rasende* ..., hvor en teenagepige i et spøgelsessamfund gør oprør mod den forløjede virkelighed (det er ikke nødvendigt at gå igennem døren, man kan godt bruge væggen!), *Bo Reinholdts* bugnende romanepos, den anden i en serie om de vestlige grundfortællinger(s) forvridning), *Den morgen i Jolkos*, hvor den (forvredne) græske myte om Jason invaderes af den (forvredne) nordiske myte om Loke (spørg ikke hvorledes!), *Preben Major Sørensens* flintrende novelle- og kortprosasamling *På vippen*, hvor grusomhederne kappes i veltalenhed med perversionerne, *Kasper Thomsens* væltende sci-fi-roman *Idioteque*, hvor en træt dystopi hele tiden syrer hallucinatorisk ud, og *Harald Voetmanns* krogede kortprosasamling *En alt andet end proper tilstand* (og det selvudgivne følgebånd *Trivia I: Antikvarer og spøgelseser*), hvor perversionerne kappes i veltalenhed med grusomhederne.

En broget og skramlet flok så sandelig, overfor hvilken vi uretfærdigt kan sætte det massive, men også massivt flimrende, hvis ikke massivt *fimrende* tredje bind i *Vibeke Grønfeldts* romanserie om viljestærke Agate, *Indretningen*; vi er nået frem til besættelsestiden, som kun glimtvist forstyrrer og forskrækker Agates egensind og dets ubændige fimren: evigt cirkulende buser hendes bevidsthed frem, i og gennem sin tid. Grønfeldts roman er selv en stærkt kandidat til titlen som årets uretfærdigst behandlede bog, fordi den er tredje del af en serie, der nægter at være en trilogi, men som, når den omsider er afsluttet, uden tvivl vil stå som en af de betydeligste litterære indsatser i

det 21. århundrede, men gentaget, massiv fremragendehed bliver for kritikerne for meget af det samme gode, uretfærdigt nok.

I det modsatte hjørne af Vibeke Grønfeldts Agate-serie, rent kvantitativt, finder vi veteranen *Dorrit Willumsens* kortroman *Dage med slave*, der med dirrende, sørgmunter ironi beretter om en midaldrende kvinde, der nærmest ved en fejltagelse køber en ung kvinde som sin slave; i disciplinen Mørk Allegori en hård konkurrent til Kirsten Hammanns *En dråbe i havet*.

Et halvt, skævt hovedværk er *Christina Hesselholdts* genreløse *Camilla and the Horse*, den halvdel af bogen nemlig, der *ikke* er en kortere, lige så forfinet realistisk genopførelse af hendes familieroman *I familiens skød* fra 2007, men ret stik modsat en humørsyg, helskæv fortællekreds om en række fortrykte og/eller forrykte særlinge, fx titlens galt elskende par, der på mindste foranledning fantaserer og associerer Hesselholdtsk, dvs. klokkeklart snørklet.

Karen Fastrups roman *Begravelsen* valgte de værste inderligheder og svulstigheder (i hendes to første romaner) fra til fordel for en intrikat og skrøbelig, ligesom sidelæns skridende skæbnefortælling, mens *Janina Katz'* roman *Længsel på bestilling* med pågående, stilig frimodighed fortalte løs om en maj-september-romance mellem en dansk-polsk kvinde og en israelsk *handyman* og alt muligt andet, der faldt skriften ind, herunder det smukke, israelske landskab (og de meget konkrete trusler mod det).

Også i genrelitteraturen slår kvinderne til søren: *Marie Hellebergs* hårdkogte guldalderroman *Druknehuset* og *Susanne Stauns* sardoniske kvindesolidaritets-thriller *Mine piger*; jeg burde desuden nævne *Liv Mørks* cool passionerede krimi *Falken og falkoneren*, hvis det ikke er fordi Liv Mørk er et pseudonym for forfatterparret Merete Pryds Helle og Morten Søndergaard: ægte – og (derfor!?) blodig – tvekønnethed!

Poesiens hjerne, nej, poesiens stjerner

Det kan godt være, at poesi – og det, der smalt og kort ligner – får stadig mindre plads og tid i massemedierne, men det forhindrer den ikke i at trives og skrives i bedste velgående, snarere tværtimod, det ægger og udæsker den – til poetisk handling! Jf. de ovenfor priste digtbøger – og det, der ligner – af Aidt, Frank, Yde Frostholm og Andkjær Olsen og jf. de stadig flere bittesmå forlag, der popper op på scenen, som nu fx 28/6, oprettet på den sommerdag i 2008, forlaget har taget navn efter (og nedlagt nøjagtigt et år senere), og ansvarlig for livfulde hæfter/(kuverter!) af de alleryngste som *Glenn Christians Det agrares modoffensiv*, *Rasmus Graffs Patchwork* og *Rasmus Halling Nielsens Bidrag til Niihlsø 98-09*.

Endnu mere obskurt – i ordets bedste forstand – er forlaget * [Asterisk] med følgende kostelige specialiteter på menuen: *Jan Bäcklunds Bureaugrafi*, et opslagsværk om skrivebordskunst, *Lasse Krogs Mølle* og *Anders Vistis*

C.I.R.K.A., fortolkninger af tekster produceret af to forsøgsmus på en staveplade, og *Bjørn Friis Thomsens Rottemades*, autentiske rotteanmeldelser fra Esbjerg. Hvortil kommer enmandsforlag som Jesper Elvings E+, der monterede mandens egne crazy digte på henholdsvis gummiplader og ispinde under titlerne *Jeg arbejder i Danmark* og *Vulkanudbrud*.

Hvis vi fortsætter de nemme kontrasteringer, kan vi heroverfor, med et ordentligt BUMP, sætte *Klaus Høecks* seneste digtmastodont *Palimpsest*, med sit utal af kønne, dybe, kvikke, platte, konkretistiske kortdigte skrevet over 1. billedkunstværker, 2. (jazz)musikstykker og 3. store og (helst) små ord fra det 20. århundrede; systematisk usystematisk uden ende nøjagtigt ligesom det århundrede (og dets kunst) oppe i vores hoveder og inde i vores hjerter. Den 70-årige systemdigter som venlig, men flittig vismand.

Høecks kunstneriske nevø er 31-årige *Rasmus Nikolajsen*, der fik et fortjent kunstnerisk gennembrud med miniature-systemdigtsamlingen *Alting ender med et bryllup*, som parallelt med palimpsesterne i *Palimpsest* lystigt og i et væk, med Nikolajsens eget ord, *remixer* høje såvel som lave verslinjer i et simpelt, men smidigt system: 8 x 8 digte med 8 linjer af 8 stavelser i hver; især sammenligningerne, sine egne og sine kollegers, er Nikolajsen svimmelt oppe at køre på, kærlige sammenligninger og sammenligninger på sammenligninger på sammenligninger ud i det blå, mekanisk boblende poesi i anden potens, som her, hvor ur-linjen akkurat er Aarestrups ”Om lidt er vi borte som boblerne i bækken”, der til en start vendes på hovedet, i en skål:

Om lidt er vi sammen som bær
i en skål, røg stjålet ned i
pose, maskiner der føder
maskiner, kyssende lamper,
æg slået ud på en pande,
to uens sokker, støre på
træk eller vand der suger sig
gennem kaffe i et filter.

Ligesom Høeck er Nikolajsen kisteglad for gæve konkreter, i zoom og i flux.

De systematiske og konceptuelle og bare (idé)fikst og fast komponerede digtsamlinger er langt nemmere at fikserer og præsentere end de samlinger, der er spredninger af en for længst gennem-

brudt lyrikers stabilt umiskendelige skriblerier, som nemlig er de fleste (gode såvel som slette) digtsamlinger; endnu en klassisk uretfærdighed.

Man kan som *Jens Blendstrup* i *Toværelses med lykkelig udgang*, *Marianne Larsen* i *Særskilte stillinger* og *Carsten René Nielsen* i *Husundersøgelser* skabe en skrøbelig og pivåben ramme (= flippede-vittige husbeskrivelser, postkort, kvindeportrætter/ poetiske-visionære stillingsopslag/ labyrintiske-surrelle husbeskrivelser (igen!)), der hele tiden uimodståeligt løber over med selvsving, her Larsens ”Specialist i det vågne”:

”Du soler dig i andre individers dobbelte mangel på ensomhed/ Du gnider krusninger på vandpytter flade med fødderne/ og er fortrolig med osen fra brændt støv./ Du opfanger boblelyde fra rust på vej ud af flyenes vinger./ Du holder på opfordring foredrag om, hvordan så mange som muligt lettest bærer sig ad med at lytte til dig./ Du er data forsynet med krop og vinduer, der vokser./ Du er i stand til at puste nærgående tal på rov ud./ Du forstår at sortne med åbne øjne i farlige situationer.”

Eller man kan som kloge *Per Aage Brandt* i *Fandango*, hermetiske *Simon Grotrian* i *Soprangalop* og *Å*, pudsige *Thøger Jensen* i *Høfde Q* og distræte *Knud Steffen Nielsen* i *Det gør ikke rigtig ondt* rammeløst bare dynde på med dages og årenes umiskendeligheder af højeste kvalitet, og det er sågu også i orden, fordi det så generøst er i uorden.

Forlaget *Bebop* sammenbunkede i *Tranedun* *Eske K. Mathiesens* seneste, bittesmå spredninger af minutiøse umiskendeligheder (udkommet som jyske trykkeriers nytårshilsener og det, der er mere beskedent), tilføjede en frisk af slagsen, og pludselig var Mathiesen synlig som den splinternye original, han hele tiden havde været. I *Bemærkninger og noter* udstyrer *Per Kirkeby* simpelthen og akkurat sine notat-henkastede umiskendeligheder med tænksomme/aneddotiske bemærkninger og noter, som dermed bliver hovedsagen, retfærdigt nok!

Og nå ja, 80'er-showmesteren og prosaexcentrikeren *T.S. Høeg* overraskede sig selv og alle os andre ved omsider at skrive og udgive en vaskeægte, snøftefølsom digtsamling, der uendeligt poetisk bar titlen *Albue!*

Sidste ord

I foråret mistede vi den nær-hemmelige digter *Hans-Erik Larsen*, hvis mørkt rundtossede digtsamling *Non stop mælkevejen* udkom posthumt. Juledag tjekkede den danmarksberømte digter *F.P. Jac* ud. Og mindre end 14 dage senere forduftede den verdensberømte digter *Inger Christensen*. Ingen af dem kan undværes!

F.P. Jac nåede akkurat at se retfærdigheden ske fyldest, da han i november modtog Det Danske Akademis Store Pris; her følger begyndelsen på andet bind af digterens erindringer, *Jeg er selv med på billederne*, der udkom to måneder tidligere, og som lige netop handler om at begynde, på den uretfærdigt korte, kompromisløst poetiske livslinje:

”Det var i et søvndyssende aftenmørke at jeg fandt frem til Andys’ Bar. Endnu en forhistorie, eller erindringstogt af ungt ufrittet liv sejlede under mine fødder. Der var netop blevet lukket på Café Sommersko, men jeg var så helvedes tro mod min tørst, at jeg forlængede en indre indbildsk landorlov. Så derfor stod jeg nu på dette markedstifteri i vor hovedstad, min lille grove hovedstad, for at blive taget ved hornet. Lige på en spids, må det have været engang sidst i 70’erne. Med Hvidovre-gelé i håret, og en kæft der kantede alle, skulle denne nat nok også bære frugt. Hun skulle nok sidde der fortabt et sted og vente på den strømførende.”

MERVI KANTOKORPI

ROMANEN GÄSTPELAR I GRANNSKAPET, POESIN ALLTJÄMT DE UNGAS KNOPPNING Finsk litteratur 2008

I litteraturdebatterna orkar man fortfarande klanka på att litteraturen ännu på 2000-talet behärskas av ältande om nationella ämnen och realistiskt sätt att bearbeta dem. Det är sant, att skeenden i Finlands historia under de senaste åren, och särskilt det närmaste politiska förflutna, har befolkat vår prosa. Så fick t.ex. *Jari Tervos* närhistoriska trilogi sin tredje del 2008: *Troikka* är en egenartad skildring av de dramatiska skeendena under det finska inbördeskriget. Men det är också sant, att historien – berättelsen – är kärnan i en roman, och att romanen är och förblir den stora publikens genre. Under bokåret 2008 blev just denna gamla sanning klart bevisad.

Den tryckta bokens framtid, och särskilt den effekt som den recession vi just nu genomlever, har på bokmarknadens konjunkturer igen varit temat för många diskussioner och spådomar. Recessionen på 1990-talet lärde oss, att åtminstone finnarna under en recession köper och läser just skönlitteratur. Förväntningarna på den recession vi just nu genomlever är därför också desamma: även om den övriga handeln med böcker – speciellt läroböcker – lider av minusmärkta tal, har skönlitteraturens försäljning under det gångna året bara ökat. När det gäller böckernas innehåll har det kunnat förmärkas, att ekonomins tillbakagång har ökat intresset särskilt för historiska ämnen: den direkta närmaste vardagen förefaller att få en buffert av det förflutna. Men i romanerna 2008 kan man också se ett annat sätt att ta avstånd från den egna nutidsverkligheten: för en gångs skull kom det ut betydande verk i Finland, som utspelas på annat håll än i det egna landet.

Kvinnliga romanförfattare dominerar

Den viktigaste av dessa är utan tvivel *Sofi Oksanens Puhdistus* (Reningen), som nära intill gäller Estlands nutidshistoria. Dess behandling på bokfältet är ett utmärkt exempel på romanformens förmåga att nå en stor läsekrets och väcka en rentav hetsig diskussion. För finländska förhållanden är bokens upplagor väldiga, den såldes redan första året i över 120 000 exemplar och den är fortfarande på sommaren 2009 först på listan över sålda böcker. Även grupperna av läsare till 'Puhdistus' är överraskande: i 2000-talets läsekrets, som är uppdelad i delkulturer är det ytterst sällan som farföräldrar och barnbarn önskar sig samma bok i julklapp!

Det lönar sig att titta litet närmare på Sofi Oksanens egen bakgrund. Hon är

född i Finland år 1977, som dotter till en estnisk mor och en finsk far. Finland är hennes uppväxt-, skol- och studiemiljö, likaså är hennes första språk finska. Banden till Estland och dess kultur och till moderns släkt är för henne betydelsefulla delar av identiteten: på sätt och vis växer hennes produktion fram ur ett slags andligt dubbelt medborgarskap. Redan debutromanen *Stalinin lehmät* (Stalins kor) (2003) är delvis förlagd till Estland och dess historia. Många av temana i denna digra roman återfinns också i 'Puhdistus': de kvinnliga generationernas avvisande hållning till varandra, sprickorna i kroppsbilden, de kulturella mans- och kvinnouppfattningarna, livet i det ockuperade Estland i en kultur av fruktan och tystnad.

Oksanens roman *Baby Jane* (2005) är en intensiv skildring av relationen mellan två kvinnor: sexualitet, könsidentiteter och sökandet efter kroppsbild binds där samman i svårigheten med en förälskelse och en våldsmättad relation. Sofi Oksanen framträder i dag i media med 'Puhdistus' som en samhällselig debattör, men i samband med de tidigare romanerna lyftes hon fram närmast som en könspolitiskt intressant egendomlighet i gothisk anda, som skrev om smärtans skönhet och gav intervjuer om bland annat bindingslekar och fetischism. Oksanen är till utbildningen dramaturg, och som en sådan har hon skickligt behärskat sin offentliga image. Hon har lyckats undvika trycket från den ytliga massmediejournalismen och fått rum för en stark politisk-historisk argumentation. Även fördomarna i litteraturkretsarna har hon varit tvungen att bryta: en vacker kvinna som trivs att gå i höga klackar och som klär sig uppseendeväckande har i Finland i allmänhet inte dugt till att analysera politisk historia.

I motsats till det vanliga var 'Puhdistus' först skådespel, och först därefter skrev Oksanen romanen. Dramat fick sitt uruppförande 2007 på Finska Nationalteatern. Det var en av årets teaterhändelser. Sedermera har det väckt bred debatt, senast på teaterfestivalen i Berlin 2009. Även som publicerat band (2007) bildar skådespelet tillsammans med romanen ett intressant par: som företal har Oksanen skrivit en väckande artikel om sexuellt våld som form av krigföring. Hon påminner om att Europa på 1990-talet ganska tystlåtet följde med våldtäktslägren under kriget i Bosnien.

Det sätt som Sofi Oksanen har skrivit på, som en dramatisk uppsättning i en roman, antyder hennes begåvning. Romanen blev inte en kritiker- och läsarsuccé bara genom sitt känslöväckande, ja t.o.m. som melodrama karakteriserade innehåll. Den västestniska landsbygden på 1900-talet glöder som bokens episka tid och rum och skapar berättelsens mytiska bakgrund till de kvinnliga generationernas känslor. Romanens deskriptiva berättande är en sällsynt teknik i den finska hårdkokta prosastilen. De deskriptiva verben för oss fram genom kvinnornas värld och i den i hushållsarbeten kvardröjande berättelsen, där de gömda allegoriska hemligheterna först småningom avslö-

jas. 'Puhdistus' har i Finland samlat på sig alla upptänkliga litteraturpris allt från Finlandia- till Runebergspriset.

Romanens centralperson är Aliide Truu, som i berättelsens nutid som åldring sköter köksträdgården på sin släktgård, ända tills det förgångna börjar tränga sig in i hennes frid genom dörrar och fönster. På gårdsplanen uppenbarar sig nämligen hennes systems dotterdotter, en ung kvinna, som har blivit bortförd till Berlin som prostituerad. Långsamt börjar romanen öppna sitt historiearkiv, som avslöjar två systrars svartsjuka kamp om samma man. Aliide visar sig vara en kvinna som är förmögen till ondska, som har angivit sin syster Ingel och dennas dotter och förpassat dessa till Sibirien ur vägen för sin passionerade kärlek. Ödet för alla romanens kvinnor har varit sexuellt våld under 1930- och 1940-talets ideologiska strider. De förenas av en ring av skam, och bl.a. om dess rening är det fråga om i romanen. Dessutom antyder namnet på de etniska reningarna, d.v.s. allt det våld, tvång och de skjutsningar, som förknippas med totalitarismen under ockupationstiden.

I sista hand syftar romanens rening mot den klassiska tragedins katharsis: i berättelsens nutid lever man på 1990-talet och det befriade Estlands tid av jordreform. Svåra, undangömda och även skamliga frågor måste våga lyftas fram, atmosfären av fruktan måste renas. Romanen har väckt diskussion både i Finland och Estland, och speciellt på våren 2009, då Oksanen ytterligare tillsammans med Imbi Paju utgav en artikelsamling om Estlands förtigna historia. (*Kaiken takana oli pelko* = Bakom alltsammans fanns fruktan). Böckerna väckte t.o.m. en häftig diskussion om hur Finland har förhållit sig till Estland under den sovjetiska ockupationen. Oksanen har på detta sätt med sina böcker lyckats vidröra ett ämne som också för en finländare uppväcker skamkänslor. Romanens manliga huvudperson – objektet för systrarnas kärlek – är ikonen för det fria Estlands bonde, Hans Pekk, en nationalist, som tillhörde de s.k. skogsbröderna, ett slags skyddskår. Dessa organisationer hade nära kontakter med tyskarna. Behandlingen av denna historiska bakgrund har gett upphov till polemik inom de grupper som försvarar Estlands ryska minoritet. Vid det tillfälle då Oksanens och Pajus bok offentliggjordes sågs det rentav en liten rysksinnad demonstration!

'Puhdistus' har väckt stort intresse också utomlands, och då detta skrivs på sommaren 2009 är redan mer än tjugo översättningar till olika språk färdiga eller under arbete. Denna roman kan verkligen sägas fullgöra den uppgift som Georg Brandes på sin tid gav den realistiska litteraturen: den skall ställa frågor till debatt.

Priset för bästa debutbok 2008 vanns i sin tur av *Katri Lipson* (f. 1965) med romanen *Kosmonautti* (Kosmonauten). Även den var en kritikerframgång och kom upp jämsides med 'Puhdistus' till att vinna Finlandia-priset. "Kosmonautti" passar ypperligt som motvikt till 'Puhdistus' som skildring av Sovjet-Estland.

Den är förlagd till 1980-talets Sovjetunionen, till Murmansk, till tiden strax före perestrojkan. Romanen är en östligt själfull skildring av vänskap, kärlek, hopp och alltför stor sorg. Något av dess melankoliska bräcklighet vittnar kritikernas återkommande hänvisningar till Kieślowskis filmer och Andreï Makines romaner om. Huvudpersonen är ung, och den unga sonen Serjosha, vars berättelse först får de närstående och slutligen hela ryska riket i rörelse. Pojkens stora dröm är att få bli kosmonaut och få se stjärnorna på nära håll. Vad som händer honom och vad som över huvud taget händer i romanen berättas endast antydningssvis. Med den ryska litteraturens stora tradition är män-

niskorna och berättelsens yta långsam, tystlåten och tillbakadragen: alla stora rörelser är inre och fulla av emotionellt liv, som bär personerna framåt.

Katri Lipson har med berättandet i sin roman på ett förunderligt sätt nått fram till den gamla ryska litteraturens teman, allegorier och bilder. Sättet att berätta för på många ställen i tanken retoriken hos de stora ryska berättarna. Särskilt i 'Kosmonautti' hittar man medvetna allusioner på Tjechov, och sambandet är inte en slump. Lipson har berättat att hon har läst de ryska klassikerna om och om igen. Liksom Tjechov är Lipson läkare till yrket, och någonting av detsamma finns också i deras sätt att utforska människan: sympati – rentav gammaldags medömkan – förenad med förståelse för livets och människans oberäknlighet. Genom att noggrant analysera det hela kan man t.ex. lösa frågan om Serjoshas sjukdom och död mot bakgrund av verkligheten i Murmansk: de radioaktiva föroreningarna och pojkens sannolika njursjukdom har sitt samband, trots att det givetvis inte berättas.

Den ryska människan är i Lipsons roman en i blygsamma och rentav i fattiga förhållanden levande stor själ: en mor som lidelsefullt älskar sitt barn, en pojke som otröstligt sörjer sin vän, en dokumentärfilmskapare som strider med sina inre motsättningar. Den ryska kulturen allt ifrån saltgurkor till Sjostakovitjs musik och Serjoshas musikleärares romantiska kärleksideal har uppnåtts på ett märkligt sätt med romanens anda. Det verkar direkt märkvär-

digt, att denna roman utkom samma år som den till människobilden mycket strama och nära nog nihilistiska 'Puhdistus'.

Tuula-Liina Varis' roman *Irma* för också läsaren utom Finland – till ett Baltikum som just har blivit självständigt från sovjetväldet. Romanen, som är uppdelad i fyra delar som skiljer sig från varandra också stilistiskt, bygger på en medelålders kvinnas självbild och berättar om ett slags bouppteckning mellan kropp och själ. På ett intressant sätt för oss Varis i bokens starka första del *Irma*, som jobbar som kulturredaktör, till Litauen. En finländsk kulturdelegation möter i det på 1990-talet "fria landet" ett häpnadsväckande dekadent system, som inte alls har förändrat sig sedan sovjettiden. Fattigdom, korrupktion, bristande upplysning är fortfarande en följd av den godtyckliga absurda byråkratin och den skenbara ordningens maktteater. Bara den hårda pornografi som bjuds ut på hotelltelevisionen verkar som en reform inom systemet, som är skrämmande okontrollerat och våldsamt.

Varis beskriver skickligt hur hennes huvudpersons eget liv med sina svårigheter som ständigt upprepar sig själv är en analogi till den efterblivna politiska kulturen. Berättelsen om *Irmas* strävanden i sina nära relationer i kampen om makten är en skoningslös och isande rot till det tema om historiens ständiga upprepning som romanen bygger upp. Varis skildrar – liksom ofta tidigare – äktenskap mellan konstnärer och kulturmännskor. Hennes kanske mest kända verk återger minnen av hennes äktenskap och liv med Pentti Saarikoski (*Kilpikonna ja olkimarsalkka* 1994) (Sköldpaddan och halmmarskalken). Analogin mellan de nära relationerna och de kulturella maktstrukturerna är otyglad. Just analysen av de hierarkiska relationerna och den upplösande frigörelsen hör till förtjänsterna i Varis' roman. Ty alldeles som man vid de förgångna politiska systemen av hård disciplin ofta försjuncker i nostalgisk glödning, så blir kulturn av en konstnärsmake som pinade sin närhet ett minne, som man förhållandevis polerar upp ännu efteråt.

Ur den rika romanskörden 2008 bör som lättnad på slutet ytterligare lyftas upp ett verk, som är placerat i nutiden och delvis utanför Finland. I *Petri Tamminens* roman *Mitä onni on?* (Vad är lycka?) är huvudpersonen en i sitt arbete och sina nära relationer beklämd medelålders manlig författare, som börjar samla material för att skriva en bok om lycka. Romanen reflekterar särskilt över finskheten och svårigheten med den finska lyckan. Han söker stöd i forskningen bland annat i Danmark, som verkar att vara det glada livets fristad. Överhuvudtaget förefaller livet var som helst – till och med i Afrikas fattigaste hyddor – att bevisligen vara gladare än i Finland. Hemlandets glädjelöshet betraktas i ljuset av den usla väderleken, en folknatur som är "benägen att känna sig usel" och arbetsgalenskapen som är orsaken till ett bestående tillstånd. Och ändå förefaller problemet inte att lösa sig: orsaken till huvudpersonens lyckohinder slingrar sig kring hans egen personlighet – och kön.

Petri Tamminen har upprepade gånger skrivit om den finske mannens beträngdhet, hans tystnad, ensamhet, alkoholism, självmordsbenägenhet, som åtminstone inte upphjälps av de stora förväntningar som ställs på arbetet och familjelivet. Tamminens ämnen är vardagliga och rentav alltför sanna i sin igenkännlighet, men författaren skildrar dem genom en absurd humor och gör dem på så vis lättare att närma sig. Ändå måste man på nytt och på nytt fråga sig, vad det egentligen är som är felet med den finske mannen? Romanåret 2008 med sina berättelser om levnadsförhållandena i Baltikum och Ryssland får ju Finland att framstå som ett den västliga välfärdens demokratiska lyckoland.

Dikten blomstrar – om också i marginalen

Romanens dragningskraft som den stora publikens genre är obruten, och detta oktatt att poesin under hela 2000-talet har varit den finska litteraturens tillväxtpets och verkliga innovationscentrum. Egentligen är det skäl att tala om ett slags stabiliserad arbetsfördelning inom litteraturen. Kring romanen cirkular litteraturprisen och medierna, de stora läsarmassorna och bokmarknaden. De mest synliga finska författarna är prosaister. Poesin är trots sin kulturella lyftning just nu föremål för en mindre publiks intresse. Men den är också de nybörjande författarnas ”inhoppställ”: poesidebutanterna är år för år flera och de är i regel bokfältets ”ungdom” och födda på 1970- och 80-talet. Poesin är ofta författarnas genre att börja med, från vilket de sedan byter till prosa, och många skriver parallellt i båda genrer.

Många av de drag som utmärker dagens poesi beror på den mest aktiva poetgenerationens ålder. De 20-30-åriga poeterna har vuxit upp i en värld som är genomsyrad av den digitala mediakulturen, och deras uppfattning om språk, text och bild är på många sätt olik den som de medelålders författarna har. Så är alltså dagens poesi fylld av ett genombrott för de digitala teknikerna. Det är intressant att lägga märke till den mest aktiva och debatterande litterära kulturen alltjämt cirkulerar kring poesin. Det förs exempelvis just ingen debatt

om litteraturkritik annat än i poesitidskrifter och -bloggar: alldeles som om bedömningen av prosa inte skulle innehålla några problem. Poesikritiken ses däremot som varande i ett brytningstillstånd. Eftersom tidningspressen i dag är i stora svårigheter, avspeglas detta i genrer som uppfattas som elitistiska som poesin. Diktkritiken har över hela linjen minskat i de tryckta medierna, och just den har däremot blivit riklig i digitala medier och poesitidskrifter. Debatt har bland annat förts om hur den nyaste poesin bör bedömas på grund av sin specialkaraktär. Den digitala diktningen kräver exempelvis speciella underlag för att presenteras, den är ofta ”ociterbar”, m.a.o. den kan inte citeras på vanligt sätt.

Poesi per sömaskin eller googlepoesi har kommit för att stanna, och samtidigt ifrågasätter dess materialism och övriga tekniker för att ”hitta” material många av diktningens traditionella elementära grundförutsättningar. Medan dagens diktning på det hela taget ofta diskuterar språkets ursprung, förefaller sömaskinspoesi att föra dialogen till ytterligare en ny nivå. Det finns inte mera orsak att tala om en debutant ”med egen röst”, om hans text är fångad med olika slags fångstverktyg från internets stora nät. Så är det till exempel med *Tytti Heikkinens* (f. 1969) debutsamling *Täytetyn eläimen lämpö* (Värmen hos ett uppstoppat djur). Samlingen drar nytta av den nya sömaskinsmetoden, men dikternas teman är uråldriga. Det talspråkliga, klichéaktiga internet-språket bygger upp miniberättelser, i vilkas kärna man finner centrallyrikens arkaiska främling. I diktserierna hörs den ensammas röst, barnets aspekt, men också det abstrakta språkets absurda komik. Trots att samlingen öppet är sömaskinspoesi, är dess material bearbetat på ett sätt, ur vilket man kan urskilja bearbetarens inställning, blick och tankar. Just detta är intressant: spåret av poetens hand är på en gång osynligt men möjligt att ana, alldeles som till exempel dokumentaristens selektiva blick i hans film.

En liknande strömning hos materialen är utgångspunkten i *Juhana Vähänens* (f. 1982) prosadiktarbete *Avaa tule* (Öppna kom). Den simulerar bland annat en film och medan filmen görs också ett säreget album av minnen, där olika tidsskikt blandas. Boken verkar vid första genomläsningen som en ogenomträngligt privat mötesplats för ljud och bilder, men den läsare som ger sig hän åt dess dynamiska rörelse blir belönad. Den stilistiskt fina helheten gestaltar ett slags berättelse mellan olika generationer – föräldrar och barn – : observation, historia och poesi blir där föremål för ett förbryllande sensitivt tal.

Harry Salmenniemis (f. 1983) debutdiktsamling *virrata että* (strömma att) ger stoff till en berättelse eller ett ”ämne” ännu mindre än den föregående. I den antyder språkets och iakttagelsens strömmande och oskiljaktighet allt uttryckssätts kommande tillstånd: vilket är först, ordet eller bilden, och kan de skiljas åt. En helhet som diktsamlingen är typografiskt och rytmiskt fint förverkligad, och den fortlöpande jämförligheten och alternativiteten i dess

uttryck kommer till synes genom olika alternativa kolontecken, som följer på varandra. På så sätt är textens pluralism en flerfaldighet också alldeles bokstavligt.

Den mest intressanta nykomlingen är *Lassi Hyvärinen* (f. 1981), vars debut-samling *Riippuvat puutarhat* (De hängande trädgårdarna) är experimentell, men totalt saknar formstelhet, som Markku Paasonen skriver, när han recenserar den. Han jämför Hyvärinens lediga musikaliska idéers grafiska uttryck med Mozart; ett fylligt ”ordskräp” flyter längs bokens sidor som ett textuellt kaos, som ändå har en ordning. Den grafiska snårskogen bildar emellanåt bilder; till exempel en dikt som har formen av en skål, men ofta är textens parallella spalter idel mödölös oordning. ’Riippuvat puutarhat’ är med Paasonens ord ”ett musikalitetens förkroppsligande”, i vilket betydelsens och nonsens’ tvångslösa samvaro är ett mycket njutbart drag.

Den experimentella konsten börjar nu redan vara ett absurt attribut, men Markku Paasonen – själv också en skald som skickligt använder den typografiska formen – träffar rätt då han säger, att Lassi Hyvärinens bekymmerslösa inställning ”stryker dammet från farfars avantgarde”. Samma ord illustrerar den unga finska diktens aktuella fas också mera vittomfattande; även om ett experimenterande avantgarde enligt mångas mening inte längre kan uppstå – för allt är ju redan provat – är varje arbete som prövar på någonting nytt ändå sin författares individuella och just för vår tid uppdaterade förverkligande.

Översättning från finska: *Dag Lindberg*

GUSTAF WIDÉN

HAR POESIN EN FRAMTID, TROTS ALLT?

Finlandssvensk litteratur 2008

Till tjatighet har det sagts att lyriken blir allt mer marginaliserad i nordisk – och allmänt västerländsk – kultur. Och det stämmer förstås; en bildad allmänhet som läser poesi kan man knappast tala om längre. För de flesta som har något begrepp om lyriska författarskap på svenska slutar modernismen någonstans i trakten av Edith Södergran och Gunnar Ekelöf. Möjligen har man också snappat upp någon rad av Tomas Tranströmer eller den folkliga Lars Forssell.

De senaste decennierna har läsarskaran ständigt minskat, åtminstone om man ser till den konventionella utgivningen i bokform. Hoppet står till nätet, där poesin som konstform för nyfikna unga läsare kanske går en ny vår till mötes. Eller poesin som estradform, Poetry Slam, en inte alltid så lyckad hybrid mellan konst och trams.

Text som text, säger många. Men jag är gammaldags nog att föredra en handfast bok, där dikterna kan bläddras fram var jag än rör mig i världen – i skogar och längs stränder – och där tekniken inte dikterar varje steg.

Många tror att diktsamlingen som begrepp hotas av kvävningssödnen, precis som papperstidningen. Från USA, som alltför ofta är mönsterbildade, kommer skrämmande rapporter om att en seriös journalistik snart är dömd till undergång. På kort tid har hälften av landets kulturjournalister mist sina jobb! Vem ska då lyfta fram den smala lyriken?

Men behovet av nyheter lär aldrig dö. Och i en civilisation som har minsta känsla för samhörighet och kulturarv lär poesin inte heller tystna för gott, hur långt ut i marginalen den än förpassas. Den är ju ändå ett livets under, eller som det amerikanska litteraturoraklet Harold Bloom formulerar det, ”en hög och uråldrig konst”.

Kanske den finlandssvenska litteraturen – i sig ett marginalfenomen – blir den sista arenan där lyriken tas på verkligt allvar? Åtminstone håller sig utgivningen på en både kvalitativ och kvantitativ nivå som man på de flesta håll bara kan drömma om. Upplagorna är förstas försvinnande små, men förlagen sätter en ära i att bevara en central litterär tradition. Det specifikt finlandssvenska systemet – med enormt rika kulturstiftelser som generöst delar med sig av sina tillgångar – gör att förläggarna kan kosta på sig mindre vinstgivande projekt. Hur den ekonomiska krisen inverkar på längre sikt vet ingen. Inte ens finlandssvenska förläggare lär i evighet satsa på lyrik om det inte finns bästsäljande prosa som kompenserar förlusterna.

Men för det svenska språket i Finland – som på ett nationellt plan har allt

svårare att hävda sig mot den finska dominansen – är lyriken en kulturell bastion av betydande mått.

Litteraturåret 2008 visar att den tesen håller. Sällan har lyriken gett prov på en sådan mångsidighet, slagkraft, lekfullhet. En rad av de främsta poeterna skulle vara internationella toppnamn om de skrev på ett världsspråk. Ta till exempel en diktare som *Eva-Stina Byggmästar*. Ingen annan skriver som hon, en sorts absurd, halvt bisarr blandning av konkreta iakttagelser och verbala cirkuskonster under metapoetsins

kupol. Orden vrids och bänds på de mest osannolika sätt och fram träder figurer som ingen mött förut: ”oj, oj, mina diktfän,/ mitt hjärtas höga säter!”

Samlingen *Men hur små poeter finns det egentligen* – där diktfabriken 153 är en litterär tomteverkstad – håller för hundra genomläsningar utan att avslöja alla sina hemligheter.

En skattkammare – men av mera hävdvunnet modernistiskt slag – är också *Ralf Andtbackas Wunderkammer*. I en stil som kan påminna om Gunnar D. Hanssons lärda och kalejdoskopiskt utformade böcker blandar Andbacka högt och lågt, läsefrukter och nydanande uttryck. Han beskriver i sitt myllrande kuriosakabinett en grundläggande kärlek till tingen, där minsta föremål har sitt värde och själva samlandet ger existensen mening. Och samtidigt är ju allt yttersta meningslöshet och fåfänglighet...

Som en motpol till Byggmästars och Andtbackas frustande vitalism kan man se *Heidi von Wrights dörren öppnar rummet*, en samling med asketiskt korthuggna bilder som skickligt varierar ett grundläggande rumsmotiv, växlingen mellan en labyrintisk instängdhet och hisnande befrielse:

solljus går genom moln.

moln går genom moln.

takplåt intill takplåt.

tegelsten under tegelsten.

det är en tapet.

det är målarfärg.

det är renovering.

ett rum i rummets rum.

Mera av lyrisk epik finns hos *Sanna Tahvanainen* i *Muskedunder*, som i storslagna bilder avlyssnar hjärtats slag och människans försök att bringa ordning i själens "kristallpalats". London och Rom ger ramen för diktsviterna, som pendlar mellan tidsepokerna på ett fascinerande sätt.

Från de stora globala perspektiven förs man ner till ett minst lika innehållsrikt vardagsplan i några av årets starkaste samlingar. *Mårten Westö* skriver elegiskt och kärleksfullt om barn- dom, minnen, längtan och insikt i *Nedslag i hjärtats diktatur*. Med sitt avklarnade och eftertänksamma bildspråk är det en samling som många kan känna igen sig i. Dikterna vilar i en tradition som lever:

Vi är på samma avstånd

från varandra som förut.

Allt oftare upptäcker jag

ett glapp i min egen kronologi.

Jag blir stum, förundras, men vet:

det ges inget annat.

Här är jag hemma, här är jag fast.

Ett stumt, bubblande kar,

bräddfyllt av hopp.

Ett likartat, men tätare, anslag har *Kurt Högnäs* i *Och havet lyste*, hans femtonde samling sedan debuten för mer än ett halvt sekel sedan. Högnäs är en mästare som skildrare av själsliga landskap, där naturintryck reflekterar allt som sker i inre regioner, bruset genom tillvarons vaknande kropp. Hans lyriska författarskap har kvaliteter som fortfarande väntar på att belönas efter förtjänst. I mina ögon är han en av de främsta diktarna i modern finlands- svensk litteratur.

Till dem hör också *Inga-Britt Wik* (1930-2007) som med den postuma samlingen *Skrivet i dagarnas bok* gjorde en stilsäker sorti från parnassen. Hennes sena diktning fick en allt sprödare klang, där gränsen mellan hav och land, liv och död, suddades ut. Hon ger sig av, men stannar ändå kvar: ”Junidagarna/ Förunderliga väsen/ Syrerika/ Ljuset driver/ längs livets/ båda stränder”.

Den gamle språkrabulisten *Tomas Mikael Bäck* har i senare böcker lugnat ner sig ordentligt. Det han förlorat i fantasiflykt har han vunnit i tillgänglighet, som i *Infjärdsblick*, med varsamt framkallade porträttskisser av en komplicerad fadersgestalt.

Fingersättningen påminner om rytmen hos *Claes Andersson*, som i *Lust* fortsätter sin envetna kamp för att ge det individuella ödet en kollektiv betydelse. Den åldrande poeten, pianisten och politikern skriver lika spänstigt som förr om kärlek, vårt behov av varandra i privatiseringens tid. Men också om vikten av att vara trogen sin känsla. Och då blir dikten till aforism: ”Den som tror sig älska alla älskar ingen”.

Eller också kan man som *Paul von Martens* i *En kardiografi* överföra läsarens hjärtrytm till ett religiöst språk, suggestivt även när det ter sig gåtfullt:

*gör dig gränslös
som ett rum
öppet för den vind
som blåser
vart den vill*

Dessutom debuterade en Södergran!

Efter att ha segrat i Arvid Mörne-tävlingen för unga skribenter gav *Matilda Södergran* – avlägset släkt med Edith – ut samlingen *Hon drar ådrorna ur*, en talangexplosion av stora mått. Det är såriga, nästan hudlösa dikter, skrik, blåmärken, flykt och enstaka ögonblick av försoning: ”Blekheten./ Det förirrade könlösa./ Ett bakre rum./ Din mörkbryggda självklarhet/ som om jag verkligen förstod/ att det var syra vi slängde på varandra”.

Det skulle förvåna mig om detta inte blir inledningen till ett spännande författarskap.

Här har vi alltså ett tiotal diktsamlingar som ur olika perspektiv ger ett djupnande perspektiv på vår gåtfulla existens bortom alla gränser. Hur många har noterats på ett nordiskt plan? Kanske Andersson och Byggmästar. Att så mycket av det bästa i finlandssvensk litteratur fortfarande aldrig når en större publik hör till marginaliseringens tragiska effekter.

Vore det inte snart dags för en större finlandssvensk lyrikantologi med poesiälskare överallt i världen som målgrupp?

Föga förvånande spiller det lyriska också över på fiktiv prosa och essäistik. *Leif Salmén* har ett förflutet som poet och essäerna i *Ner från Akropolis*, med sitt breda europeiska perspektiv, fylls av pregnanta formuleringar kring identitet och historia. När *Bo Carpelan* skriver en roman finns det poetiska tilltalet ständigt där. Den nya boken *Barndom* varierar ett frekvent tema i hans rika produktion. Miljön är 1930-talets Helsingfors, huvudpersonen den unge Davi som iakttar allt och bevarar det i sitt hjärta. Varje stavelse har sin rätta plats i prosabygget, där fantasin får vingar mitt i den hårda krigsverklighet som Davi växer upp i. Jag vet ingen diktare på svenska som så exakt kan återge barndomens präglade sinnesintryck, bilderna som klingar i själen, den första kärlekens sötma och förtvivlan, ensamhetens egen doft:

”På sitt rum stannar Davi upp, med armarna sträcker han ut tystnaden, den är dans. Det är ännu inte tid att tända lampan. Han går ut i köket, fyller ett glas vatten, håller det mot skymningen där ute. Lite skymning fyller också glaset. Vinden syns bara som ett oroligt träd där ute”.

Det lyriska språket är inte heller långt borta i *Mikaela Sundströms De vackra kusinerna*, en egensinnigt komponerad berättelse om minnets kraft i nuet med drag av thriller i sin utformning. Berättelsen är närmast minimalistisk till sin uppbyggnad med en avundsvärd precision i detaljerna, inte minst från den juridiska process som blir själva storyns nav. Det som sker i rättsalen korresponderar med arbetet inom en amatörteatergrupp. Och som en underton genom texten går en längtan efter det förlorade, antingen det handlar om drömmarnas Viborg eller amerikansk landsbygd.

Till de realistiska prosaisterna hör *Robert Åsbacka*, *Peter Sandström* och *Ann-Helen Attianese*. Åsbackas *Orgelbyggaren* väckte stark uppmärksamhet genom sin mänskliga berättartone och sin klara form. Det handlar om en gammal man i en österbottnisk småstad. Han blickar tillbaka på ett ytligt sett enahanda liv som får sin tragiska accent när hustrun dör i Estoniakatastrofen. Har hans liv varit förfelat? Med enkla medel låter Åsbacka en mångtydighet växa fram i skuggan av den åldrande mannens sista projekt, ett orgelbygge som ter sig allt mindre meningsfullt.

Sandströms *Gigant* är en stort uppslagen ”mansroman”, som imponerar med sin inlevelse i maskulinitetens mörka sidor. Huvudpersonen, den jättelike Isak, knäer under kraven när han dras in i ett akademiskt forskningsprojekt, där verklighet och förväntningar ligger långt från varandra.

Attianese skildrar i *Post till Vintergatan* en laddad relation mellan mor och dotter, en dialog som ur den yttersta tragik växer till något som liknar försörjning.

Det har jag däremot svårt att spåra i *Ulrika Nielsens En bok av kött och ord*, en verbal kakofoni som gestaltar en splittrad nutid med sprit och sex som tillvarons centrum. Texten gör vindlande rörelser över sidorna: ”Jag har en svart sida som jag känner mycket väl, jag har en sida så grön att ingen nånsin kommer att känna den”. Jag måste erkänna: boken är suveränt skriven. Ändå berör den mig sällan.

Men det gör faktiskt den berättartekniska motpolen, *Solveig Rabbs* episodroman *Surrogat och predikanter*, som höjer sig högt över det mesta i den förkättrade folklivs-genren. Med träsnittets skarpa berättar hon om uppväxten i en by i 1940-talets Österbotten. Krigets skugga anas, men vardagen fylls av högst triviala bekymmer, av sedvänjor med rötter djupt i bondesamhällets mylla. Den gamla goda tiden är ingenting att drömma om. Det finns gott om kritiska markeringar i Rabbs text, inte minst mot fromlande predikanter som reser omkring som en sorts halvherrar i bygden. Hon står på den lilla berättarflickans sida: ”Varför har alla barn inte änglavakt? Men jag får aldrig svar på mina frågor”.

Den finlandssvenska ungdomslitteraturen har efter en längre tids svacka fått ny kraft och vitalitet. *Annika Luther* belönades helt rättvist med det statusfyllda Topeliuspriset för *Brev till världens ände*, en både spännande och välskriven roman om tonåringen Viktor och hans sökande efter bekräftelse med Zoologiska museet i Helsingfors som inte så lite spöklik arena.

Mindre handfast och mera poetisk – om vi ska hålla oss till det lyriska temat – är *Henrika Andersson* i *Emma Gloria och den röda Längtansboken*, som skickligt balanserar mellan en realistiskt skildrad Helsingforsmiljö och en parallell värld där den fjortonåriga huvudpersonen söker tröst i sin längtan efter att kärleken till den cellospelande Sandor ska besvaras.

Efter alla dessa nedslag i det fiktiva vill jag gärna lyfta fram en pärla inom sakprosan med inslag av stämningsskapande visor. Dramatikern och regissören *Bengt Ahlfors* bekänner sin livslånga kärlek till de levande bildernas magiska universum i *På bio*. Dofter, minnen, spår och tecken. Zorro, Chaplin, Gene Kelly, Marilyn, Hitchcock och Citizen Kane. Det är en rolig, smått sentimental och totalt oemotståndlig liten bok, där varje filmälskare garanterat känner igen sig. Och givetvis har språket en lyrisk intonation!

Kanske det ändå finns hopp för poesin?

Eller som det så besvärjande heter hos Eva-Stina Byggmästar:

*Ja, jag vill smycka oss med violer...muser
hör ni mig, hör ni oss?! Än, finns sånger,
visst finns det? Säg –*

ÚLFHILDUR DAGSDÓTTIR

SKEPNADER I SKYMNINGEN:
EN Ö I GUNGNING
Isländsk litteratur 2008

Reflekterar litteraturen sin samtid eller är det så att man läser in samtidens händelser i litteraturen? Den frågan inställer sig osökt i samband med det gångna årets isländska bokutgivning; ett i sanning omstörtande år, krisens och den ekonomiska kollapsens år, året då den gyllene bilden av eldens och isens ö gick i kvav i ett kallt och mörkt hav.

Ja, det är inte obefogat att ta till dramatiska ordalag när man nu ser tillbaka, och det saknas inte drama i årets utgivning. Men man kan inte direkt påstå att isländska författare har varit särskilt duktiga att begagna sig av den enorma turbulens som kännetecknat isländskt näringsliv de senaste åren. Det är faktiskt mest kriminalromanerna som behandlat det ämnet. Det var inte längesedan Práinn Bertelssons roman *Dauðans óvissi tími* (2004) kom ut, vars tema var privatiseringen av bankerna och som analyserade början till det som sedan – efter bara några få år – blev till en djup ekonomisk nedgång. Hans deckarskrivande kolleger, Stefán Máni och Ævar Örn Jóseppson tog nu upp den kastade handsken och skildrade orsakerna bakom krisen och själva kollapsen i kriminalromanerna *Ódáðahraun* och *Land tækiferanna*.

Möjligheternas land eller illgärningarnas lavaöken?

Stefán Máni har bakom sig en mycket intressant författarkarriär. Han dök först upp i synfältet med en superkort diktroman 1996. Sedan följde böcker med arbetartema: rysaren *Myrkravél* (1999), den lågmälda berättelsen från ett fiskeläge *Hótel Kalifornia* (2001), och så en bok om en kringresande arbetare *Ísrael: saga af manni* (2002). Därefter kom en spänningsroman i undre världen-miljö, *Svartur á leik* (2004), en roman om en författare, *Túristi* (2005), och ytterligare en spänningsroman, *Skipið*, (2006) som valdes till bästa kriminalroman det året.

Ódáðahraun är skriven i samma anda, och innehåller också den en god portion samhällsanalys liksom författarens tidigare böcker. I *Ódáðahraun* berättas om narkotikahandlaren Óðinn som hamnar i knipa och måste skaffa fram pengar i stor hast. Diverse oväntade händelser leder till att han blir inblandad i den isländska finansvärlden och får en ledande position där, men sitt förflutna kan han inte så lätt skaka av sig. Trots att romanen inte är lika stark som vissa av författarens tidigare verk är den särskilt intressant i ljuset av den turbulens som den isländska ekonomin nu upplever, inte minst på grund

av den koppling författaren gör mellan ekonomisk uppgång och kriminalitet. I kapitel som kanske inte är särskilt litterärt storartade men desto mer belysande skildrar han det korsvisa ägandets rävspel och andra ljusskygga aktiviteter i det finansiella nätverket, och kryddar friskt med ockulta inslag från nordisk mytologi – romanhjälten heter ju Óðinn och förlorar ett öga tidigt i berättelsen – och blodigt våld i sann maffialitteraturstil. Romanens slut där Óðinn mördas, jämte bokens titel som anspelar på illdåd i en steril lavaöken, är slående symboliska för kapitalismens öde.

Ævar Örn Jósepsson har även han flätat in samtidsanalys i sina kriminalromaner, och har bland annat tagit sig an kraftverksbyggen och religiösa sekter i romanerna *Sá yðar sem syndlaus er* (2006) och *Blóðberg* (2005). Det sägs att han precis hade lämnat in manus till *Land tækifæranna* när krisen slog till med buller och bång i oktober, men att han reagerade snabbt och drog tillbaka det för att skriva om texten med hänseende på händelseutvecklingen. Trots att skeendet var komplicerat finns inte en enda miss att finna i *Ævars* uppdaterade version, och den här boken kommer säkert att framledes försvara sin plats som en tänkvärd och betydelsefull vittnesbörd om detta år. *Árni*, kriminalaren från *Ævars* tidigare böcker, utreder här ett mord på en av de så kallade expansionsvikingarna och blir under arbetet bekant med deras affärsmetoder – vilka är rätt tveksamma som de skildras i *Ódáðahraun*. Här görs dock ingen direktkoppling mellan finansvärlden och ekonomisk brottslighet, utan istället ligger fokus på att avslöja den flotta ytan och visa fram skuggsidan av det möjligheternas land som Island under en tid var. Berättelsen är snabb och underhållande, precis som *Ævars* tidigare romaner, och förutom de snabba klippens värld, skildrar han även invandrarnas situation, de som flockades till möjligheternas land. Författaren *Steinar Bragis* syn på bankmännens starka position i det isländska samhället är desto mera skräckinjagande. Hans roman *Konur* kan läsas som en allegori om makt, och där berättas om en ung, kvinnlig konstnär som blir fånge hos en man, även han konstnär, som på något sätt tycks arbeta åt bankvärlden. Romanen väckte stor uppmärksamhet för sin originella stil, och *Steinar Bragi* är ju heller inte den som följer upptrampade stigar med sitt skrivande.

Island idag

Stefán Mánis och *Ævar Örn*s böcker var inte de enda kriminalromanerna som kom ut under året. Den här genren har fått en säker ställning på den isländska litterära scenen. *Arnaldur Indriðason* gav ut *Myrká*, en gripande historia om våldtäkt och dess konsekvenser, *Yrsa Sigurðardóttir* skickade iväg sina romanhjältar till Grönland i *Auðnin*, och de tre författarna *Árni Þórarinsson*, *Jón Hallur Stefánsson* och *Óttar Norðfjörð* drog alla sitt strå till deckarstacken. Nämnas bör också *Eyrún Ýr Tryggvadóttirs* bok *Hvar er systir*

mín? som är en kombinerad kärleks- och kriminalroman, skriven i Birgitta H. Halldórsdóttirs anda, kvinnan som länge var den enda verksamma deckarförfattaren på Island.

De nu nämnda kriminalromanerna har det gemensamt att de handlar om det moderna Island, de är alla samtidsromaner i större eller mindre omfattning. Brott är också temat i *Hallgrímur Helgasons 10 ráð til að hætta að drepa og byrja að vaska upp* och *Gunnar Gunnarssons Af mér er það helst að fréttu*, medan *Þorgrímur Þráinsson* skildrar isbjörnar i barnboken *Þriðji ísbjörninn*. Titeln syftar på en händelse i juni 2008 då två isbjörnar gick i land på Island, och sådana besök är minst sagt sällsynta. Ytterligare en aspekt av samtiden togs upp i *Kristín Helga Gunnarsdóttirs* barnbok *Fíasól er flottust*. En av berättelserna handlar om ”tekniklösa dagen”, med funderingar kring hur tillvaron skulle gestalta sig utan teknik och tekniska apparater. Några diktsamlingar faller också in under denna kategori, med hänseende både på innehåll och stil. Trots att det råder en sagoaktig stämning i *Kristín Ómarsdóttirs* fascinerande diktsamling *Sjáðu fegurð þína* återfinns där också funderingar kring död och tristess i en borgerlig tillvaro. Det behövs ingen kris, borgarens död har inträtt för länge sedan och kvar finns bara tomhet, som i dikten om Familjefadern som vakar på nätterna och inbillar sig att han är en snigel.

I *Annarskonar sæla* behandlar också *Kristín Eiríksdóttir* småborgarens ihåliga liv där ”Grensásvegurinn leder till helvete”. Ett lätt inslag av satir kan skönjas i boken, liksom i *Eiríkur Örn Norðdahls* visuella poesi i *Ú á fasismann*, och båda dessa författare ges ut under Nýhils flagg, litteraturnätverket som under senare tid har varit aktivt i den politiska debatten. Diktsamlingarna *Refur* och *Með villidýrum* av *Emil Hjörvar Petersen* respektive *Kári Páll Óskarsson* fick också uppmärksamhet som fräscha och originella texter.

Samtiden träder fram i form av vardagen i *Guðmundur Andri Thorssons* roman *Segðu mömmu að mér líði vel*. Där skildras kärlek och kontakt och kommunikation, ämnen som kanske inte anses så

sensationella, men som ändå är viktiga och som trots allt kan ”spela en avgörande roll”. Guðmundur Andri är känd för sin känsliga och vackra stil som passar ämnet väl. Kontakt och kommunikation utgör också temat i *Guðrún Eva Minervudóttirs Skaparinn*. På sätt och vis kan man säga att romanen handlar om förnekandet av kvinnokroppen, för här berättas dels om sexdockemakaren Sveinn, dels om en kvinna som heter Lóa vars dotter lider av anorexi. Deras vägar korsas av en slump när Lóa får punktering utanför det hus i Akranes där Sveinn bor, och denna händelse utvecklas till en märklig berättelse om kontakt och kommunikation byggd på ett missförstånd. Samtidigt får läsaren känslan av att dessa människor kanske bara lever halva liv, vare sig de är vakna eller sover, och allusioner på Pinocchio understryker temat artificiellt liv.

Island av idag kommer dock fram i sin kanske skarpaste bild i *Hugleikur Dagssons* seriealbum *Eineygði kötturinn Kisi og ástandið* med undertiteln *annus horribilis*. Där skapar denne populäre serietecknare en fantasifull version av krisen med bibliska inslag. Representanter för ”sakernas tillstånd” är de fyra Riddarna av ödeläggelsen. Illustratören Halldór Baldursson vann under 2009 pris för sina politiska satirteckningar som publicerats i Morgunblaðið sedan oktober 2008. Där analyserar han läget och driver med de ansvariga i komiska och ibland tragikomiska teckningar och bevisar därmed ännu en gång att denna klassiska form av politisk satir är ett kraftfullt verktyg i samhällsdebatten.

Böcker och Barcelona

Politiska satirteckningar är sedan länge en etablerad form för samhällskritik, men har egentligen litteraturen någon politisk funktion? I en artikel *Álfrún Gunnlaugsdóttir* skrev 1994 avvisar hon idén om att litteraturen nödvändigtvis måste spela en samhällelig roll. Däremot är det inget som hindrar att litteraturen kan handla om och analysera sin samtid och därigenom kasta nytt ljus på den. Det är vad Álfrún själv gör i sina verk, hon är en noggrann och skarpsynt analytiker, utan att de frågor hon tar upp för den skull överskuggar själva det litterära. Det blir tydligt i hennes senaste roman, *Rán* där hon än en gång skildrar inbördeskriget i Spanien. Detta krig har utgjort grunden också för två av hennes tidigare romaner *Pel* (1984) och *Yfir Ebrofljótið* (2001).

Romanfiguren Rán är isländsk men bor i Schweiz med sin schweiziske make. Hon tänker åka hem till Island på besök men gör på vägen uppehåll i Barcelona där hon vistades några år som ung student. I Barcelona bryter minnena fram och berättelsen rör sig fram och tillbaka i tid och rum, från Spanien till Island med mellanlandningar i England och Schweiz, och också i Paris. Historien berättas i första och tredje person av en vuxen kvinna som minns sina upplevelser av att bo i Barcelona under diktatorn Francos förtryck. Dessutom skildrar romanen barägaren Eloys minnen av inbördeskrigets början

i staden, när arbetarna först lyckades gå ihop och försvara sig mot fascistarméns angrepp, men sedan förlorade nästa omgång. Staden själv utgör en viktig mittpunkt för berättelsen, Rán vandrar omkring i ett Barcelona som förändrats totalt, hon kastas mellan osäkerhet och beslutsamhet, och återupplivar minnen av de olika män som förekommit i hennes liv; den spanske pojkvänner Roberto, sonen Valur som hon lämnade att uppfostras av sin mor och syster, och äkta maken Hansi. Parallellt tecknas en bild av staden, dess gator och museer och historia, och allt flätas samman i den unika sorts berättarväv som Álfrúns läsare blivit bortskämda med. Inbördeskriget använder Álfrún som tidigare inte bara för att skildra själva kriget, utan inte minst för att belysa de kamper som uppstår i kommunikationen mellan människor, antingen det rör sig om kamp mellan könen eller stridigheter med släktingar och vänner. I detta sammanhang blir huvudpersonens namn, Rán, särskilt symboliskt, för det betyder inte bara ”hav” utan även ”rån”. Man kan se skilsmässan från barnet som en sorts rån, förutom det faktum att krig alltid medför att människor blir frånstulna sina liv. Tidens gång är ytterligare ett viktigt tema, att röra sig fram och tillbaka i tiden är ett av Álfrúns litterära kännetecken. Med denna teknik styr hon berättarflödet och flätar in sitt andra viktiga tema, nämligen minnet och dess föränderlighet. Kriget blir ett minne som ständigt förändras av tiden, och det gör också minnet av samröret med andra människor, av händelser och upplevelser, så att allt detta måste omvärderas. Álfrúns fint arbetade text snärjer in läsaren i detta nät av minnen om strider och lämnar ingen oberörd.

Barcelona fanns med på ett hörn även i två andra verk, *Auður Jónsdóttirs Vetrarsól* och *Magnús Sigurðarsons* novellsamling *Hálmstráin*. Auðurs roman tangerar i viss mån samtida händelser; där förekommer stora affärsdrömmar som ändrar med förskräckelse. Sunna är 32 år och hennes liv är ganska rörigt. Hennes sambo Axel sitter insnöad ute på landet och sköter sitt mystiska företag medan hon måste ta hand om hans tioårige son som hon aldrig lärt känna ordentligt. Hon läser om att en gammal väninna försvunnit och det väcker till

liv minnen om deras tid tillsammans i Barcelona där de båda läste vid universitetet för tio år sedan. Den bild som här tecknas av Barcelona är helt annorlunda än den som återfinns i Álfrúns roman, och ytterligare en annan bild träder fram i Magnús noveller.

De senaste åren har det varit mycket populärt bland isländska författare att vistas i just Barcelona, så det är inte att undra på att staden har en så stark närvaro i ny, isländsk litteratur. Men det är inte alla som drar till Barcelona, *Ari Trausti Guðmundsson* reser hela världen runt i sina dikter *Borgarlínur*, medan *Ingunn Snædal* kör omkring på Island i diktsamlingen *Í fjarveru trjáa*. Den boken fungerar faktiskt utomordentligt bra som resehandbok, i synnerhet i dessa

tider då ingen människa har råd att åka utomlands. Ingunns diktjag reser runt i landet längs huvud- och bivägar, och beskriver det hon ser, både inne i bilen och utanför den.

Läsaren får ta del av ett virrvarr av minnen med koppling till andra resor, platser och upplevelser och får sig dessutom till livs fakta om landet och dess historia. Vi träffar spöken och bönder, minns gamla kärleksäventyr, sorger och bedrävelser, och däremellan kan vi få fnissanfall vid tanken på att bergknallarna i Vatnsdalur liknar kvinnobröst. Här finns regler för liftare och tio-i-topp-listor om än det ena än det andra i naturen, även om punkterna oftast är färre än tio och till och med färre än en, för i vissa fall tycker diktjaget att läsaren själv ska bilda sig en uppfattning, eftersom frågan om naturens skönhet kan vara en privatsak.

Resor är temat också i *Hermann Stefánssons Algleymi*, och då särskilt resor i tiden. De har att göra med minnesförlust och hjärnans outgrundliga vindlingar. Berättelsen handlar om Guðjón som vaknar upp och har tappat minnet; han vet inte vem han själv är, och inte heller vilka hans far eller hustru eller bästa vänner är. Han försöker få tillbaka minnet på olika sätt, men minnesförlusten har också fört med sig epileptiska anfall och medan de pågår reser han bakåt i tiden och upplever olika händelser i världshistorien. I Hermanns text figurerar även moderna teorier i fysik, varför romanen har vissa drag av science fiction, vilket är ett mycket ovanligt inslag i den isländska litteraturen.

Island igår

När tiderna är svåra kan det vara skönt att se tillbaka på forna glansdagar. Det sägs ibland lite slentrianmässigt att den historiska romanens popularitet beror på verklighetsflykt och en sorts ångest inför samtiden. Så behöver det emellertid inte alls vara – Sturlungatidens fejder som slutade med att islänningarna förlorade sin självständighet känns till exempel rätt aktuella i nuläget, och om denna era i Islands historia handlar *Einar Kárasons* roman *Ofsi*. Boken är en

sorts fristående fortsättning på *Óvinafagnaður* (2001). I båda verken tillämpar Einar metoden att låta de olika romanfigurerna berätta händelseförloppet utifrån sina egna perspektiv för att på så sätt pussla ihop en helhetsbild. Den här metoden skapar en speciell rytm i romanbygget och samspelar på ett intressant sätt med de klassiska isländska sagornas berättarstil. *Ofsi* tilldelades Isländska litteraturpriset 2008.

Den nordiska mytologin utgjorde ett relativt ofta förekommande inslag i årets barnböcker, som till exempel i *Örlög guðanna* av Ingunn Ásdísardóttir och Kristín Ragna Gunnarsdóttir, *Þór i Heljargreipum* av Friðrik Erlingsson jämte *Fjóli Fífils – lausnargjaldið* av Kristjana Friðbjörnsdóttir, förutom att den också är temat i *Óttar Norðfjörðs* kriminalroman *Sólkross*. Genren spökhistorier fick nytt liv i *Garðurinn* av Gerður Kristný och antologin *At og aðrar sögur*, och båda dessa böcker riktar sig till barn och ungdomar.

Islänningasagorna blev representerade i *Ofsi* som nämnts ovan, och också i *Þorsteinn frá Hamris* diktsamling *Hvert orð er atvik*. Þorsteinn's texter ljuder av klanger från olika tider när han går i närkamp med de medeltida författarna så att allt blir en symfoni av röster, som till exempel i dikten om de kungar som för en dialog med islänningasagornas norska kungar. Dessa kungar kan ses som symboler för tiden, som utgör ett av bokens teman och träder fram i olika skepnader. Dikten själv är också ett motiv hos Þorsteinn och sammankopplas då återkommande med poetens undersökning av hur ogenomträngligt, invecklat och tvetydigt människans sinne kan vara – precis som dikten.

Artonhundratalet är representerat med psalmdiktaren Hallgrímur Pétursson om vilken Úlfar Þormóðsson skrivit en fiktiv självbiografi, och också med den vetenskaplige mångsysslaren Jón lærði Guðmundsson som förekommer i två böcker, *Rökkurbýsnir* av Sjón och *Íslenskar kynjaskepnir* av Sigurður Ægisson och Jón Baldur Hlíðberg. Mera näraliggande är de historiska epoker som skildras i två andra böcker, *Ármann Jakobssons* historiska roman *Vonarstræti*, om familjegräl och politiska strider under förra århundradets första decennium och *Dimmar rósir* av Ólafur Gunnarsson som skildrar ett liv i rockens tecken i 60-talets Reykjavík.

Det är anmärkningsvärt hur bra det lyckas att föra över detta kulturarv till samtiden och ge det ett nytt liv – samtidigt som författarna förmedlar en idévärld som är oss nutidsmänniskor relativt främmande. Det här är särskilt tydligt i *Örlög guðanna*, *Íslenskir kynjaskepnur* och *Rökkurbýsnir*. Bilder spelar en stor roll i de två förstnämnda verken, och bildkonstnärerna lyckas verkligen fånga två världar, lyckas visa både det förflutna och samtiden med diverse underhållande grepp. *Örlög guðanna* är en parafras på berättelser ur Snorres Edda med fantastiskt vackra bilder av Kristín Ragna Guðmundsdóttir som också vann årets illustratörpris för denna bok. *Íslenskar kynjaskepnur* är en antologi med olika folksagor och sägner som handlar om de olika monster

och vidunder som bor i landet eller simmar i havet omkring det. Där finns jättefiskar, onda valar och isbjörnskungar, förutom andra livsfarliga fantasidjur som kan döda med bara blicken.

I Sjóns *Rökkurbýsnir* sammanfogas surrealism med sextonhundratalets vidskepelse och där berättas om Jónas Pálmason som kallas ”den lärde”. Han är ett universalgeni, kunnig i såväl naturvetenskap som medicin, förutom att han även är väl bevandrad i det övernaturliga. Romanen utspelar sig under en kort period i hans liv, närmare bestämt åren 1635 till 1639, då han just blivit dömd fredlös som ett resultat av ovänners sammansvärjning. Jónas förebild är Jón Guðmundsson ”den lärde”, och denne är till yttermera visso huvudkällan bakom berättelserna i *Íslenskar kynjaskepnur*. Sjóns bok är inte någon traditionell berättelse i historisk miljö som i detalj skildrar historiska platser och skeenden – även om det finns gott om sådant i boken – utan här arbetar författaren mera med epokens föreställningsvärld.

Visserligen kan detta kallas för en historisk roman, men precis som förr framträder det begreppet i en helt ny form hos denne författare, som använder romanen som en sorts scen för sina mångfasetterade undersökningar av olika världsbilder. Med kraftiga och spännande penseldrag målar han upp renässansens världsbild, ännu välsignat oförorenad av upplysningsideal. Allt har sin plats i skapelsen; människans roll och hennes tid på jorden, och allt hänger ihop i en komplicerad och ibland ogenomskinlig väv som är spänd över både jord och himmel. Texten är så välfylld att det hos läsaren redan från början skapas en djup känsla för de sakernas samband som romanens världsbild bygger på. Som förr visar författaren hur skicklig han är på att förmedla en tredimensionell bild byggd på tidens idéer, språk och fenomen. Läsaren kan stanna upp var som helst och se sig omkring efter viktiga landmärken innan hon fortsätter resan ännu längre in i en tillvaro som idag tycks fjärran men ändå så nära. Skildringen sitter etsad i medvetandet långt efter att läsaren förts ut ur boken igen. En hel värld har målats upp – en värld av underverk

och märkliga varelser som för den tidens folk var vardagsmat. Sjón skildrar hur människor läste av sin omgivning, hur de läste av naturen – som var en levande och aktiv del av världsbilden, inte kraftverkens tämjda natur eller miljökamparnas ädla vildmark, utan en värld full av symboler och järtecken. Denna natur är överfull av hot – vilket också kommer fram i *Íslenskar kynja-skepnur* – det är en förunderlig värld som man måste behandla med respekt, inte bara därför att den är så vacker på vykort utan just därför att den är både livsfarlig och generös.

På samma sätt som Einar Kárasons *Ofsi* fungerar som en spegel för turbulensen i den isländska samtiden, presenterar *Rökkurbýsnir* funderingar om vikten av att förstå sin omgivning och läsa av dess tecken. Våren 2008 kännetecknades av några ovanliga händelser i den isländska naturen, ett kraftigt jordskalv skakade om de södra landsändarna och i dess kölvatten klev två isbjörnar i land. Sedan kom en sommar som var så ovanligt varm att flera värmererekord rök. Jónas Pálmason hade inte haft några problem med att tolka dessa järtecken och ta till olika medel för att varna alla skymningskepnader.

Översättning från isländska: *Ylva Hellerud*

HANS H. SKEI

ET BOKÅR UNDER GJENNOMSNIKTET

Litteraturen i Norge 2008

Det var usedvanlig langt mellom de gode bøkene i norsk litteratur i 2008, og det var knapt en eneste bok som stakk seg ut som enestående verken hva kvalitet eller salgstall angår. Det er overraskende etter mange år med suverene bestselgere – helst innenfor krim- og spenningssjangeren. Det kan komme av at mange av våre mestselgende forfattere ikke hadde ny bok dette året, og det kan ha sammenheng med at de enorme salgstallene som ble oppnådd gjennom Bokklubben Nye Bøker nå bare er noe forfatterne kan drømme om. Endringene i norsk bokbransje som fant sted i 2005 og som vi har omtalt i tidligere årsoversikter, har sørget for at mer av boksaget skjer gjennom bokhandelene. Disse er nå i all hovedsak organisert i noen få og store kjeder, med flotte butikker i kjøpesentra landet over. Finanskrisen slo inn også i bokbransjen mot slutten av 2008, og vil muligens få enda større effekt senere. Våre største forlag – som alle eier bokhandlerkjeder – ser ut til å ha klart seg bra gjennom 2008, men de har da også mange andre bein å stå på enn utgivelsen av skjønnlitteratur. Statens støtteordninger gjør selvsagt at det er mulig å gi ut bøker man kan regne med ikke vil selge i særlig mange eksemplarer, men det er mange signaler som tyder på at flere forlag vil velge en mer restriktiv utgivelsespolitikk i tida fremover.

Aktiviteten innenfor den norske litterære institusjonen var ellers som i et normalår, med det positive tilskuddet at det ble arrangert bokmesse igjen for første gang på ti år. Derimot har endringer i bransjen ført til at et annet stort arrangement – ”Bok i sentrum” – som er blitt holdt midt i Oslo sentrum, nå er borte. På den annen side har Litteraturhuset i Oslo etter et par års drift vist seg å svare til forventningene og vel så det. Her har aktiviteten vært stor, og publikum har strømmet til opplesninger, intervjuer, diskusjoner og seminarer både når det har handlet om litteratur spesielt eller om mer allmenn-kulturelle spørsmål. Mediedekningen av litteraturen, for eksempel i våre største aviser, er nokså uforandret, og frykten for at intervjuer, omtale og presentasjoner av bøker og forfattere helt skulle overta for den seriøse anmeldelse har så langt vist seg ubegrunnet.

Bokåret 2008 må i beste fall sies å være på det jevne, uten de store toppene, uten bøker som ble utropt som mesterverk av kritikerne. Det er, med noen få prisverdige unntak, lite dristighet både når det gjelder temavalg og fortellemåte i den dominerende litterære sjangeren – romanen. Også for novelleformen ser det ut til å være slik at det som før var dristig og eksperimentelt nå nærmest er å oppfatte som tradisjonelt – for eksempel i forhold til novellene i tradis-

jonen fra Raymond Carver eller for den saks skyld vår egen Kjell Askildsen. Ingen novellesamlinger er omtalt i årets oversikt. Det er også verdt å merke seg at de store vekstsjangrene i norsk litteratur – krim- og spenningsbøker og litterære biografier – synes å være i tilbakegang. Antallet kriminalromaner er omtrent som i tidligere år, men det er få nye navn og ingen yngre debutanter. I tillegg sliter flere av de etablerte forfatterne med sine seriefigurer. På grunn av jubileer og lignende har vi enkelte år hatt svært mange og omfangsrike forfatterbiografier – i 2008 er det ingen slike å melde fra om.

Muligens kan man hevde at lyrikken hever seg over det jevne og alminnelige dette året. Det skal vi komme tilbake til, men det forandrer lite på hovedinntrykket som alltid bestemmes av romanlitteraturen. Med en roman som ble tildelt Nordisk Råds litteraturpris – *Per Pettersons Jeg forbanner tidens elv*, med *Lars Saabye Christensens Bisettelsen* som avslutter historien som ble begynt med *Beatles* (1984) og med *Tore Renbergs* tredje roman i serien om Jarle Klepp, kan tilstanden selvsagt ikke beskrives som krise. Andre gode romaner skal også omtales, men hovedinntrykket er at det meste var på det jevne og at det var langt mellom viktige bøker.

Mens det i 2007 var naturlig å understreke at en rekke yngre debutanter gjorde seg bemerket, og at disse sammen med forfattere med bare en eller to bøker bak seg, var et markant innslag i dette årets litteratur, er det ingen slike tendenser i 2008. Det tar tid å etablere seg, og det er neppe tvil om at de som nå er i etableringsfasen, vil komme sterkere tilbake i senere år.

Til sist i denne innledningen skal nevnes at norsk litteratur selges til utlandet i stadig større omfang. Den statlige satsingen gjennom Norwegian Literature Abroad (NORLA) er svært vellykket, og den tidlige suksessen til enkelte forfattere har utvilsomt fungert som døråpner for andre. Ikke minst selger norsk krim- og spenningslitteratur godt, men også eldre klassikere blir oversatt. Av samtidsforfatterne har Per Petterson fått et voldsomt oppsving etter at den engelske utgaven av *Ut å stjele hester* høstet flere priser. At norske bøker også oversettes til dansk og svensk, er tydeligvis nødvendig og viktig, selv om mange lesere i nabolandene nok også leser bøkene på originalspråket.

Tre romaner fra prisvinnende forfattere

Siden ingen norsk bok hadde fått Nordisk Råds litteraturpris siden 2001, kunne man fristes til å gi denne prisen så høy status at 2008 ble et jubelår i norsk litteratur ene og alene fordi prisen gikk til Per Pettersons roman *Jeg forbanner tidens elv*. Men det ville være å legge vekt på utvendige forhold som er viktige nok, men ikke avgjørende for vurderingen av kvaliteten på litteraturåret. Per Pettersons roman er en stille og langsom beretning med en svært avgrenset handling. Hovedperson og jeg-forteller kjenner vi igjen fra flere av Pettersons bøker – Arvid. Han forteller om noe som skjedde for ”en

god del år sia” – da Arvids mor ble kreftsyk. Hun tar danskebåten hjem til Danmark, og Arvid følger straks etter. Han er dobbelt ulykkelig for så vidt som han skal skilles. Så handler boken på den ene siden om noen få dager i morens barndomslandskap og det som for Arvid har vært feriested i mange år, og på den andre siden om Arvids liv som revolusjonær og selv-proletarisert trykkeriarbeider i ungdomsårene. De to tidsplanene går aldri helt opp i hverandre, men det er forbindelseslinjer mellom dem, og indirekte synes det som Arvids ”villfarelser” er noe han må gjøre opp for ved å være nær mor i hennes vanskelige tid. Juryen for Nordisk Råds pris uttalte blant annet at forfatteren i ”et stillegående og poetisk språk formidler ... hvor vanskelig det er å få sagt det som føles mest nødvendig å si til hverandre”. Romanen handler om små, men avgjørende hendelser som bestemmer retningen på våre liv, og den nærmer seg det fortvilte og lett sentimentale når den forsøker å fange inn det som var den gang ”da ennu intet var forbi” som det heter hos en dikter han siterer – Rudolf Nilsen. Mange bøker og forfattere nevnes underveis i romanen, slik Petterson har for vane i alle sine romaner, og de holdninger teksten formidler ser i stor grad ut til å stemme med Arvids (og forfatterens) yndlingsbøker.

Per Pettersons forfatterskap har fått flere høythengende internasjonale priser, og mange vil derfor mene at det både var på høy tid og velfortjent at han fikk Nordisk Råds litteraturpris.

Jan Kjørstads Jeg er brødrene Walker ble en klar opptur for en av våre beste romanforfattere, etter at kritikerne nokså samstemte hadde stilt seg negative til hans to forrige romaner. *Jeg er brødrene Walker* er i noen grad en fornyelse i forfatterskapet; blant annet fordi miljøet er nytt i forhold til hans største romaner og fordi oppvekst og modning hos et ungt menneske i enda større grad enn før er knyttet til tekstarbeid. Den unge Odd Marius Walaker skriver med tømmerblyant i en form for journal eller dagbok på 1980-tallet da ”W-kraften strømmet i den unge Odd Marius”, og spørsmålet blir om disse notatene har slik sprengkraft at de kan brukes på 2000-tallet når en katastrofe har rammet vårt selvgoede land og det nettopp er den voksne Walaker som må løse krisen. Det er både interessante og spennende teksteksperimenter Kjørstad gjennomfører i skriveøvelsene til Odd Marius som høsten 1983 er fjorten år og som vi følger tett gjennom hans egne nedtegnelser et par år fremover, men spørsmålet er om tekstene skjuler uante krefter som en gang skal kunne redde et land fra katastrofe?

Walaker tror helt klart at han har kreativitet og evner til problemløsning som kan redde verden, men blir handlingslammet når den store prøven kommer. Han som har vært på toppen av norsk politikk og løst alle problemer med største letthet, står nå fast. Løsningen blir å beordre livvakt og sjåfør å kjøre ham tilbake til boksen eller skrinet i barndomshjemmet der de journalene vi allerede har lest, ligger bortgjemt. Der, i tekstens beskrivelser av levd liv i tenårene, skal kraften eventuelt gjenfinnes og landet reddes. Skrift kan redde

liv, vet vi fra andre Kjærstad-bøker; ja, skrift kan til og med gi liv. Nå er spørsmålet om den også kan redde en nasjon fra undergangen, og om det er kraften i skrift og tanker i den rabulistiske, utprøvende og søkende tid før vi modnes til konvensjonell visdom og alminnelig atferd som kan ha slik virkning.

Kjærstad er en av våre tidligere vinnere av Nordisk Råds litteraturpris (2000), og det er også Lars Saabye Christensen (2001). Saabye Christensens store roman *Halvbroren* ble av forfatteren selv beskrevet som ”et helt orkes-ter” i forhold til de enkle instrumentene man kunne høre i den svært populære generasjonsromanen *Beatles* fra 1984. En svakere oppfølger, *Bly*, kom i 1990, og så ble historien om kameratgjengen fra disse bøkene avsluttet med *Bisettelsen* i 2008. *Beatles* var ungdomsroman og generasjonsroman av det slaget som nesten er blitt standard, fullt av stammespråk og med musikk og film som referansepunkter for et brudd med foreldregenerasjonen. Historien om kameratgjengen – Kim, Seb, Ola og Gunnar som vokste opp på Skillebekk i Oslo på 1960-tallet og selvfølgelig kalte seg Paul, John, Ringo og George og ville starte band, var og er et høydepunkt i norsk romankunst fra perioden. Kim Karlsen er jeg-forteller og hovedperson også når vi møter dem igjen i *Bly*, mens han i *Bisettelsen* har ”mistet hukommelsen i sitt femtiende år”. I en roman som går frem og tilbake og foregir å være et ”omvendt manuskript,” er ikke Kim lenger fortelleren annet enn i innledningen. Deretter overtar en annen som vet og kan alt og som holder ironisk avstand til det meste. *Bisettelsen* kan så å si finne sted for nå er det Døden som taler, men romanen som på denne måten blir til, er en ujevn blanding av høyt og lavt, av det platte og det velskrevne, at livets alvor og spøkefull lek med det vi kanskje ofte tar for alvorlig.

Trilogier og romanserier – det selvbiografiske element

Tore Renberg har høstet gode kritikker for sine to første bøker om Jarle Klepps oppvekst og ungdomsår – *Mannen som elsket Yngve* (2003; filmatisert i 2008) og *Kompani Orheim* (2005) – sistnevnte står fremdeles for meg som Renbergs klart beste bok. I *Charlotte Isabel Hansen* følger vi Jarle Klepp inn i voksenlivet. Jarle Klepp er blitt 25 år og litteraturstudent. Han bor i Bergen, og setter stor pris på studentlivet som synes å gi ham alt han har drømt om. En eksentrisk litteraturprofessor oppfatter Jarle som en stor begavelse, og selv utnytter han både sine analytiske evner og sin sjarm – i et intenst forhold til den vakre Herdis Snartemo. Men en dag kommet det er brev fra politiet – Jarle har en datter på Østlandet, fra et tilfeldig forhold fra den tiden *Mannen som elsket Yngve* beskriver. Hva gjør han nå med sitt studentliv og med sine fremtidsplaner? Klarer Jarle Klepp faktisk å bli voksen og ta ansvar? Hans svakheter er mange, slik vi kjenner det fra de første romanene, men så er han kanskje også et anstendig menneske som er i stand til å ta de riktige avgjørelsene når

de må tas? Romanen ble belønnet med den norske Bokhandlerprisen i 2008, og vil i følge forlaget bli fulgt opp med en fortsettelse høsten 2009!

Espen Haavardsholm har høstet både ros og ris for de alle tre bøkene i en romanserie om Nils Hå som begynte med *Gutten på passbildet* (2004) og fortsatte med *Tjue* (2006), før den i 2008 ble avsluttet med *Bildet på baksiden*. Bøkene er alle eksempler på hvordan egne erfaringer og det selvopplevde kan skapes om til fiksjon, eller hvordan selvbiografien og det oppdiktede kan flettes sammen til noe som er sannere enn det som ”bare” diktes opp og mer allment interessant enn det selvbiografiske alene ville være. I bildet på baksiden er Nils Hå skilt for andre gang, og han sitter fast i sitt forfatterskap. Et plutselig tilbud om å bli med faren på reise til Sør-Amerika får ham i gang igjen, og romanen/selvbiografien kommer i stor grad til å handle om forholdet mellom far og sønn, også i generasjonen før Nils. Bilder, nokså dårlige og derfor sikkert autentiske fra et gammelt fotoalbum, illustrerer teksten.

Egen oppvekst er også tema i *Karsten Alnæs’* roman *Bakenfor alle farger* – en roman om byen Hønefoss og om forfatterens oppvekst der sammen med lekekamerater som utforsket alt som både da og i ettertid virker spennende og farlig. Handlingen foregår i årene under og like etter krigen, og familien og den litt uforståelige voksne verden utgjør viktige elementer i den unge Karstens tanker slik han nå erindrer dem. Det er en hyggelig roman å lese, men nærmest for en parentes å regne i et omfattende forfatterskap.

Eksperiment og fortellelede

En av fjorårets mest kritikerroste bøker var *Gunnhild Øyehaug's Vente, blinke*, med undertittelen ”Eit perfekt bilete av eit personleg indre”. Det er en roman som leker seg med selve muligheten for å fortelle, for å skape skikkelser, la dem møtes, utfordre hverandre, forsøke å finne ut hvem de er og hva de tenker og hva som kan bli resultatet om fortelleren lar dem møtes. Romanen inneholder en rekke historier der mennesker møtes og ikke altfor søt musikk oppstår i hjertene. Litteraturstudenten Sigrid står sentralt i romanen, og når hun møter forfatteren Kåre gir det forfatteren anledning til å spille på sin litterære kom-

petanse og med humor og glimt i øyet undersøke svakheter og mangler som neppe er enestående for dette umake paret. Romanen er gjennom sin lekende og selvopptatte skrivemåte en frisk fornyelse av de mange postmoderne romaner vi fikk før århundreskiftet, og minner oss om at formvalget i en roman er meningsbærende.

Godt mottatt ble også *Kristine Næss' Hannahs historie med Heddy*, en beretning om to norske kvinner som deler leilighet i en by i Polen og som tross stor aldersforskjell, klarer å leve sammen, inntil det hele blir satt på store prøver når Heddy lar kjæresten Daniel flytte inn i leiligheten. Selve valget av fortellerperspektiv som gjør at det er Hannahs historie vi leser, er avgjø-

rende for denne velskrevne og reflekterte romanen.

Selma Lønning Aarøs Venstre hånd over høyre skulder er mindre eksperimenterende enn de to romanene som er omtalt ovenfor, men skiftende synsvinkler og spennende sammenhenger i mange menneskers liv gjør den til forfatterens mest ambisiøse og beste roman så langt. Før den egentlige romanen med sine syv seksjoner begynner, er vi vitne til en påkjørsel der en mann plutselig, som på signal, løper ut i gaten og blir overkjørt, mens kvinnen han like før omfavnet, går bort. Et godt stykke ut i hovedhandlingen kommer vi tilbake til denne scenen, fra en annen synsvinkel, slik romanen fra første stund skifter mellom ulike fortellere, hovedfigurer, fremstillingsformer. Til slutt har vi en komplisert tekstvev, der Elvira som snart fyller 16 og hennes røde skrivebok muligens utgjør det tydeligste mønster og bidrar mest til å binde sammen tekster og mennesker. Og likevel når hun ingen større forståelse, der hun skyldbetyngt og søkende føler ansvar og skyld for så mye at det er altfor tungt å bære. Slik sett deler hun mer enn navnet med Elvira Madigan som også utgjør et ledemotiv og peker på en gjennomgående tematikk i romanen.

Tove Nilsen har med *Vingetyven* skapt en roman som nesten lover uhygge når den åpner, men så viser det seg at det truende aldri kan bli riktig farlig. Andre ting i skildringen av et par av hovedfigurene blir faktisk langt viktigere, og Nilsen har noen ganger observasjoner og forståelse og beskrivelser av øyeblikk som nærmer seg et klarsyn der store sammenhenger nesten åpenbarer seg. Ellers lar *Vingetyven* oss følge to personer tett gjennom alternerende

kapitler. Først møter vi en middelaldrende mann, Henry, som i alle henseender straks fremstår som en taper, en stakkar, og en person vi normalt ville føle medynk med. Hvis det ikke var for det at han nå overvåker og følger etter en pike på femten, Regine, som han er blitt besatt av og som han vet at det han vil med henne er ”fint”. Den andre hovedfigur og jeg-forteller er Elisabeth, mor til Regine. Profesjonelt og dyktig gjennomføres historien mot en slutt som kanskje er litt for opplagt fordi Henry er for mye av en stakkar til å gjøre noen fortred.

La meg da bare nevne at *Vigdis Hjorth* som har hatt en fin stigning i forfatterkapet gjennom de siste årene, ikke følger helt opp denne tendensen med historien om Hulda Kråkefjær (!), filosofiutdannet og skrivende menneske som mislykkes med det meste og drikker altfor mye. Romanen er kalt *Tredje person entall*, og er i meste laget ordrik, selv om den er fortalt med både humor og glimt i øyet. Det samme kan man trygt si om *Marianne Fastvolds Kjærlighet for viderekomne* hvor Anne Englemark gir ut sine dagbøker fra årene 1975 til 2008. Alle handler om ”hvordan mennene i mitt liv har skaket, utfordret og forvandlet meg.” Overskudd og skriveglede preger som vanlig Fastvolds roman, som på baksiden er sagt å være ”en roman for alle som har hatt mann”!

I rekken av kvinnelige forfattere med romaner i 2008 skal også *Toril Brekkes Gullrush* nevnes. Det er andre bind i hennes planlagte trilogi om utvandringen til Amerika, og i en bred episk skildring som stort sett beveger seg lett og uproblematisk på overflaten, følger vi noen sentrale personer i årene fra 1843 til 1863. Vi ser folk slå seg ned i villmarken og rydde land og skape en fremtid for seg og sine, mens andre overlever ved å selge kroppen på vertshus og kneiper i Chicago. Vi følger en svært blandet forsamling over til California, hvor gullfeberen rår og hvor flere av de norske finner gull. Vi ser hvordan de norske bidrar til nordstatshæren ved at oberst Heg får kommandoen over et helt regiment som bidrar sterkt i flere trefninger i borgerkrigen.

Det er modig gjort å gå i gang med å skrive ”den nye store utvandrerromanen” – ikke minst fordi vi i norsk litteratur har svært gode bøker som skildrer både utvandring og innvandring. Som dramatisk historiefortelling vil mange ha glede av *Gullrush*, men når det gjelder en bedre eller dypere forståelse av hva som drev dem som reiste ut og det liv de kom til å leve, er det mindre å hente.

Ulike, men leseverdige romaner

Til slutt i denne oversikten over norske romaner i 2008 skal nevnes et utvalg svært forskjellige romaner som hever seg over gjennomsnittet, uten at noen av dem kan sies å være forfatternes beste. Det gjelder bøker av forfattere som *Jørgen Norheim*, *Øivind Hånes*, *Jostein Gaarder*, *Steinar Løding*, *Levi Henriksen*, *Nikolaj Frobenius* og *Thorvald Steen*. Den kanskje mest kjente av

dem, Jostein Gaarder, ga ut *Slottet i Pyreneene* – en roman som tar for seg forholdet mellom to ”søskensjeler” som har kommet langt fra hverandre, der oversanselige fenomener blir fremstilt og drøftet. Det mest bemerkelsesverdige er kanskje at hele romanen består av e-postmeldinger som egentlig skulle ha vært slettet, men lever videre på en minnepinne!

I *Levi Henriksens* roman *Like østenfor regnet* finnes ikke noe åndelighet eller noe oversanselig. Romanen er på mange måter en komisk og lett melodramatisk beretning om journalisten Simon Smidesang som både har gått trøtt i jobben og har avslørt konas utroskap (på deres femårs bryllupsdag, med Simons far, får vi senere vite), og derfor rømmer fra Oslo og inn til utbygda Skogli i Kongsvinger-traktene. Her får han arbeid som postbud, og slik kan de mange merkelige personer og historiene om dem og deres familier kobles til postruta han kjører og bli en del av romanen. Mest til underholdning, men av og til skrevet i glitrende prosa, inneholder Henriksens bok gode enkeltscener og gamle fortellinger som det er en glede å lese.

I sin første bok etter den medrivende og dyptloddende *Pirolene i Benidorm* (2005) forteller *Øivind Hånes* i *Antagon* en historie som på overflaten er uhyre enkel. En mann våkner en morgen og finner en lapp som hans kone har skrevet: ”Ikke gå / Ikke bare gå / Emilia.” Hva disse ordene betyr, blir sentralt i romanen og for han som er den mannlige jeg-forteller gjennom det meste av teksten. Emilia forsvant ”en gang i løpet av natten til en novembertorsdag”, og det kan være to uker siden ved fortellingens begynnelse.

Beskrivelser av fotografier utgjør en stor del av teksten, men her er også plass for musikk som løfter og drar og besverger. Romanen handler om små ting som er livsviktige i øyeblikket, men kanskje ubetydelige i evighetsperspektiv. ”Er det egentlig så forbannet dramatisk? To mennesker treffer hverandre, tilbringer noen år sammen, og går fra hverandre igjen, som gråhvite skyer som kolliderer bløtt i luftlagene over Berlin.” Hvor vanskelig det er å finne og å akseptere det store perspektivet, også når det synes nødvendig, handler *Antagon* om, en enkel roman om store spørsmål.

Jørgen Norheims Adjutanten er en historisk roman som på utspekulert vis forsøker å forklare og forstå de største og mest avgjørende historiske hendelser ved å vise tilbake til en enkelpersons handlinger. ”Adjutanten” i romanens tittel bor som gammel mann på ei fjellhulle høyt over fjorden på Vestlandet. Der har han bodd siden 1941, da han var 70 år gammel, og i romanens nåtid er vi i 1967. Slik han bor, er det rimelig at han får hilst på en annen fjellmann – Wittgenstein. Viktigere er det at adjutanten har hatt en finger med i det spillet som gjorde at Tyskland kom tilbake med Hitler og han var aktiv når det galdt å satse på Lenin og få han tilbake fra Sveits og til Russland for slik å skape den nye Sovjetstaten. Indirekte faller med andre ord mye skyld på den gamle mannen. Et spennende prosjekt og et dristig grep

gjør likevel ikke at vi får en avslørende historisk og analytisk roman, slik det faktisk legges opp til.

Da er det mer å hente i den halvt historiske og halvt dokumentariske romanen *Jeg skal vise dere frykten*, hvor *Nikolaj Frobenius* skaper en skrekkroman i slekt med Edgar Allan Poe, med Poe og kritikeren Rufus Griswold som hovedfigurer. Frobenius lykkes svært godt med sitt forsett om å "vise frykten", og har skrevet en både interessant og medrivende historisk roman.

Historisk og teoretisk til overmål og nesten ugjennomtrengelig i flere partier er *Steinar Lødings* store andre bok i *Jernalderdrøm*-serien. Vi får her ikke bare bok nummer to, men også "Forsøk på en poetikk," med kildehenvisninger, fotnoter over mange sider, og en tekst som er pakket inn i lag med lag av forklendninger og forvrengninger. Lødings prosjekt er enestående i norsk litteratur; spørsmålet er om det nå følger et blindspor som hindrer forfatteren i å skape den skjønnlitteratur vi vet han er i stand til.

Thorvald Steens Det lengste svevet gjenbruker jeg-figuren forrige roman, *Vekten av snøkrystaller*. Der gjaldt det oppvekst og forholdet til moren, med en kryptende skjelettsykdom som umuliggjør drømmen om å hoppe på ski – selv om han foretar et siste hopp som absolutt ikke skulle vært gjennomført. En nesten poetisk og litt gripende roman var det Steen leverte i 2006 – i år bygger han på suksessen, med blandet resultat for så vidt som altfor mye av romanens handling må betraktes som dagdrømmer som bare lar seg realisere i en romanteksts verden.

Diktsamlinger

Stein Mehrens Ordre er utvilsomt en av de beste diktsamlingene som kom ut i Norge i 2008. Mehren skriver om glemsel og savn, men også om et lite lys i et hav av mørke, i en variert samling der tro og fortrøstning kjemper med tunge tanker om sykdom og død.

Diktsamlingens tittel viser til at menneskets sjel er på oppdrag og mottar ordre fra Skaperverket, men den er også en motstand mot rammene vi må leve våre liv innenfor. Og selv om mange av diktene handler om glemsel, sykdom og angst for det ukjente som venter bortenfor tid og rom, finner vi i *Ordre* en mangfoldig rikdom av diktformer, av tanker og ideer, og faktisk også små historiefortellinger eller poetiske essays.

Mysteriene og det flyktigste i oss som også er det evige, står sentralt også i denne samlingen. Det gjør også kjærlighetsdiktene og en rekke dikt som lar det som hos så mange ikke kan bli mer enn ukjente og navnløse makter, få navnet Gud.

Stein Mehrens diktsamlinger fra senere år er sterke og vakre bøker. *Ordre* er også en diktsamling på høyt nivå, men etter denne leser oppfatning ikke helt på høyde med fjorårets samling, *I stillhetens hus* – bl.a. fordi erindringene om

det som var eller som kunne ha vært, er langt færre i årets samling.

Arnold Eidslott debuterte noen år før Stein Mehren, og er vel den eneste nålevende lyriker som har gitt ut flere samlinger enn Mehren – med *Vinden blåser dit den vil* fra 2008 har han gitt ut 26 samlinger på 55 år! I sterkere grad enn noen jeg vet om i norsk litteratur ligger det hos Eidslott en klar og entydig tro på frelsen gjennom Kristus til grunn for all forståelse av fenomener, hendelser og begivenheter. Bibelen leverer inspirasjon, bilder, tekstgrunnlag for svært mange av diktene også i årets samling, med den poetiske tittelen ”Vinden blåser dit den vil”. Det er nesten slik at tittelen griper tilbake til debutsamlingen fra 1953 hvor det i tittelen heter at ”Vinden taler til den døve.” Ved å lytte til vind og bølger, ved å lese skriften, ved å forholde seg til tekster og bilder fra en lang og rik tradisjon, kan Eidslott finne nye og stadig klarere uttrykk for en tro som trøster og bærer, og som i hans diktning er avgjørende for alt. Av og til skriver han seg inn i den store sang- og salmetradisjonen ved å bruke faste strofeformer og enderim; men også dikt uten rim og med skiftende rytme kan i kraft av gjentakelser og paralleller få nesten monumental kraft.

En tredje lyriker som har vært aktiv noe kortere tid – siden 1969 – er *Paal-Helge Haugen*. Med *Kvartett 2008* ga han ut fire bøker, pakket sammen i en plastpose. Bøkene er både et eksperiment og tradisjonsbærende; dette er sikker og stø og uhyre poetisk sentrallyrikk der for eksempel *Gs bok* som er den første i kvartetten har dikt som tar utgangspunkt i bibelsitater. Andre bok, *Dantes oske*, bruker *Den guddommelige komedien* på samme måte. Det er i

det hele tatt en rikdom og et mangfold i de fire samlingene som bare kommer av stor sjenerøsitet og en dikteråre som strømmer over. Utgivelsen må regnes som årets viktigste på lyrikkens område.

Men det kom flere både gode, reflekterte og poetiske diktsamlinger dette året. Her skal bare nevnes *Turid Høvins* fine og tankevekkende kortdikt i *Nå møtes vi*; *Cecilie Løveids* *Nye ritualer* med en rekke fortellende og nærmest essayistiske dikt; *Ove Røsbaks* *Når tida kjæm* med dikt på Hedmarksdialekt i sin åttende samling, og *Øyvind Rimbereids* *Herbarium* – som er enda en interessant diktsamling fra en av våre fremste yngre forfattere. Det samme kan vi si om *Tone*

Hødnebo som med *Nedtegnelser* ga ut sin første samling siden 2002 (men har fått utgitt *Dikt i utvalg* i mellomtiden).

Drama i bokform

Det skrives ny dramatikk i Norge og det settes opp stykker av norske dramatikere på flere av våre teatre. Men det er få dramatekster som kommer ut i bokform. Fra 2008 skal bare nevnes *Jon Fosse*, produktiv som få og med minst en bokutgivelse i året om det nå er roman, diktsamling eller et dramatisk arbeid. *Eg er vinden* ble fremført på Nationaltheatret 24. mai 2007. Forfatteren gir denne beskjed før stykket begynner: "Eg er vinden spiller seg ut i ein tenkt og så vidt illudert båt, og handlingane er også tenkte, og skal ikkje utførast, men illuderast."

Arne Lygre har tidligere gitt ut fire skuespill, en novellesamling og en roman, mens han i 2008 ga ut skuespillet *Dager under*. Flere av stykkene hans er oversatt til mange språk, og er oppført både på norske og utenlandske scener.

Krim- og spenningslitteratur

Det har vært gullalder i norsk kriminallitteratur gjennom en periode på 10-15 år, men det er flere tegn på at den kanskje ikke vil vare ved. 2008 var ikke på noen måte et stort år for kriminal- og spenningslitteraturen i Norge, selv om et par bøker er riktig gode og svært mange av de kjente seriefigurene vender tilbake i bøker av forfattere som *Gunnar Staalesen*, *Knut Faldbakken*, *Unni Lindell* og *Karin Fossum*, mens *Jo Nesbø* med *Hodejegerne* har skrevet sin første krim uten Harry Hole. En debutant i sjangeren oppnådde å bli tildelt Rivertonprisen for årets beste krimroman – *Vidar Sundstøl* med en roman fra Minnesota, *Drømmenes land*. Her møter vi den norskskattede politimannen Lance Hansen som på litt usikkert og nølende vis etterforsker et drap som har en nøyaktig parallell hundre år tidligere. Det overrasket nok flere fordi *Torkil Damhaug* sent på året kom med romanen *Døden ved vann* som etter de fleste anmeldernes mening var årets beste krim.

Døden ved vann låner, på litt misforstått vis, tittelen fra T. S. Eliots dikt "The Wasteland". Vi møter diktet første gang i en nokså omfattende prolog til den egentlige kriminalfortelling, og siden kommer det igjen som en av flere tekstbrokker som kan være spor i en komplisert etterforskning. Litt etter litt forbindes en forbrytelse med en annen, og hele krimgåten knyttes tett opp til prologens hendelser. Underveis får vi et lite spor her og et lite hint der, og mangt og mye er nærmest som i puslespillmysteriene. Alt betyr og peker i en viss retning, om etterforskerne bare får øye på det. Det er både dyktig og finurlig gjort, og romanen bevarer lenge spenningen når det gjelder hvem den eller de skyldige er.

Gunnar Staalesen setter Varg Veum i gang med et oppdrag i Bergens horestrøk i *Kalde hjerter* der Varg ikke minst får bruk for sin erfaring som barnevernsarbeier. *Kalde hjerter* er som ventet stilsikker og profesjonelt utført, men det er en bok om Varg Veum på det jevne og forutsigelige. Den tilbyr enkel lesning og grei underholdning, for så vidt som det leseren tidlig venter vil komme til å skje, faktisk skjer.

Traust og tilforlatelig politiarbeid av det gammeldagse slaget finner vi i *Knut Faldbakkens Senskade*. Seriehelten Jonfin Valmann er politimann og utfører solid etterforskning, men mysteriet og løsningen kan synes noe anstrengt. Om det er typisk for 2008 og kanskje skal tilskrives påvirkningen fra Stieg Larsson, er uklart, men både hos Staalesen og Faldbakken handler det i stor grad om ”menn som hater kvinner”.

Karin Fossums nye kriminalroman, *Den onde viljen*, holder seg så vidt innenfor sjangeren, og er ikke spesielt spennende. Det ligger ingen spenning i kriminalgåtens oppklaring, og etterforskerne er svært lite sentrale. Spenningsmomentet finnes på et annet plan, og handler om maktstrukturer, dominans og underordning i en vennegjeng på tre der Axel Frimann er den forførende og manipulerende lederen.

Unni Lindell lar som vanlig sin seriefigur, Cato Isaksen, drive etterforskningen i *Mørkemannen*, men nå har han med seg Marian Dahle som vi ble kjent med i ”Honningfellen” – og som var en nødvendig og riktig fornyelse i forfatterskapet. *Magnhild Bruheim* skriver ”bygdekrim” og bruker et dikt av Olav Aukrust til å skape uhyggestemming i en solid og underholdende kriminalroman, *Nattskrik*.

Til slutt skal nevnes en fornyelse i norsk krim som egentlige begynte i 2007: *Monica Kristensen*, kjent polarforsker med lange opphold på Svalbard bak seg, ga da ut kriminalromanen *Hollendergraven* med handlingen lagt til Svalbard. I 2008 fulgte hun opp med *Kullunge*, og har på egen hånd etablert det som noen selvsagt allerede kaller ”Svalbardkrim.” Debutromanen var spennende med mye handling; *Kullunge* er ikke helt på høyden med debuten, men vi ser her konturene av et lovende forfatterskap.

Sluttkommentar

Jeg kunne ha sagt at 2008 var et år på det jevne i norsk litteratur, slik de fleste årene forekommer å være om man forsøker å skaffe seg oversikt over all skjønnlitterær virksomhet. Men jeg mener nok at akkurat dette året var under gjennomsnittet, og at det ikke bare skyldes at mange av de forfatterne vi venter oss mest av, ikke var ute med nye bøker, men også at mange av de mest lovende blant de yngre ikke hadde bøker dette året. Hvis dette holder stikk, kan vi se med fortrøstning fram til 2009.

BIRGIT MUNKHAMMAR

SAMVETSLÖSA BEKÄNNELSER OM SVEK

Svensk litteratur 2008

När man skriver litterära översikter förefaller författarnas ämnen inordna sig i ett slags svars- och frågemönster: fjolårets fråga var ställd av döttrarna till fäderna och rörde främst missbruk, i andra hand svek mot deras mödrar. År 2008 svarar de anklagade männen med berättelser om kärlekssveket och om hur det känns att göra de flesta besvikna.

Tendensen i bokutgivningen handlar mest om ökad polarisering mellan verk av underbetalda, ”seriösa” författare och sådana som måste se författandet som inkomstbringande verksamhet. Det är nästan bara *Per Olov Enquists* memoarer, *Ett annat liv*, som överbryggar den allt större klyftan mellan de två sorternas litteratur. Till tack för detta belönades han med sitt andra Augustpris, efter att ha fått det tidigare för ”Livläkarens besök” 1999.

Bästsäljargruppen domineras av deckarförfattare av högst blandad kvalitet. Genom Stieg Larssons exempellösa framgångar i utlandet har film- och utlandskontrakt blivit ett allt viktigare inslag i konkurrensen mellan författarna.

Bokåret inleddes med att *Lars Norén* gav ut *En dramatikers dagbok*, och Sverige talade inte om annat under flera månader. Men trots det stora mediaintrycket tycks få verkligen ha läst hela ”En dramatikers dagbok”, utan de flesta nöjde sig med att läsa här och där, till stort förfång för helheten.

Lars Norén är ett svårt kapitel för kultur-Sverige: han är internationellt framgångsrik utan att ha kvalat in i kulturkretsarna kring Expressen och Dagens Nyheter, som han inte utan skäl tycks uppfatta som fientliga. Särskilt gäller det DN:s teaterkritiker Leif Zern, som olyckligtvis stod för en nedgörande recension av ”En dramatikers dagbok” samtidigt som han i Noréns bok framstår som anföraren av motståndet. Norén säger vad han känner om sina fiender, och underligt vore det annars, för de dömde honom som medskyldig till att ha torgfört nazistiska tankar och till mordet i Malexander 1999.

Det är vid denna nollpunkt som ”En dramatikers dagbok” tar avstamp. Norén är mer i grunden skakad än han egentligen vill låtsas om: han skriver inte någon på näsan om detta, men läsaren drar sina slutsatser av hans låga själstillstånd. ”En dramatikers dagbok” är den långa vägen upp ur en depression, orsakad av det stora debaclet med pjäsen för fångar, ”Sju tre”. Den borde inom parentes vara verksam mot depressioner; Noréns redogörelse är fylld med tips om hur man ska handskas med sådana.

Det är också historien om det depressiva skrivandets upphörande: första året, 2000/01 – som dramatiker räknar Norén med spelplaner från den 1 augusti – är den utförligaste, sedan blir det mindre och mindre per år, allt

eftersom läsaren blir inskolad och Norén säkrare på sin sak. Den sista anteckningen, från 24 juli 2005, lämnar läsaren i sticket; så till den grad har han fått oss att bli tillvanda, att vi känner saknad när det tar slut.

Norén skriver om sitt dramatiska skrivande, regisserandet av egna och andras verk, vistelser i Oslo, Berlin och Paris, sina kärleksaffärer, sina uppfattningar om författarna och kritikerna, sitt eget förflutna, sin smak beträffande mode, film, musik, fotboll mm, sin hälsa inklusive den själsliga, sina shoppingvanor som han delvis skäms för, sommarboendet på Gotland med trädgårdsbekymmer och dito glädjeämnen, sina vuxna barn som han har konstant dåligt samvete för, om åldrandet och kroppens svek. Alltihop blandat. Han skriver försåtligt på så sätt, att man måste ta del av det hela. Annars går man miste om en liten men viktig pusselbit, som Norén har sparat till en annan gång, trogen lärdomarna från sin psykoterapi om att man tenderar att förneka det som alltför tydligt sägs ut. Om avsikten med dagboken säger han till slut:

”Jag väntar inte på och skriver inte för att någon skall fälla ett domslut på slutet och i det ge mig rätt i hur jag handlade och hur jag tänkte. Jag skriver det jag förmår skriva. Jag försöker hitta ett sant språk för det som är mina sanningar. Jag för en dialog med mig själv om vad som händer och jag hinner inte mer. Jag saknar en del människor, men det är också ett uttryck för att jag börjar bli gammal och lämnar dem.”

Tonen av flyktigt och hastigt nedskrivande leder till en sorts ordkarg humor, som inte är uttryck för hans egen självuppfattning, men väl för andras betraktande av och funderingar kring honom. Till exempel när han kommer från tandläkaren efter en omfattande operation och går och handlar:

”Folk stirrade naturligtvis intensivt. Det är jag och ändå inte jag. Börjar bli missfärgad, gul, brun och svagt blå. Expediterna i delikatessdisken låtsas som ingenting, tror att jag har varit i slagsmål.”

Språket är kyligt och avskalat, det har ingenting som kan tjäna till läsanvisning. Norén skriver också om det smärtsamma, det som man inte kan skriva ut, bara antyda som hastigast för att inte gå under av det. Över de två tusen sidorna av vardaglig redogörelse lyckas han sålunda få in det väsentligaste om en människas liv, med hjälp av en estetik som är raka motsatsen till kvällstidningens. ”En dramatikers dagbok” torde vara årets mest underskattade bok.

Noréns dramatikerkollega Per Olov Enquist gav ut ”Ett annat liv”, som lika gärna kunde ha kallats roman som memoar; så pass gåtfullt förhåller sig boken till fakta i målet. Men den berättas med lika stor hänsyn till människans oförmåga att ta till sig elände i större dos. Det är nämligen ingen solskenshistoria när den genompraktige Enquist från Hjoggböle nu för en gångs skull har riktiga synder att bekänna. Han berättar hur det kom sig att just han som var ”nästan kliniskt syndfri”, till ackompanjemanget av hans ensamstående mors ängslan (som nog märkte mer än han säger sig tro), ”studerar bort tron” och till slut ”kom ut i spriten”. Hur missbruket började får man inte riktigt klart för

sig, men allt eftersom det utvecklas leder det till att han 1978 lämnar sin hustru och barnen för att flytta till Köpenhamn med sin nya fru, den danska teaterchefen, sedermera kulturrådet i Paris, Lone Bastholm. Henne, som han måste skiljas från på grund av sitt missbruk, har han mycket vackert att säga om: det var till stor del hennes förtjänst att hans långa kamp mot spriten slutade väl. Med skrivandet av "Kapten Nemos bibliotek" 1991 avslutas boken, och resten antas vara allmänt bekant.

I övrigt berättar Enquist om sina framgångsrika år rätt distanserat i tredje person, det är verkligen som om det gällde en främmande person. Synbarligen tycker han inte om att tala om sitt forna liv: höjdhoppandet och resan till DDR, Bo Strömstedt och Expressen, Olof Palme och uppdraget åt socialdemokratin, "Legionärerna" som gav honom Nordiska rådets litteraturpris 1969, "Sekonden" och den seriösa idrottsjournalistik han lanserade, bland annat vid bevakningen av München-OS 1972, teaterpjäsen "Chez nous" och skrivandet ihop med journalisten Anders Ehnmark.

Han ägnar sig allra helst åt att tolka tecknen från sina allra tidigaste år tillsammans med sin mor, därför blir "Ett annat liv" som ett bihang till "Kapten Nemos bibliotek", den bok som han fick uppånda all sin kraft för att skriva. Denna upptagenhet av den egna skulden och grubblen över den skiljer sig markant från Noréns dagbok som är mer objektiv och på samma gång mer skuldfri i sin övertygade gudlöshet.

Det finns mycket av Västerbottens frikyrkliga tradition i "Ett annat liv", som är skriven som en uppbyggelseskraft. Likadant förhåller det sig med *Benny Haags Makt, mod och motstånd* som berättar en liknande uppbygglig historia om en missbrukares liv som omsider nykter. Böckernas omslag liknar varandra: en bild av uppriktighet i ett skarpt svartvitt porträtt av författaren, med en rubrik och en blick som än en gång tycks avlägga nykterhetslöftet.

Det är det slutande 1900-talets socialdemokratiska bekännelse, detta: att den alltmer framgångsrika politiska rörelsen och idrottsrörelsen i alltför hög grad bevattnades av starka drycker. Spriten som skulle hjälpa deltagarna att

stärka självförtroendet och samhörigheten blev i många fall en Nessosmantel. Benny Haag har veterligen inga litterära syften med sin bok, som egentligen kommer i andra hand efter hans föreställningar, men den är medryckande skriven.

Sorgesamma historier

Det finns en rad böcker som upprepar döttrarnas anklagelse från ifjol om kärlekssvek, fast mera humoristiskt och i en språkligt mer genomarbetad form. *Eva Adolfssons En liten historia* berättar sin sorgesamma historia så att den känns klart uppmuntrande. Hon vägrar blankt att förstå sitt öde:

”Hur skulle man kunnat tro att det skulle gå så illa? En gång en glad flicka med rosett i håret, hennes föräldrar älskar henne, hon älskar dem tillbaka, inte kunde någon vilja veta att det skulle bli på det viset? Att hon skulle bli en kvinna som blev övergiven, inte bara en gång utan till och med två, och av dem hon tänkte att hon älskade?”

Nej, detta kan inte förstås.

Eva Adolfssons ”En liten historia” kan jämföras med *Sara Mannheimers* debutroman *Reglerna*, som med fragmentarisk och humoristisk prosa företar en flygande revision av huvudpersonens erfarenheter av kärlek. Den slutar i en cirkel: det är nu dottern det gäller. Hon själv har klarat sig igenom prövningarna – men måste nu dottern gå igenom exakt detsamma? Mannheimer faller domen över sitt liv när hon vid blotta tanken på uppreparandet blir skrämmd och chockerad.

En historisk belysning av könsens förhållande till varandra i övre medelklassen är *Helena Henschens Hon älskade*, som handlar om hennes farmor Signe Thiel. Hon hade barn i äktenskap med två olika män, som båda slutade med skilsmässa. Signe Thiel var intellektuell och verksam i Ellen Keys anda och lyckades verkligen älska och leva vidare, bli som ”bihustru” till den tyske hjärnforskaren Oscar Vogt, som redan var gift. Henschen debuterade sent med den starka ”I skuggan av ett brott” från 2004, som i år vunnit den svenska delen av

The European Union Prize for Literature. Båda böckerna är exempel på att man kan göra något av de bleknade brevbuntar som de flesta har i sin ägo, för att belysa sin egen familjehistoria – även om alla inte är medvetna om att de har en sådan.

Familjehistoria ligger också bakom två mycket ambitiösa historiska romaner: *Ellen Mattsons Glädjestranden* och *Lars Anderssons Ljus från ingenstans*. Den sistnämnda fick för övrigt Ivar Los personliga pris på 320 000 kronor. Det är första delen av en planerad släkthistoria, där författaren Lars Andersson för övrigt skyntar som nyfödd. ”Ljus från ingenstans” upptas väl mycket av folkrika översikter och släkträd – kanske en orientering som läsarna kommer att fråga efter sedan de har lärt känna Lars Anderssons allt annat än typiska romanpersoner närmare.

Ellen Mattson syr eller stickar i ”Glädjestranden” ett tätt omslutande språkligt plagg till den bohuslänska flickan Tora som växer upp till kvinna i början på 1800-talet. Hon drivs till att ”överta” hennes mors andre man, Erland Frank, efter hennes död i barnsäng. Men det är inte lätt att veta om det sker av tycke eller utan, för gårdens skull. Den massiva, stumma spänningen dem emellan och Toras förtegenhet gör att man finner deras relation svår att förstå. Mattson arbetar med ett mörker, som man som läsare upplever inpå huden: brist på ljus och färger, brist på kärlek som föräldralösheten skulle kunna förklara, även om det lämnar något oförklarat efter sig. Att det sker med författarens vetskap och som en del av fiktionen är tydligt: framställningen präglas genomgående av ett bildspråk som understryker dess ogenomtränglighet, som till exempel att Tora stickar för hårt och syr för små och obekväma plagg. Eller som Tora tänker om sin undflyende bror: ”Hon visste så lite. Den blev smalare och smalare, öppningen där hon brukat titta in på honom.” Det är ett intressant, öppet och förnyande sätt att nalka historiska personer.

Årets Katapultpris gick till *Hassan Loo Sattarvandis Still*: det gäller förortsgången och deras stängda verklighet som inte brukar synas i litteraturen. Man får beväpnat sig med tålmod när man ska ta sig igenom boken, för det är först i slutet som den ”bekänner färg”.

Tvillingböcker

2008 års böcker har en tendens att uppträda parvis. Det är 90 år sedan första världskriget slutade, och det ägnas så olika böcker som *Peter Englunds* 600-sidiga historiska fresk *Stridens skönhet och sorg* och *Lotta Lotass* poetiska bok på bara 100 sidor, *Den röda jorden*.

Peter Englund tillägnar boken minnet av en släkting, som stupade vid Amiens. Också Lotta Lotass har en anknytning bakåt i sin mormors far, som försvann i Ryssland vid världskrigets utbrott. Peter Englund har skrivit en storslagen bok av – ja, hur många är det egentligen? Käll- och litteraturför-

teckningen upptar otaliga böcker, men jag tänker på de 19 huvudpersonernas minnen, som de har publicerat vid olika tidpunkter. Från dem har han valt ut och översatt små underverk till texter, och transportsträckorna har han besparat oss genom att berätta dem i sammandrag. Englund firar journalistiska triumfer i de kortfattade notiserna med träffande rubriker, som slutligen kommer att strömma samman till en mäktig flod. Det drag av besserwisser som vilar över den i början petigt notskrivande och allsmäktige författaren som sitter inne med facit, uteblir alldeles till slut.

Kan man göra så här? frågar sig kanhända vän av ordning. Ja, de här böckerna ges ett nytt liv genom att Peter Englund har valt ut dem för att täcka det oöverskådliga skeendet som världskriget var. I sin överblick har han visat en överlägsen – generalsliknande! – kompetens. I sin poetiska observans för det minsta och mest vardagliga faktum visar han prov på sann inlevelseförmåga och generös upptäckarglädje.

Till yttermera visso har han på sin blogg – <http://www.peterenglund.com/rattelser.htm> – listat de tillkortakommanden och fåtaliga fel som vanpryder hans bok. Se där ett exempel värt att ta ad notam!

Lotta Lotass – som valdes in i Svenska akademien, samtidigt som Horace Engdahl växlade över till Peter Englund som ständigt sekreterare – har satt genrebeteckningen roman för årets bok. Det man kommer att tänka på är mer något i stil med Claude Simons "Vägen till Flandern": en besvärjelse, en vision, ett enastående minnesarbete, som för femtio år sen kallades den "nya franska romanen". Idag skulle man lika gärna kunna beteckna "Den röda jorden" som ett prosapoem.

Den bild av världskriget som Lotass frammanar är den brukliga, med skyttegravarnas lera som det dominerande elementet, men den saknar i stort sett uttalad medkänsla. Det är som om hon drömmande beskrev ett stycke bild- eller filmkonst, och återkommande hörs klanger från ett i tiden näraliggande konstverk, TS Eliots "Det öde landet".

Sällsamt är att *Malte Perssons Edelcrantz förbindelser* sammanfaller med återutgivningen av *Karl Ragnar Gierows* minnesteckning från 1963, *Minne av Abraham Niclas Clewberg-Edelcrantz*. Det pågående 200-årsjubileet för Finlands avskiljande från Sverige spelar naturligtvis in – Edelcrantz var finlandssvensk liksom hans gode vän, Johan Henric Kellgren. Den berömde skaldens uppskattning har ofta tagits till intäkt för Clewbergs, sedermera adlad Edelcrantz, förtjänster. Var det verkligen hans förtjänster, eller var det bara hans förbindelser? Den frågan besvaras på olika sätt.

I blyxtbelysning ser man hur utrymmet för tolkning på 50 år tillväxer: Gierows knastertorra akademiska humor firar mycket diskreta, ja, hemliga triumfer på sin genres bekostnad. Malte Persson tar steget fullt ut i en roman som överskrider de historiska ramarna. Han säger sig vara Gierows bok tack

skyldig. Ändå har ”Edelcrantz förbindelser” blivit en humoristisk bok i sin egen och sin tids rätt, en provkarta på vad som låter sig göra med ett till synes torrt, nästan dödfött ämne: en gustaviansk karriärist, som man idag minns främst som uppfinnaren av den optiska telegrafan.

Essäistik och bästsäljare

Sverige brukar utnämna en intellektuell som ska ha lösningen på det hela, så som vi ett tag hade i Bodil Jönsson (tidsaspekten), efterträdd av Owe Wikström, professor i teologi, (det andliga) och Stefan Einhorn i ”Konsten att vara snäll”. Årets guru var teologen *Ann Heberlein*, som med sin bok *Jag vill inte dö, jag vill bara inte leva*, uppriktigt talade om vad det innebär att ha diagnosen bipolär eller med den tidigare vanliga termen manodepressiv. Heberlein hade dessförinnan skrivit den mycket omtalade *Det var inte mitt fel* som manade till ökat ansvarstagande.

En allt viktigare del av den seriösa litteraturen utgörs av författarbiografier och författarrevyer. I år har det handlat om t ex Vilhelm Mobergs brev i två band som kom ut 2007 – 08. Det är som om det blivit allt viktigare att ta vara på det värdefulla som skrevs på 1900-talet före dataåldern; Vilhelm Mobergs brev är underbar läsning, som säger mycket om hans århundrade.

Litteraturhistoria har blivit ett större och vildvuxnare område. *Amelie Björck* tar mycket väl hand om Sonja Åkesson – hennes skildring av Sonja Åkessons liv och verk blir som en skamsen retur till mitten av ett annat århundrade. Längre tillbaka ligger Dan Andersson för *Göran Greider*, som i *Det gångna är som en dröm och det närvarande förstår jag icke* med ordrik entusiasm men inte mycket nytt att komma med företar på stället marsch. Ännu längre tillbaka möter vi Victoria Benedictsson, i två inbördes oense tolkningar, som ledde till offentlig debatt : *Lisbeth Larssons Hennes döda kropp* och *Ebba Witt-Brattströms* urval i serien Svenska klassiker med förord av Horace Engdahl.

Både *Gunnar D Hansson*, i *Lyckans berså*, och *Aris Fioretos*, i *Vidden av en fot*, presenterar en obunden essäistik utan klara gränser mellan framställningsformerna: här samsas akademiskt undersökande texter med lyriskt turnerad självbiografisk aforistik och dagbokskonst. Blir det någon gång för pretentiöst punkteras det av författaren lika snabbt som läsaren upptäcker det. I *Staffan Börjessons* lilla *Morkullans öga* presenteras en naturlyrisk essäistik, lika oansenlig och vacker som sitt ämne, fågelskådning.

Jag har i dessa litteraturöversikter till slut brukat kommentera några av årets deckare. *Henning Mankells Kinesen* är en 600 sidor lång men ändå anmärkningsvärt väl sammanhållen historia om domaren Birgitta Roslin. Hon upplever att hennes liv och äktenskap har gått i stå och därför tar hon chansen att resa till Kina när hon blir uppmanad till det. Intrigen är väl flätad, den kan rentav påminna om Kerstin Ekmans böcker – det var ju för övrigt hon,

som uttalade sin inte alltför allvarligt menade kritik mot Henning Mankells ”samhällskritik”! Historien tar sin början och slut med en varg, som kommer från Norge och lämnar ett spår i det brott som snart kommer att upptäckas: massakern i Hesjövallen i Hälsingland. Lösningen passerar som vanligt hos Mankell en lång rad stationer som Kanton, New York och Beijing under olika epoker innan den uppdagas i ett nutida Chinatown i London med Birgitta Roslins hjälp.

Håkan Nessers Berättelse om herr Roos är ett drama som lyfter i den vanligaste av dagdrömmar: Ante Valdemar Roos vinner på tipset och han tar det som ett tecken på att han borde kasta loss från sin trista fru och dito jobb. Man läser med välbehag, men så småningom kompliceras bilden, så att den till sist landar i den verklighet som vi lever i.

Piratförlagets paradförfattare *Liza Marklund* och *Jan Guillou* gav ut *En plats i solen* respektive *Men inte om det gäller din dotter*. Ingen av böckerna hör till de bättre i författarnas produktion, men de är givetvis spännande och ja, vad ska jag säga, hemtrevliga? Men Liza Marklunds böcker har inte på sistone hållit distansen ut. Annika Bengtzon löser till sist det spanska mysteriet likt den nutida Kitty hon gärna ville vara, enligt vad Liza Marklund skrev i Aftonbladet för länge sen. Det är kanske dags att söka sig ett mera nyanserat recept, för det gamla fungerar helt enkelt inte längre.

NT-INTERVJUN

”FRA NÅ AV BLIR INGENTING SOM FØR”

Samtal med NR-pristagaren Per Petterson

NT:s norske redaktør Hans H. Skei møter Per Petterson til intervju i NORLAs lokaler i Nasjonalbiblioteket i Oslo. Petterson er en av forfatterne det er størst interesse for å oversette, og NORLA bevilger nettopp penger til oversetterstøtte. *Ut og stjele hester* er Pettersons ubetinget største suksess – nå oversatt til rundt 50 språk. Men det var for romanen *Jeg forbanner tidens elv* i 2008 at Petterson ble tildelt Nordisk Råds litteraturpris. Forfatteren gir i dette intervjuet blant annet uttrykk for at han ikke er enig med dem som mener han burde fått prisen for *Ut og stjele hester*, for nå fikk han prisen for en bok som er den foreløpig siste i det vi kan kalle hovedløpet i forfatterskapet.

Per Petterson

Jeg begynner med å fortelle at de to siste norske prisvinnerne, Jan Kjærstad og Lars Saabye Christensen, begge var helt sikre på at de hadde fått prisen for sin beste bok – Kjærstad mente vel sågar at det var hans siste og eneste sjanse med akkurat prisromanen. Per Petterson tenker overhodet ikke på denne måten om sin prisvinnende roman:

– Jeg synes at jeg har fått til noe med alle bøkene mine, og de lar seg vanskelig sammenligne. Mange lesere sier de har hatt større glede av å lese siste romanen enn de hadde av *Ut og stjele hester*. Den er på sett og vis et bi-spor i forfatterskapet, mens *Jeg forbanner tidens elv* på mange måter er en storebror til for eksempel *I kjølvannet*. Jeg har lært at det ikke er så farlig å ta med litt mer enn jeg gjorde til å begynne med, og liker at prisen går til en bok som utvider det som hele tiden har vært viktigst i det jeg har skrevet.

Selv om du har fått flere store og høythengende internasjonale priser, er det kanskje noe spesielt med Nordisk Råds litteraturpris?

– Priser ute i verden er litt science fiction-aktig, og du har en følelse av at de nesten er uten kontakt med ditt egentlige forfatterskap, for det er jo på norsk. Prisen i Dublin (IMPAC Dublin Literary Award 2007) var pomp og prakt, men det var liksom ikke meg. Nordisk Råds litteraturpris derimot, det er seriøse saker, og det er veldig viktig. Alle vet at den henger høyest, og betyr mest i våre litterære miljøer.

Så er det vel litt slik at selv om ”Ut og stjele hester” har vært et enormt gjennombrudd, så får du nå den prisen du setter mest pris på for en bok som

følger opp temaer fra hele det øvrige forfatterskap, spiller dem ut på nytt, og går dypere inn i konflikter og gleder i den nære familie og i hovedpersonen, Arvid Jansens, liv? Er det riktig å oppfatte at "Jeg forbanner tidens elv" er et toppunkt i det som er kjernen i et forfatterskap som henger usedvanlig tett sammen?

– Ja, det er nok større sammenheng i forfatterskapet enn jeg har tenkt. Jeg skriver ikke om det samme fordi det ikke er noe annet å skrive om, men fordi jeg har en kilde, en brønn, som aldri går tom. Jeg planlegger ikke å skrive slik eller slik, eller at en ny bok skal utfylle en annen. Men etter en stund ser man heldigvis at man kanskje har et prosjekt. Men jeg føler meg fri og fristilt for hver bok jeg begynner på. Det begynner med noen setninger, og så må jeg finne ut hvem som sier dem. Ofte viser det seg å være Arvid Jansen som selvfølgelig har vært min viktigste hovedfigur. Men jeg tenker faktisk aldri på de andre bøkene når jeg skriver en ny, og derfor blir en person som dukker opp i flere bøker likevel ingen entydig eller helt konsistent person.

Men hva skjer når Arvid blir bifigur og fortelleren heter Audun Sletten (i "Det er greit for meg") og faktisk har noen erfaringer han deler med Arvid slik han senere fremstilles?

– Kameraten kunne gjerne hete Knut, men det var viktig for meg at hovedpersonen i denne boka som jeg forsøkte å skrive på slutten av 70-tallet og tidlig 80-tall, nettopp ikke var Arvid. Han fremstår som litt forsiktig og beskjeden, mens Audun kommer fra et miljø der han bare må være sterk og tøff for ikke å gå under. Hans bakgrunn og det han opplever i forhold til far, er på et helt annet nivå enn det Arvid opplever av konflikter i familien.

Det har uunngåelig blitt satt noen merkelapper på forfatterskapet ditt, og de har lett for å bli gjentatt. Det gjelder at du skriver i en sosialrealistisk tradisjon, med sterk innlevelse, men også at du hører til "skittenrealistene". Det passer vel ikke særlig godt?

– Jeg er sterkt i mot slike merkelapper, og "dirty realism" var et påfunn av en kritiker som ikke visste hva han skulle kalle noe. Veldig forskjellige forfattere har fått denne merkelappen, og alle misliker den.

Vi må ta en liten runde om "Ut og stjele hester" som har gjort deg internasjonalt berømt, og så kan vi vende tilbake til det andre etter hvert. Den er oversatt til ca. femti språk, men den var ingen umiddelbar suksess da den kom ut i 2003?

– Nei, det tok overhodet ikke av med en gang selv om romanen solgte alminnelig bra. Derimot skjedde det noe året etter, og så har både salg, oversettelser og priser strømmet på.

I forhold til forfatterskapet ellers oppfatter jeg denne romanen som litt annerledes? Hva har bokens forfatter å si til det?

– Det begynte med en tanke som kom etter at jeg hadde skrevet *I kjølvannet* – nemlig at den ble stående med veldig mye som var uoppgjort. Menneskene får ikke gjort og sagt det de skulle ha sagt, og så er det for sent. Du får ikke sagt det du skulle mens folk ennå er i live. Her var så mye uforløst, fordi en slags sjenanse gjorde at det som skulle ha vært sagt og gjort ble ugjort. Det gjenspeiles i selve kroppen som på mange måter blir følelsenes slagmark fordi det er med den man reflekterer. Noe av det samme uforløste og uoppgjorte preger *Ut og stjæle hester*, hvor far sviker sønnen selv om han er utrolig glad i ham. Det var slik at boka bare kom – det var faktisk den letteste å skrive av alle mine bøker.

Det løper hester både her og der i forfatterskapet. I en av bøkene er det en praktfull skildring av hester som står i regn – og nesten direkte viser til Astrid Hjertenæs Andersens dikt "Hestene står i regnet".

– Jeg kjente jo ikke diktet da, men det er noe helt spesielt med dette bildet. Det slår jo beina under deg; det er noe der som gjør noe med deg, og du kommer i tanker om at livet ville vært et annet med omsorgen for et dyr og det å være omsluttet av en hest som gir betingelsesløs kjærlighet om du steller godt med den.

Du har et ganske lite og eksklusivt forfatterskap. Hvor plasserer du deg selv i samtidslitteraturen, i det norske litterære landskapet?

– Det at jeg har få bøker, kommer nå også av at jeg debuterte sent, men det har altså blitt 7-8 bøker på 20 år. Jeg har vanskelig med å plassere meg selv, blant annet fordi jeg leser relativt lite norsk samtidslitteratur. Kan ikke se noen jeg veldig er på lag med, men det er kanskje slik fordi jeg leser lite. Jeg er blitt plassert sammen med Levi Henriksen fordi han skriver litt røft og fra bygda og i sosialrealistisk ånd. Men jeg ser ikke mye slektskap. Helst vil jeg ikke være i noen boks. Jeg setter pris på mange norske forfattere, men når jeg tenker etter blir det av den eldre garde. Kanskje er jeg sjalu på de yngre? Setter pris på Dag Solstad, og er blitt mer og mer glad i Jon Michelet som har noe viktig å si og ikke er redd for å si det. Han er jeg kjempeglad i.

Kritikerne har lett for å sammenligne deg med bøker og forfattere som det blir vist til i romanene, som dine hovedpersoner leser, reagerer på, tar lærdom av. Hemingway, Andersen Nexø og andre?

– Ja, det er nærliggende. Men det var den amerikanske boomen på 80-tallet som var det viktigste for meg. Jeg jobbet i bokhandel, og pushet disse bøkene på kundene. Men det jeg leste før den tid, var jo Hemingway og Steinbeck og slike.

Flere amerikanske forfattere som du må ha lest har vådeskudd som dreper en nær kamerat i bøker fra 80-tallet – et drastisk virkemiddel som du utnytter i "Ut og stjele hester". Det gjelder altså det som ikke kan gjøres om, det som er ugjenkallelig forbi? Kanskje er det et brennpunkt i ditt forfatterskap som fremskrives her – "fra nå av blir ingenting som før", mens drømmen om "den gang da ennu intet var forbi" også må gis rom?

– Mine romanfigurer aksepterer ikke at tidens elv rinner; de stritter imot. Arbeidstittelen på min neste roman er "Jeg nekter." Vi må kjempe mot tiden som går, og til slutt mot døden. Vi klamrer oss til dørkarmen. Det gjelder kanskje å forstå forandringene, men ikke dermed å akseptere dem uten videre.

Hvor mye av deg selv i dine dypeste stunder er det i forfatterskapet?

– Jeg fisker opp fra en dyp brønn, men at jeg skriver bøker og litteratur er en annen arena enn livet. Jeg ser ikke på litteratur som terapi. Men hvis du er følelsesmessig ærlig, kommer det opp noe når du skriver en setning slik at du plutselig skjønner noe du har lurt på lenge. Du kan ikke bare si det og gå ut døra; du må skrive det ned – for da er det flyktige fanget. Setningen skaper innholdet.

Han skriver godt, sier de fleste om deg, men handling og dramatiske hendelser er det heller sparsomt med? Kommentar til det?

– Små forflytninger kan være svært dramatiske. En liten dreining gjør at livet etter det er helt annerledes. Det er ikke alltid jeg tror på den setningen jeg skriver. I *Jeg forbanner tidens elv* er det for eksempel en femtiårsdag da

Arvid spolerer sin egen sjanse til å gjøre noe riktig eller rette opp noe. Var det avgjørende? Andre scener viser at det kan være andre punkter som var like avgjørende. Kanskje skjedde det viktigste langt tilbake i tid? Var det da? Det kan hende, men vi vil aldri vite sikkert.

Du leter likevel ikke etter det nøyaktige punktet da det gikk galt?

– Nei, men tekstene ringer det inn, og for de unge guttene i mine bøker er voksenlivet vanskelig og kanskje umulig å forstå. Men det er vanskelig for de voksne også. Faren i *Ut og stjæle hester* må vite at det er siste sommeren med sønnen, og likevel gjør han det han gjør. Han vet, men kan ikke si det han vet fordi det ville knuse folk. Forstillelse er en utvei. Faren har et fryktelig valg å foreta. Han må så å si velge mellom kvinnen i sitt liv – og guttungen. Det er et eksistensielt og vanskelig valg. I *Jeg forbanner tidens elv* ser vi tydelig hvordan man må være oppmerksom i livet slik at man ser korsveiene. Hvis de passerer og du ikke så dem, da er det ikke bare for seint, men du blir nesten skamfull fordi du ikke har oppdaget noe avgjørende. I denne romanen har Berlin-muren falt, og det har gått et bevisst og politisk menneske hus forbi. Det er så sterkt at man føler skam over det.

Til syvende og sist handler mange av bøkene kanskje om behovet for en far, for noen å se opp til og lære av, eller for tilhørighet?

– Helt klart. Du kan miste en far som er til stede, men det er helt annerledes i bøkene enn jeg har opplevd selv. Kanskje kan man miste far ved å gjøre valg som er annerledes enn det far ønsket, og etterpå – når det er for sent – ser du hva far kunne ha vært. Ingen av mine personer reiser av gårde, de blir i sin klasse og sitt miljø, selv om de skaffer seg andre erfaringer og lever annerledes. Hva er for øvrig vitsen med å lære og blir kunnskapsrik, hvis du må forlate dem som betyr noe for deg? Det å bli forfatter var ingen klassereise bort fra noe, men det kan være en tilværelse der du en dag nærmeste må tigge penger, for neste dag å bli invitert på slottet. Jeg skulle gjerne som voksen ha bodd der jeg vokste opp, men det kan jeg ikke, og jeg innser at det er nostalgi. Nå bor jeg på Hemnes i Høland, en rest av bondesamfunnet der de er glad for å ha meg, og der vi prater om litteratur på bensinstasjonen. Der driver jeg med mitt, og naboene leser mine bøker og er interesserte, selv om de ellers ikke leser noe.

***

Det er i alle fall helt klart at tittelen på dette intervjuet, som viser til et omdreiningspunkt i flere av romanene, ikke gjelder forfatteren selv etter tildelingen av Nordisk Råds litteraturpris. Per Petterson utviser stor sinnsro, og vil aller helst arbeide med sitt, i håp om å skrive nye setninger som overrasker med en plutselig innsikt.

Hans H. Skei

Per Pettersons bøker:

(Når ikke annet er angitt, er bøkene romaner)

Aske i munnen, sand i skoa 1987 – noveller

Ekkoland	1989
Det er greit for meg	1992
Til Sibir	1996
I kjølvannet	2000
Ut og stjele hester	2003
Månen over porten	2004 - essays
Jeg forbanner tidens elv	2008

FÖR EGEN RÄKNING

PARLAMENTARISKT SAMARBETE

I ÖSTERSJÖREGIONEN

Christina Gestrin är agronomie- och forstmagister. Hon representerar Svenska folkpartiet i Finlands riksdag sedan år 2000. I Nordiska rådet invaldes Christina Gestrin 2007. I dag är hon bl.a. ledamot av Nordiska rådets presidium samt ordförande för den parlamentariska Östersjökonferensen.

Christina Gestrin

Östersjöregionen hör globalt sett till de främsta i världen då det gäller t.ex. ekonomisk utveckling, social välfärd och miljösatningar. En hel ny generation har vuxit upp sedan de baltiska länderna blev självständiga, Sovjetunionen föll och Ryssland återuppstod och kommunistregimen tog slut i de forna östeuropeiska länderna. Samtidigt som förändringsprocessen har skett har också kontakterna mellan Östersjöländerna förtätats. Förutom ekonomiska, kulturella och sociala kontakter har också ett samarbete på politisk nivå blivit aktivare. Ett gott samarbete mellan Östersjöländerna är en nödvändighet av många olika skäl.

Som grannar är vi beroende av varandra, vi påverkas av det som sker i våra grannländer. Som region kan Östersjöområdet klara sig bättre i globala sammanhang. Genom att ha nära kontakter mellan länderna kan vi också försöka förebygga oroligheter, gränsöverskridande kriminalitet och en osund konkurrens. Östersjöns miljö kräver att alla länder runt Östersjön samarbetar. Genom en ökad turism och genom en öppnare värld och nya medier har vi mycket bättre insyn i varandras vardag än förr. Ungdomars rörlighet, inte minst under studietiden, är också en starkt växande ny dimension som kan ha mycket positiva följder för framtiden.

Initiativet till det parlamentariska samarbetet togs redan år 1990 då den parlamentariska Östersjökonferensen (BSPC) grundades. Alla nationella och regionala parlament deltar i den parlamentariska Östersjökonferensen. Organisationen har en permanent kommitté som består av en mindre grupp representanter för de olika parlamentariska organen som finns i regionen och en utvidgad permanent kommitté i vilken också representanter från de nationella och regionala parlamenten är med. Den årligen återkommande konfe-

rensen ordnas i månadsskiftet augusti- september. Detta år hölls konferensen i Nyborg i Danmark, och nästa år skall den anordnas på Åland. Jag har förmånen att fungera som ordförande för den parlamentariska Östersjökonferensens permanenta kommitté för andra året i rad, på Nordiska rådets mandat.

Uppdraget är intressant och lärorikt. Jag har lärt mig förstå betydelsen av att parlamentariker från olika länder träffas för att tillsammans komma överens om vilka politiska frågor man vill prioritera och anser att regeringarna skall driva. Från den parlamentariska Östersjökonferensen avges en resolution, ett slags program och kravförklaring. Under min tid i organisationen har jag sett att det måste till en hel del arbete för att jämka ihop de olika ländernas och organisationernas synpunkter. Att nå fram till en gemensam syn är en process som är viktig och nyttig för oss parlamentariker. Om inte förr, så åtminstone då, tvingas vi motivera våra ställningstaganden men också lyssna till varandra och förstå tankegångar i de olika länderna.

Det finns ett samarbetsorgan i Östersjöregionen för utrikesministrar, BSSC, Östersjörådet, som fungerar som en parallellorganisation till det parlamentariska samarbetet. Vår önskan är att utrikesministrarna i större utsträckning än som nu är fallet skulle följa med BSPC och uppfylla de krav som BSPC ställer. Parlamentariker som deltar i internationellt samarbete har en uppgift att sprida informationen vidare till sina respektive parlament och organisationer. För min del gäller det framförallt att hålla Nordiska rådets presidium informerat om BSPC:s verksamhet.

I vår resolution från konferensen i Nyborg framhöll BSPC bl.a. att EU:s framväxande Östersjöstrategi måste samordnas med den Nordliga dimensionen. Båda dessa program och processer är viktiga. I Nyborg var en av de svåra frågorna att formulera ställningstaganden om EU så att också Ryssland, som icke EU-land, kunde acceptera texten. Diskussionen kring denna fråga visade hur oerhört viktigt det är att EU har goda kontakter till Ryssland. I EU:s strategi för Östersjöregionen, som förhoppningsvis godkänns av rådet under hösten, är Östersjöns miljötillstånd ett centralt tema.

Östersjöparlamentarikerna har under många år framhållit att arbetet för att återställa och skydda Östersjöns miljö hör till de allra viktigaste politiska frågorna. Därför gav Östersjökonferensen från första början sitt starka stöd till det aktionsprogram som syftar till att återställa en god ekologisk nivå för Östersjön till år 2021. Aktionsprogrammet har utarbetats av den s.k. Helsingfors-kommissionen, HELCOM. Programmet godkändes av miljöministrarna i november 2007 och år 2010 skall alla Östersjöländer presentera sina nationella åtgärdsprogram, där åtgärdena för att minska på utsläppen enligt en tidigare överenskommen nivå, presenteras.

HELCOM:s aktionsprogram ingår till stor del i utkastet till EU-strategin för Östersjön. Också den vägen finns en koppling till den nordliga dimensio-

nen och till samarbetet med Ryssland. BSPC har nära följt med hur arbetet framskrider, bl.a. genom att jag år 2008 utnämndes till rapportör för genomförandet av planen. I praktiken betyder det att jag deltar i HELCOM:s implementeringsgrupps möten. BSPC kräver att regeringarna håller fast vid sina åtaganden och den överenskomna tidtabellen beträffande aktionsplanen.

Den ekonomiska situation vi nu upplever har tyvärr inneburit att en del länder signalerar minskat intresse och ekonomiska resurser. Att Ryssland är med om att förbättra Östersjöns miljö är viktigt. Trots att mycket gjorts för att minska på utsläppen från St Petersburg så finns det fortfarande många stora belastningskällor kvar i Ryssland. Ett aktuellt stort projekt är vattenreningen av avloppsvattnet i Kaliningrad. Där rinner fortfarande nästan en halv miljon människors avloppsvatten orenat ut i havet. Nyligen meddelade internationella finansieringsinstitut att man drar tillbaka sitt ekonomiska stöd för att bygga ett reningsverk eftersom misstankar om korruption i anslutning till val av entreprenör fanns. Det skulle vara oerhört viktigt att Ryssland snabbt skulle undersöka saken närmare, välja en annan sakkunnig entreprenör, så att projektet kunde komma igång.

Under konferensen i Nyborg diskuterades också tryggheten till havs, sjösäkerhet och möjligheter att bekämpa olyckor till havs. Samordningen har gått framåt, men fortfarande finns det brister. Säkerhetsföreskrifter, teknik och utrustning har blivit bättre, men trots det skulle en stor oljeolycka vara en total katastrof oberoende av var på Östersjön den skulle inträffa. Försiktighet, samarbete och utbildning är viktiga aspekter då det gäller att förbättra säkerheten.

Vårt tredje tema på konferensen var den gränsöverskridande kriminaliteten och människohandel. Människohandel är en allvarlig form av brott mot individens trygghet och rättigheter. Förutom att varje land bör bli bättre på att känna igen människohandel, där det förekommer, och försöka förhindra det, är det också nödvändigt att ha ett samarbete mellan länderna i Östersjöregionen. På konferensen beslöts att en arbetsgrupp tillsätts med uppdrag att år 2011 presentera en slutrapport.

Ibland frågas det om Nordiska rådet levit ut sin tid och borde ersättas med ett organ för hela Östersjön. Mitt svar är entydigt att båda organisationerna behövs. Nordiska rådet består av fem länder med starka historiska, sociala och kulturella band och en samstämmig syn på hur välfärdssamhället skall fungera. Finlands närmaste referensland är Sverige. Det pågår ett arbete för att riva gränshinder mellan de nordiska länderna. Trots likheten mellan de nordiska länderna är det förvånansvärt svårt att få bort gamla gränshinder och förhindra nya att uppstå. Det nordiska samarbetet behövs för att underlätta invånarnas liv.

Det nordiska parlamentariska samarbetet inom Nordiska rådet är viktigt som initiativtagare och som forum för det nordiska samarbetet. Östersjösamarbetet inom ramen för Östersjökonferensen och Nordiska rådet kompletterar varandra.

Christina Gestrin

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

VAL I NORDEN

Stortingsvalet 2009 innebär en historisk vinst för Arbeiderpartiet i Norge. Partiet erövrade drygt 35 procent av de avgivna rösterna. Men det är inte det mest anmärkningsvärda. För bara några år sedan, med som sämst cirka 20 procent i opinionsundersökningar, talades det om Arbeiderpartiets försvinnande från positionen som landets statsbärande parti. Nu vann Arbeiderpartiet en framgång som gör att det åter utan tvivel är Norges mest dominerande parti. Och Norge har nu Europas kanske starkaste och mest framgångsrika socialdemokratiska parti.

Nittonhundralet blev, som professor Francis Sejersted skriver i det stora bokverk med anledning av den svensk-norska unionsupplösningen som han författade en del av, Socialdemokratins århundrade. Hur Norges 2000-tal kommer att benämnas vet ingen idag – men de närmaste fyra åren regerar Jens Stoltenberg.

Den mest smärtsamma förlusten i årets norska val utsattes Venstre för. Om inte partiet misslyckats med att erövra röster nog för att nå upp till fyraprocentsspärren så skulle ett regeringsskifte ha kommit till stånd trots Arbeiderpartiets valframgång. Men Venstres partiledare, Lars Sponheim, sa när rösterna räknats samman att visst beklagade han fåtalet röster – men han var stolt över att partiet i valrörelsen hade tagit avstånd från all främlingsfientlighet. Han var stolt över sitt partis politiska linje – men missnöjd med väljarnas röstfördelning. Även så kan heder försvaras i en demokrati.

Valet var en så stor framgång för Arbeiderpartiet att om Venstre överträffat fyraprocentsspärren så hade alternativet till en majoritetsregering ledd av Jens Stoltenberg, som det nu blir, troligen ha varit en minoritetsregering ledd av Jens Stoltenberg. Men tack vare Venstres röstförluster fick de tidigare regeringspartierna, Arbeiderpartiet, Senterpartiet och Sosialistisk Venstreparti, fortsatt majoritet fyra år framåt.

Valet i Norge är den andra stora socialdemokratiska framgången under 2009. Redan i Nordens första val detta år blev Islands socialdemokrater landets största parti och är i skrivande stund det ledande regeringspartiet. Denna regering har en minst sagt problematisk ekonomi att behärska. Den tar på sig ansvaret för att göra slut på den ekonomiska krisen men inte skulden för att ha förorsakat den. Islands regering har därtill med stor frenesi tagit steg som man hoppas ska leda till landets medlemskap i EU. Den isländska regeringen tillkom efter förhandlingar i Nordens Hus i Island – och den nuvarande regeringen pläderar för ”en nordisk välfärdsstat”.

Nästa år, 2010, är det val i Sverige. Utgången i detta val låter sig inte förutsägas hösten 2009. Allt flera väljare bestämmer sig mycket sent under

valrörelsen. Färre har en tydlig partiloyalitet och än färre är partipolitiskt verksamma.

Arbeiderpartiet gick 2009 till stortingsval i Norge i spetsen för en trepartiregering. Bildandet av denna regering, där förutom Arbeiderpartiet också Senterpartiet och Sosialistisk Venstreparti ingår, var ett djärvt drag efter förra stortingsvalet 2005. Det visade sig lyckosamt – det är många årtionden sedan Arbeiderpartiet gjort en motsvarande valframgång. Majoritetsregeringar med Arbeiderpartiet i spetsen är under 2000-talet, till skillnad från vad som var fallet under förra seklet, ett reellt politiskt alternativ. Att Senterpartiet klarade sig utan mandatförlust i valet i Norge förvånar kanske en och annan öster om Kölen.

Den borgerliga alliansen i Sverige, bestående av fyra partier med nuvarande statsministern Fredrik Reinfeldts Moderata Samlingsparti i spetsen, etablerade under 2006 års valrörelse en aldrig tidigare skådad ”borgerlig samverkan”. I valrörelsen 2010 lär den mötas av en utmanande trepartiregeringskoalition med ambitionen att bilda majoritetsregering bestående av Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet De Gröna. Det lär bli den första gången som två konstellationer av detta slag ställs mot varandra.

Såväl i Danmark som i Finland ordnas parlamentsval senast år 2011. Vid nästkommande val till Folketinget leds inte det ledande regeringspartiet, Venstre, så som fallet varit under mera än ett årtionde av Anders Fogh Rasmussen. ”Fogh” är nu i stället generalsekreterare i Nato och det finns åtskilliga danska röster som redan talar om att Anders Fogh Rasmussen i en inte allt för avlägsen framtid bekläder den främsta positionen i Europeiska Unionen.

Så kan det bli. Fogh Rasmussen har dock en stor utmaning att leda Nato till framgång i den kamp om kontrollen över Afghanistan som inte lär ha blivit avklarad i brådrasket. Och frågan är om Danmark även framgent ska bibehålla eller avskaffa de undantag från fördjupad samverkan inom EU som det danska folket sa nej till i folkomröstning efter Maastrichtfördraget.

Men hur det än blir med Anders Fogh Rasmussens framtida karriär står det klart att hans efterträdare, Lars Lykke Rasmussen, har en utmanande uppgift framför sig.

I Finland leder Matti Vanhanen sin andra majoritetsregering i spetsen för vad som under två mandatperioder varit Finlands största parti, nämligen Centerpartiet. Om man ska döma efter opinionsundersökningarna det senaste året lär det bli svårt för Centerpartiet i Finland att bibehålla sin position. Störst i flertalet opinionsundersökningar är nu Samlingspartiet, som medverkar i Vanhanens regering denna mandatperiod. Centerpartiet är i flertalet undersökningar det tredje största partiet, överträffade även av Socialdemokraterna, som medverkade i Vanhanens regering under den förra mandatperioden.

Valet i Norge utgör snarast ett tecken på att landets befolkning efterfrågar politisk stabilitet – en hypotes som knappast motsägs av att väljarnas deltagande i valet var rekordlångt.

Valet i Island i början av året, utlyst direkt av den enorma ekonomiska kris som landet utsattes för under förra regeringens mandatperiod, markerar i stället Islands befolknings önskan om växling vid makten.

De kommande valen i Sverige, Danmark och Finland kommer med allra största sannolikhet att starkt påverkas av den globala ekonomiska kris som blev uppenbart akut under fjolårets höst. Huruvida detta gynnar eller missgynnar sittande regeringar är inte självklart. Varje lands situation är olik andra länders, och varje enskild regerings meriter för att få förnyat förtroende skiljer sig från andra regeringars.

Valresultat och regeringars sammansättningar spelar dock en stor roll för hur det internationella samarbetet organiseras och prioriteras. I Islands senaste val hade frågan om medlemskap i Europeiska Unionen en mycket viktig roll och så har även denna fråga i regeringens arbete. I den norska valrörelsen spelade EU knappast någon roll alls och ytterst få tilltror den regering som styr efter valet någon vilja och förmåga att ansluta Norge till EU. Tvärtom.

I såväl Sverige som Danmark finns krafter som vill aktualisera en övergång till euro som valuta. Men det finns krafter som menar att erfarenheterna under den nuvarande ekonomiska nedgången snarare talar för bibehållande av nuvarande kronvalutor.

I Finland handlar diskussionen mest om Nato-anslutning eller inte – men det verkar snarast vara så att även majoriteten av Nato-anhängarna tvivlar på att någon förändring inträffar ens den mandatperiod som inleds 2011.

Det nordiska samarbetet tycks däremot inte i första hand styras av om politiker med samma partifärg regerar i de nordiska länderna eller inte. Det tycks mig som om de fem nordiska staternas utrikesministrar för närvarande har ett utomordentligt förtroendefullt samarbete – och det tycks mig som om vare sig tätheten eller närheten i kontakterna avgörs av partipolitisk tillhörighet.

I bemötandet av den ekonomiska krisen har det ingenstans i världen hittills funnits en grannsamverkan med lika konkret innehåll som den som visats i den nordisk-baltiska kretsen. Och det konkreta militärpolitiska samarbetet mellan å ena sidan Nato-landet Norge och å andra sidan militärt alliansfria Finland och Sverige har i redovisade planer snarast ett djup och omfattning som överträffar vad som sker inom försvarsalliansen.

Det nordiska samarbetet står starkt – oberoende av partipolitiska skiftningar.

Anders Ljunggren

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN HARALD JØRGENSEN IN MEMORIAM

Harald Jørgensen (1907-2009)

Blandt alle de mange, som i mere end 130 år har deltaget i Letterstedtska Föreningens bestyrelser, er det suverænt længst levende og mest trofaste medlem dr. Harald Jørgensen, der døde i marts måned dette år i den modne alder af 102 år. Til det sidste var han klar i forstanden og stadig levende interesseret i de mange foreninger og projekter, han gennem et århundrede havde tjent. Blandt dem var det Letterstedtska en af dem han satte særlig højt, bl.a. fordi det gav ham så udstrakte og varme venskaber med kolleger i de andre nordiske lande.

Han kom ind i foreningens arbejde allerede under Anden Verdenskrig, hvor han via sit kollegiale samarbejde med den svenske rigsarkivar Ingvar Andersson 1941 kom ind i redaktionen af *Nordisk Tidskrift* og varetog den danske del trods Danmarks adskillelse fra Sverige under den tyske besættelse fra 1940. Han blev efter krigen sekretær for den danske afdeling og fik efter overbibliotekar Helge Topsøe-Jensens afgang 1975 som formand også denne titel, så han så at sige inkarnerede den danske del af Letterstedtska Föreningen i noget nær det følgende halve århundrede.

Som den, der siden (som undertegnede) i 1990 efterfulgte ham som formand for den danske afdeling, og forinden som "lærling" var med ham i Stockholm til uddelingsmøder, var det en oplevelse at se Harald Jørgensen trives og blomstre i det nordiske selskab og i fin dialog med venen og sekretærkollegaen, professor Örjan Lindberger. Ved de hyggelige afsluttende middage hjemme hos Lindbergers i Bromma oplevedes en nordisk stemning så varm og levende som i 1800-tallets guldalder.

I åndelig henseende var Harald Jørgensen ikke født i 1907, men i 1840. Livet igennem var han optaget af sin familiemæssige herkomst og de stærke minder, ja, nærmest forpligtelser, som hans berømte farfar og far lagde på ham. Historikeren A.D. Jørgensen var født i Sønderjylland i 1840 og satte sig et varigt minde som den danske nationalfølelses fortolker med sine folkelige fortællinger om danskhedens historie før 1864. Skønt uden formel uddannelse blev A.D. Jørgensen 1888 den første danske rigsarkiver og forfatter til et kolossalt antal bøger og afhandlinger. Hans søn, Troels G. Jørgensen, blev jurist og foretog en hurtig karriere i retsvæsenet for at slutte som præsident i den danske Højesteret under de vanskelige forhold under den tyske besættelse. Også han drev vidtstrakte historiske studier og udgav et stort antal bøger og afhandlinger med retshistoriske emner, en mand med en stærk disciplin, der gav sin søn, Harald Jørgensen, en streng opdragelse også i mindet om den store forfaders indsats som arkivar og skribent.

Harald Jørgensen blev efter embedseksamen optaget af journalistik, var nogle år ansat som journalist på dagbladet *Politiken*, men fulgte siden naturligt efter i familiens fodspor, blev 1932 ansat i Rigsarkivet og indlagde sig der store administrative fortjenester dels som sekretariatschef for arkivvæsenet og siden som landsarkivar for Sjælland. Med sin helt usædvanlig store arbejdsevne og pligtfølelse udgav han sideløbende en strøm af værdifulde historiske værker, der skildrer mange sider af dansk politisk og administrativ historie i perioden mellem 1750 og 1900. Som forsker var han ikke nybrydende, men han publicerede et kolossalt ukendt materiale fra de arkivfonde, han selv administrerede og gjorde dem kendt for et stort, interesseret publikum. Han var desuden en meget kendt og skattet foredragsholder, der glædede mange kulturhistoriske foreninger og desuden tjente dem som medlem af bestyrelser og flere steder som inspirerende formand. Sine erindringer udgav han 1986 i bogen *Set og oplevet*.

Letterstedtska Föreningen var et af de selskaber, der fik størst glæde af dr. Harald Jørgensens travle virksomhed, også gennem talrige artikler i *Nordisk Tidskrift*.

Letterstedtska Föreningen har grund til at mindes hans navn og indsats med taknemmelighed.

Kristian Hvidt

BOKESSÄ JONAS LIES BREV Epistler fra en annen tid

Etter å ha vært underveis i over 55 år, utkom denne våren samlingen *Jonas Lie. Brev 1851–1908*. I tre vakre bind legges her nesten alle bevarte, kjente brev av den norske forfatteren Jonas Lie (1833–1908) åpent for publikums innsyn. Samlingen er utgitt av *Anne Grete Holm-Olsen*, leder for Norske avdeling, Universitetsbiblioteket i Oslo. Underveis har Det norske språk- og litteraturselskap vært en viktig pådriver og har sørget for verdifull, faglig bistand.

Samlingen inneholder 2036 brev. Anne Grete Holm-Olsen sier i forordet at det var hennes oppdrag ”å gjøre utgaven så komplett som mulig”, noe som blant annet betyr at også tidligere publiserte brev er tatt inn, blant dem en samling som ble utgitt av *Carl Nærup* i 1915: *Jonas Lie og hans Samtidige. Breve i Udvalg*. Et viktig unntak er de brevene Jonas Lie skrev til Edvard og Georg Brandes, som inngikk i samlingen danske *Morten Borup* ga ut 1939–42: *Edvard og Georg Brandes. Brevveksling med nordiske forfattere og videnskabsmænd*.

En god grunn til dette er antakelig de mange, solide kommentarene som ledsaget brevene i Borup-utgaven. Her var den filologiske tilretteleggingen av materialet allerede på plass, mens en liknende type tekstfilologi gjensto for nesten alle andre brev. For en som vil lese brevene på langs, som ledetråder til å følge et forfatterliv i endring og utfoldelse, kan nok likevel utelatelsen av brevene til brødrene Brandes kjennes som et savn. I et av brevene til Georg Brandes (Borups samling, III, s. 411) takker da også Jonas Lie for den velgjørende innflytelse Brandes har hatt ”ikke alltid med min Vilje, paa hele min sene Væxt og Udvikling.”

Jonas Lie var på sett og vis en beskjeden mann, trass i den særdeles synlige plassen han inntok blant de nordiske forfatterne i samtida. Georg Brandes mente dette var et karaktertrekk han delte med de aller største navn i litteraturen. De var alle dét Brandes kalte ”simple”, dvs. enkle. Slike mennesker forble de samme også etter at de hadde hatt suksess med en bok, noe Brandes mente dessverre var sjeldsynt hos andre av Lies skrivende kolleger i samtida. På den bakgrunnen kan en jo spørre seg hva Jonas Lie selv ville sagt til å se hele sin korrespondanse, altså de mest flyktige og til dels private spor forfatteren etterlot seg, bli opphøyet til slik varighet og verdighet.

Og Jonas Lie kan neppe regnes blant slike forfattere som dyrket selve brevsjangeren som en litterær kunstform, slik det for eksempel var tilfellet for hans samtidige, språkvirtuosen Alexander Kielland. Det er heller ikke nærliggende å oppfatte brevene hans som del av en slags iscenesettelse av eget liv og

forfatterskap, slik flere har ment var karakteristisk for August Strindberg. Som for de fleste, har nok mye av korrespondansen til Jonas Lie helt enkelt handlet om å vedlikeholde personlige relasjoner, især innenfor familierommet.

Men svært ofte har brevene hans preg av en utpreget kommunikativ tenksomhet. I utveksling med en engasjert mottaker byr de på forfatterens refleksjoner over seg selv og over egne posisjoner i møtet med samtidas viktigste politiske og kunstneriske utfordringer. En slik karakter har brevene til to av hans viktigste brevp partnere, forfatteren Arne Garborg og maleren Erik Werenskiold. Mange av disse brevene er her satt på trykk for første gang, og de rommer mye verdifullt stoff, til gagn både for forfatterbiografisk innsyn og kulturhistorisk ettertanke.

Brevsamlingens verdi som mulig kulturhistorisk kildemateriale er gitt atskillig ettertrykk gjennom den omfattende kommentardelen. Den omfatter 328 sider med tett trykte og mangesidige kommentarer til brevenes kontekst, ofte med små biografier og pregnante innføringer i historiske saksforhold. Oppgaven har vært enorm, ikke minst fordi Jonas Lie hadde det han selv kalte "en flues fasettøyne". Han var en verdensåpen, inntrykksvar personlighet og kunne holde rundskue over mange slags aktualiteter innenfor rammen av ett eneste brev.

Som ung mann var Jonas Lie en dypt involvert, deltakende samfunnsborger. Som sakfører i byen Kongsvinger ønsket han å bidra mest mulig aktivt i en ung nasjons kamp for å finne seg selv. Gud har eslet ham til "at være med og drive vort unge Liv frem i Politiken som den er gaaet i Kunst og ellers", skriver han til moren (I, s. 44). Brevene gir et rikt bilde av den unge Jonas Lies innsats som kulturstrateg; blant annet ble han hemmelig eier av Norges ledende kulturtidsskrift *Illustreret Nyhedsblad* og kunne derfor trekke i mange tråder. Men, som det framgår, han lyktes dårlig, og hans mer private, økonomiske affærer utviklet seg til en katastrofe i 1868. Som følge av en lokal finanskrise, en overoppheting av markedet for skogeiendommer, gikk Jonas Lie fallitt, og måtte flytte med familien sin inn til Christiania.

Men hva han her tapte så fatalt på det private plan, ble etter hvert til stor gevinst for ham som romanforfatter. I liten målestokk hadde han gjort erfaringer som var representative for den typen personlige rystelser mange ble utsatt for i tiårene fram mot århundreskiftet. I 1880- og 90-åra levde han fjernt fra Norge, med fast bopel i Paris. Likevel kunne han i denne tida skrive romaner som kritisk og troverdig framstilte aktuelle norske tilstander i hjem og samfunn. Og det stigmaet, den bitre selvinnsikten han selv var blitt påført, kunne bli omsatt i dybdeskarp menneskeskildring.

Om dette helt avgjørende skjebneomslaget i Jonas Lies liv er imidlertid brevene merkelig tause. Fra 1867 er det gjengitt fem brev, fra 1868 bare tre. (For året 1870 er tallet 36!) Og i det lille som blir opplyst om konteksten for

disse brevene, står det ingenting om ruin, om innstilte betalinger. Her lar brevsamlingen oss altså i stikken. Heller ikke svenske C.O. Bergström, forskeren som i 1949 utga den særdeles veldokumenterte avhandlingen *Jonas Lies väg till Gilje*, hadde eksakte opplysninger å gi. I kildene han viser til, blir både 20 000 spesidaler og 163 000 spesidaler oppgitt som mulig størrelse på den gjelda Jonas Lie måtte bære på videre i livet. (Bergström, s. 103)

Til gjengjeld kan samlingen gi full oppklaring av et tilsvarende, for mange noe dunkelt kapittel i Jonas Lies liv. Det framgår av et takkebrev til forlagsredaktør Peter Nansen at han i mai 1904 "faar kastet af den Mare" som har knuget ham gjennom hele livet, en gjeld han i det små "hvert Aar har betalt af og betalt af" (III, s. 1623). 1904 var også året han gjorde ferdig den siste romanen han fikk publisert. Det er et vakkert dramaturgisk poeng at han fikk slettet all gjeld samtidig med at han la siste hånd på livsverket.

En av Nordens mest leste og oversatte forfattere kunne altså kjenne seg som gjeldsslave selv på høyden av sin berømmelse. At dette har vært ydmykende for Jonas Lie, framgår tydelig av et opprørt brev til Gyldendal, hans danske forlag, i 1903. Forlaget hadde da kunngjort sin omdanning til et stort aksjeselskap, uten at Jonas Lies navn overhodet ble nevnt. I et brev til forlaget finner han det "høist uretfærdigt" at han fortsatt mottar samme honorar som han fikk for debutboka, når han "i nogle og tredve Aar har leveret et Værk saa godtsom aarlig med stadig voksende Anselse og antagelig med de allerstørste Oplag i Norden" (III, s. 1600). Et slikt brev, og mange andre, kaster interessante skrållys over bokhistoriske forhold. Livet som forfatter var ubeskyttet; verkene dikterne utga, ble ofte snyllet på av utgivere og oversettere.

Da Jonas Lie romandebuterte med *Den Fremsynte* i 1870, påla han seg et slags indre eksil fra all politikk. Etter noen år gjorde han eksilet bokstavelig, med flere år i Italia og Tyskland og 20 år i Paris. I 1874 hadde han ment at han selv sto for "sit lands Enfold", mens Georg Brandes sto for "den evropæiske Critiks Mangfold" (Borups samling, III, s. 526). Så ulike oppgaver kunne ikke forenes. Men da Lie flyttet til Paris i 1882, var dette blitt sider av samme sak. Et ungt Norge kunne bare få videre vekst i livlig utveksling med det som var nytt og dristig, ute og hjemme. I Paris og fra Paris søkte han flere unge kontakter. I brevene til Arne Garborg og Erik Werenskiold er han både Paris-korrespondent og riks-synser. Her tier den gamle avismannen *ikke* om politikk. Sansen for det mer avantgarde i kunsten beholdt han også i seinere år. I 1896 omtaler han Edvard Munch som "en av de rastløse Aander med sin egen Storhed", en som "gaar over Grændserne for at finde nyt Guld." (bd. 3, 1370)

En særlig, personlig intensitet har brevvekslingen med August Strindberg. Han lar seg begeistre av svenskens djerpe frispråk som dikter, men desperasjonen Strindberg oppviser som privatperson, skremmer ham. Han advarer

Strindberg: Den som mener seg ”*alene* foran den hele ufattelige, knugende Tilværelses veldige, ukjendte Gud”, må gå til grunne. (II, s. 748). En motsatt livsoppfatning, at ”Menneskeheden er ét Liv”, at hva du gjør for andre, gjør du ”i Solidariteten kun for dig selv”, kan avbøte angst og gjøre livet lett å bære. Dette er et hardt tilkjempet *credo* som Jonas Lie prøvde å etterleve, slik vi ser det i omsorgsfulle brev til hans svenske kollega. Men Strindberg foretrakk sin stridbare ensomhet, og etter at han i 1886 hadde insinuert at norske diktergasjer var å likne med en slags statlig apanasje, ble det brudd både med Jonas Lie og med Lies gode venn Bjørnstjerne Bjørnson. Tilsvarende stridbar var jo også Bjørnson, og bruddet mellom ham og Jonas Lie fulgte året etter – et drama brevene lar oss følge på kloss hold.

Brevene gir ellers sterke vitnesbyrd om tidas sterke, fellesnordiske kontaktnett. Jonas Lie hadde hyppig brevkontakt med blant annet Gustaf af Geijerstam, Sophus Schandorph og Herman Bang. Nordiske kolleger burde i det hele tatt samvirke, mente han. ”Skandinavisk Literatur, Kunst og Aand holder paa at gaa op for den europæiske Erkjendelse” (III, s. 993). Splittet hver for seg, ble de nordiske land redusert til ”tre smaa Verdenskroge”.

Blant Jonas Lies sterkeste aktiva i den fellesnordiske kulturkampen som pågikk i 1880-åra, var hans særlige engasjement for kvinner og deres levekår, og da ikke minst for kvinner som gjorde sitt eget kjønns sak til ledestjerne. Det framgår at han tegnet seg som abonnent alt fra første nummer av Norsk Kvindesagsforenings tidsskrift *Nylænde* i 1887, der han hadde et åpningsdikt, og der han også fikk mange lovord for romanen *Kommandørens Døttre* (1886). Selv skrev han sterkt anerkjennende brev til Anne Charlotte Edgren, til Laura Marholm og til Amalie Skram. Og han sørget dypt ved Victoria Benedictssons død i 1888 – bare 14 dager før selvmordet var hun gjest i Jonas Lies hjem i Paris.

***

En brevsamling som den foreliggende kan forventes å by på pikante detaljer fra det private liv, stoff som moderne biografer gjerne må avlure sin forfatter for å lykkes på boktorget. Men dunkle hemmeligheter av dette slaget kommer neppe til syne her. En annen sak er det at Jonas Lie hos sine romanfigurer utforsket mørklagte sider både ved menneskenaturen og ved samfunnsinnretningen. Han oppfattet både sitt eget liv og det sosiale felleslivet som en kamp for å vinne fram til klarhet og frihet. Men hvis det fantes visse avgrunner også hos den leveringsdyktige og pålitelige familiefaren Jonas Lie, kan de neppe utforskes mer pirrende enn han selv maktet det i sin diktning, for eksempel i *Faste Forland* (1899) og *Naar Jerntæppet falder* (1901). Disse verkene forblir ellers merkelig ukommentert i brevene; her er en diskresjon på ferde som likner den vi finner rundt hendelsene på Kongsvinger i 1868.

Til gjengjeld viser han i brevene til den 30 år yngre Hans E. Kinck en

forbausende vilje til å trenge inn i denne forfatterens komplekse og moderne menneskeskildring. I det hele tatt: Evnen til å være oppdatert, til å åpne seg prøvende for det nye både i andres og egen kunst, synes bare å ha økt i styrke i Jonas Lies seine år. Han unte seg aldri alderens otium, men så seg selv som uferdig og underveis hele livet. ”Jeg er en senhøstes Kar”, mente han om seg selv, og det kom til å stemme.

Kanskje er det især dette karaktertrekket som bidrar mest til at mange brev i samlingen framstår som høyst leseverdige, også for en leser anno 2009. Jonas Lie var alltid essayistisk prøvende og undersøkende i de mange epistlene til sine mest fortrolige. Det blir inntrengende bilder av et sinn og en verden i bevegelse, fjernt fra den postmoderne stillstanden flere av nåtidens forfattere ser seg fanget innenfor. Jonas Lie ønsket å involvere seg selv, som menneske og som medmenneske, i modernitetens store fortelling om framskrittet ”slik den er gaaet i Kunst og ellers”. Han har åpne øyne for at denne fortellingen kan ende med forlis, ja, med ”Verdenskrig”, slik han frykter i et brev fra 1896. Men, som han nevner i brevet til August Strindberg, fant han håp i sin tro på at ”Menneskeheden er ét Liv”. Mange av tidas kunstnerpersonligheter, hjemme og ute, ga ham tydeligvis bekreftende gjensvar.

Til sist i samlingen finner vi registre over brevmottakere og over omtalte navn og Lie-utgivelser. Her får leserne god og nødvendig hjelp til å manøvrere seg fram på kryss og tvers i Jonas Lies mangfoldige brevunivers. En slik ferd kan fort bli reisen verdt, både for de mer Jonas Lie-interesserte og for dem som forsker på tidsepoken han var en så viktig del av.

Harald Bache-Wiig

Jonas Lie. Brev 1851–1908. Bind I–III. Utgitt av Anne Grete Holm-Olsen. Novus Forlag, Oslo, 2009.

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

GUÐNI ÁGÚSTSSON I MED- OCH MOTGÅNG

Det kom som en stor överraskning för de allra flesta när Guðni Ágústsson avgick som Framsóknarflokkurinn (Framstegspartiet) ordförande i november 2008 och samtidigt meddelade att han även tänkte sluta som alltingsledamot. En färgstark politiker som varit alltingsledamot i 16 år och jordbruksminister i åtta år, och som innehaft posterna som viceordförande och ordförande för Framsóknarflokkurinn, försvann därmed från scenen. Guðni gör upp med sitt politiska liv i boken *Guðni af lífi og sál* som nedtecknats av Sigmundur Örn Rúnarsson. Boken kom ut strax före jul 2007 och ger en utmärkt insyn i de politiska strider som tog hårt på Framsóknarflokkurinn åren dessförinnan och ledde till väljarraset i kommunalvalen 2006 och valet till Alltinget 2007.

Stridigheterna var inte på långa vägar avslutade när boken kom ut, och senare slutade alltså Guðni helt och hållet med politik. När Guðni tillkännagav sitt avhopp beklagade han samtidigt att hoppet om nödvändig arbetsro och enighet inom partiet väntas till sin motsats. "Det står helt klart för mig att den enighet som krävs inom Framsóknarflokkurinn för att partiet ska kunna komma tillbaka, inte kommer till stånd utan förändringar i partiets ledarskap. Och den enigheten är det bråttom med", sa han den gången.

Guðni Ágústsson föddes på Brúnastaðir på sydvästra Island 1949 och gick i faderns fotspår när han 1987 kandiderade till Alltinget för Framsóknarflokkurinn i sin valkrets som första namn på partiets valsedel. Han fick en flygande start och susade in i Alltinget. Väljarstödet i kretsen var då närmare 27 %.

När Guðni tog plats i Alltinget befann sig Framsóknarflokkurinn i en nyckelposition i isländsk politik. Det var det näst största partiet efter Sjálfstæðisflokkurinn (Självständighetspartiet). Steingrímur Hermansson, partiets dåvarande ordförande och sedan flera år statsminister, var en av landets allra populäraste politiker.

Under nästan hela Guðnis tid i Alltinget satt Framsóknarflokkurinn i regeringsställning, frånsett åren 1995 till 1999 och åren efter 2007. Det blev dock inte Guðnis tur att inneha en ministerpost förrän 1999 som var början till Sjálfstæðisflokkurinn och Framsóknarflokkurinn andra regeringsperiod under Davíð Oddssons (ordförande för Sjálfstæðisflokkurinn) ledarskap.

Under samma period hade Halldór Ásgrímsson blivit partiledare för Framsóknarflokkurinn, men nästan redan från dag ett var förhållandet spánt mellan Halldór och Guðni. Den senare betonar i sin bok att han tillhörde partiets vänsterflygel och säger att partiet föstes alltför mycket åt höger under Halldórs ledning. Framsóknarflokkurinn blev allt ivrigare anhängare av marknadstänkande och privatisering och i rådande läge hade koalitionspartnern

Sjálfstæðisflokkurinn í sjálva verket “stryptag på Framsóknarflokkurinn”, som han uttrycker det i boken.

Guðni betonar också sina och Halldórs meningsskiljaktigheter i frågan om EU. När det närmade sig valet 1999 hade Halldór tydligt deklarerat sin åsikt att Framsóknarflokkurinn så snart som möjligt måste bestämma sig för om man skulle söka inträde i unionen. Guðni, å sin sida, stack inte under stol med sin åsikt att allt prat i de banorna om EU inte var nyttigt för partiet. “Dessa meningsskiljaktigheter inom partiet leder till att Guðni känner sig utfryst av Halldór och hans vapendragare”, står det i boken. “En påtaglig politisk splittning mellan partiets nyckelmän är uppenbar – och denna oenighet kommer inte att bli löst under de närmaste åren. Det är under dessa omständigheter förhållandet mellan Halldór och Guðni blir så ansträngt att det uppmärksammas inom partiet. De kommer inte överens, vare sig politiskt eller privat.”

Guðni skildrar i boken hur denna fiendskap dem emellan nådde sin höjdpunkt när Halldór våren 2006 försökte mota bort Guðni ur politiken i avsikt att hindra honom från att ta över ordförandeskapet. Osämjan mellan de båda var uppenbar för alla som följde med i politiken under den perioden, och det hela resulterade i att Guðni uppmanades att avstå från att kandidera till ordförandeposten – vilket också skedde. Det var Jón Sigurðson som tog över ordförandeskapet i partiet i augusti 2007 efter att ha besegrat alltingsledamoten och före detta ministern Siv Friðleifsdóttir i ordförandevalet.

Jón hade en vansklig uppgift framför sig när han tog över partiledningen – det gällde inte bara att samla ihop partimedlemmarna och lösa de inbördes tvisterna, utan också att försöka återställa väljarförtroendet. Partiet visade upp dalande siffror i opinionsundersökningarna. Det var inte enbart de inre stridigheterna som skadat partiet utan också dess hållning i vissa storpolitiska frågor. Partiledningens uttalade stöd – som Guðni betonar att han var missnöjd med – för Irakkriget var mycket omdiskuterat, liksom också partiets inställning till den så kallade massmediesaken sommaren 2004, till privatiseringar och till industriell stordrift.

Faktum är att partiet ofta stått sig svagt i opinionsundersökningar, men man var van vid att väljarstödet visade sig när de faktiska rösterna räknades. Verkligheten blev en annan vid valet 2007. Då förlorade partiet sju procentenheter och fem alltingsmandat. Politiska stridsfrågor, meningsskiljaktigheter inom partiet och Halldór Ásgrímssons melodramatiska avhopp året innan hade stor del i väljarraset.

Jón Sigurðson, som inte varit partiordförande i mer än nio månader, tog sig inte in i Alltinget och avgick därför några dagar efter valet. Samma dag blev Guðni partiordförande. “Det gick alltså inte att förhindra – efter allt som hände: konflikterna, slitningarna och grälen – att viceordföranden till slut blev ordförande”, skriver Guðni.

Guðnis dagordning var dock inte enklare än Jóns. En av punkterna var att ena partiet om inställningen till EU. Det handlade alltså om att försöka förena två helt skilda ståndpunkter, och i ett tal han höll på ett ödesdigert möte i centralstyrelsen i november 2008 meddelade han att han “inte längre uteslöt att man kunde se närmare på frågan om EU-medlemskap, till och med inleda diskussioner, om en sådan vilja finns inom partiet”.

Men det räckte inte. Guðni blev hårt ansatt på mötet – både personligen och politiskt – och det blev uppenbart att han inte skulle lyckas förena de olika krafterna inom partiet. Tydligen hade klyftorna blivit alltför djupa för att Guðni skulle kunna överbrygga dem. Guðni sa därför snart därefter tack och adjö. Han avsade sig sin alltingsplats och har sedan dess hållit sig på behörigt avstånd från politiken. Andra tog över partiet, som nu vill inrikta sig på medlemsdiskussioner med EU, dock med mycket stränga villkor.

Arna Schram

Översättning från isländska: *Ylva Hellerud*

Sigmundur Örn Rúnarsson. *Guðni af lífi og sál-ævisaga Guðni Ágústsson*. Förlag Veröld, Reykjavík 2007.

LANDSGYMNASET – EIT SÆRPREGA SKULESLAG.

Norge, eit langstrakt og kupert land som i tidlegare tider var bortimot uframkomeleg utan på sjøen, er ein ung nasjon. Begge desse forholda – geografien og historia med ein lang periode som koloni under Danmark – forklarar noko av den beskjedne rekrutteringa vi lenge hadde til høgare utdanning og universitetsstudium. Men rekrutteringa var ikkje berre liten, den var også skeiv. Ungdom frå velstående familiar i byane var sterkt privilegerte i forhold til dei som kom frå meir beskjedne kår, og derfor tidleg måtte ta til å arbeide. I tillegg var det få i distrikts-Norge som fekk høve til vidaregåande skulegang, for latinskulane (som det fram til 1814 var 13 av i Norge), middelskulane og katedralskulane i byane framsto som eksotisk fjerne og uaktuelle å søkje på.

Sjølv om institusjonar som underoffiserskule og lærarskule frå slutten av 1800-talet ga ein del bygdeungdom sjansen til utdanning etter folkeskulen, var det ikkje mange som gjekk der, og heller ikkje var desse skuleslaga innretta mot universitetet. Både i eit nasjonalt perspektiv og i eit distriktsperspektiv er det derfor vanskeleg å overvurdere ideen om, og skipinga av, landsgymnaset. Dette skuleslaget var eit særprega fenomen i norsk skulehistorie: I perioden frå 1916 til 1964 gjorde landsgymnaset det muleg for ungdom i distrikts-Norge å ta ei fireårig utdanning som førte fram til examen artium (og dermed også la grunnlaget for eit eventuelt universitetsstudium). Sjølv om berre ein liten del av bygdeungdomen fekk gå på landsgymnas, representerte dette skuleslaget ei betydeleg nyvinning – og kanskje historisk og (distrikts)politisk endå meir enn fagleg og pedagogisk.

Det er særleg tre aspekt ved *Landsgymnaset* som fortener å bli kommenterte. At desse tre dimensjonane alle kjem tydeleg fram i boka, er i seg sjølv ein honnør til redaktørane, *Gudleiv Forr* og *Helge Vold*. Lesaren merkar at dei begge har eit nært forhold til stoffet: Forr tok artium på engelsklinja på landsgymnaset i Steinkjer i 1961 og Vold tok realartium på landsgymnaset på Eidsvoll i 1960. Til liks med forfattarane av dei ulike kapitla i boka har dei begge hatt viktige stillingar i det norske samfunnet – medan Vold blei forlagsmann, var Dagblad-journalisten Forr i mange år ein av Norges fremste politiske kommentatorar.

Det første aspektet er det historiske og skulehistoriske. Her har redaktørane gjort det vellykka grepet å få historikaren Reidun Høydal ved Høgskolen i Volda til å skrive ei innleiing som er mykje meir enn det: I første kapitlet i boka, "*Upp og fram! Landsgymnaset vert til*" gir Høydal ei velstrukturert og informativ orientering om bakgrunnen og argumentasjonen for eit heilt nytt utdanningstilbod. Ho får godt fram samanhengen som argumentasjonen hadde med ulike former for motkultur, ikkje minst målrørsla. Særleg interessante er sidene om Lasse Trædal (1857–1924). Trædal var odelsgut på garden Trædal i Lavik i Sogn og drog til Stord seminar og tok lærareksamen der i 1878. Seinare kjempa han som rikspolitkar på Stortinget i fleire periodar for landsgymnaset som eit dannelsingsprosjekt med ein særeigen kulturell profil. Han tok opp tråden frå Garborg då han formulerte målet for landsgymnasa: "å skape ein norsk embetsstand som kjenner landsens tankegang og som frå først av har levd landsens liv, og som folket kan kjenna seg att i fordi dei er runne av same rot" (s. 44). Sett frå vårt moderne sosialdemokratiske perspektiv er ikkje elitismen i denne tankegangen uproblematisk. Men tidleg i det 20. hundreåret hadde tanken om landsgymnaset som eit medierande element mellom by og land, og som ein skule som kunne formidle danning på heimleg grunn, mykje for seg.

Høydals perspektivrike drøfting gir ein fin inngang til dei følgjande kapitla, som alle er av tidlegare elevar ved landsgymnasa. At alle desse kapitla bortsett frå det av Vigdis Ystad er skrivne av menn, er ikkje tilfeldig: Kjønnfordelinga mellom forfattarane i boka avspeglar fordelinga mellom gutar og jenter på dei ulike skulane. I startfasen var det berre noke få kvinnelege elevar på kvart kull; etter kvart kom fleire jenter med. Forfattarane sine gode forteljningar om tida dei hadde på ulike landsgymnas, utgjer det andre sentrale aspektet ved boka. Sidan redaktørane lèt kvar forfattar skrive om "sitt" gymnas, får lesaren eit innblikk både i kva som var likt mellom landsgymnasa og kva som skilde dei frå kvarandre. Desse tilbakeblikka, med innslag av underhaldande anekdotar og sans for talande detaljar, har betydeleg verdi. Dei dokumenterer historia om eit nytt skuleslag som mange hadde åtvara mot sidan dei meinte kunnskapsnivået ville bli lågt, men som tvert om viste seg igjen og igjen å uteksaminere

elevgrupper med strålende resultat. Artiklane får også godt fram blant anna hybellivet, den sterke motivasjonen til elevane og dei høge forventningane frå både lærarar og foreldre, som i mange tilfelle strekte seg langt for at barnet skulle få ei utdanning verken mor eller far hadde – og attpåtil ei utdanning som ikkje ein gong kvalifiserte til eit bestemt yrke.

Det tredje aspektet ved *Landsgymnaset* er at nokre av artiklane maktar det kunststykket å vere engasjerande personlege essay utan å bli sjenerande private, samtidig som dei er kunnskapsrike, reflekterande og perspektiverande. Dette gjeld særleg bidraga til Asbjørn Aarnes, som tok engelsk-artium i Volda i 1944, Andreas Skartveit, som gjekk på Bryne midt på 1950-talet, og Otto Hageberg, som tok artium på Voss landsgymnas i 1956. Eit slåande trekk ved Aarnes' essay er koplinga mellom impulsar frå gymnastida og hans seinare arbeid som litteratur- og kulturforskar. Det var, konkluderer han, “den litauisk-franske filosof Emmanuel Levinas (1906–1995) som fikk meg til å vende tilbake til Volda. Hans lære om den Annens ansikt fikk levnetsløpet til å fortone seg som serier av møter med ansikter, lærernes og medelevenes ansikter, men også fjordenes og fjellenes – og Voldas: det blide åsyn som hilser fremmede velkommen”.

Medan Aarnes er ein av dei få som nyttar bokmål, skriv Skartveit og Hageberg ledig og elegant nynorsk. Skartveit startar med å fortelje om si første togreise, til Bryne “til opptaksprøve til det fireårige landsgymnaset. Vi var ikkje høge i hatten, i alle fall ikkje eg. Eg var 14 år gammal” (s. 164). “Dette er uendeleg lenge sidan”, held han fram. Men så, like etter, utvidar han perspektivet: “1924. Far var 16 år gammal og gjekk nok heime på Skartveit og funderte på kva han skulle bruke livet sitt til og korleis dette livet skulle bli. [...] Adolf Hitler var akkurat sett i fengsel, dømd til fem års straff for ølstovekuppet i München i 1923. Lenin var akkurat død. Dette er ikkje lenge sidan. Tida er eit lunefullt måleband” (s. 165). Tid funderer også Otto Hageberg over, i tillegg til at han får godt fram kor små økonomiske ressursar dei evnerike elevane hadde. Hageberg er dessutan den av bidragsytarane som tydelegast, og med stor innsikt, reflekterer over si eiga framstillingsform: “Eg vandrar rundt omkring når eg skriv dette essayet, inn og ut av stoffet, erindring og erfaring møtest, er litt i basketak med kvarandre” (s. 95).

Alt i alt er *Landsgymnaset* ei bok som originalt og effektivt koplar historia om eit unikt skuleslag saman med minnehandlingar i form av gode artiklar ispedd strålende essay. Honnør til Det Norske Samlaget for å ha gitt ut denne viktige boka.

Jakob Lothe

Gudleiv Forr og Helge Vold (red.). *Landsgymnaset*. Det Norske Samlaget. Oslo, 2007.

DEN STÄNDIGT AKTUELLE SEGERSTEDT

Många böcker och artiklar har skrivits om Torgny Segerstedt, den fränaste kritikern av nazismen och den svenska samlingsregeringens tryckfrihetspolitik under andra världskriget. Den senaste boken, av *Kenne Fant*, bygger till stor del på vad andra skrivit om Segerstedt, men också på Segerstedts egna artiklar i Göteborgs Handels och Sjöfarts-tidning, vars huvudredaktör han var från 1917 till sin död i mars 1945. Fant gör också en rad personliga kommentarer och tolkningar i den kronologiskt uppbyggda monografin som han kort och gott kallar *Torgny Segerstedt*.

Kenne Fant har tidigare författat dokumentärromaner om Ivar Kreuger, Christian Günther, Raoul Wallenberg och Alfred Bernhard Nobel, men har även ett mångårigt skådespelar- och filmiskt förflutet. Hans skildring av Segerstedt rymmer också mycket dramatik på såväl det personliga, professionella som politiska planet.

Boken handlar huvudsakligen om Segerstedts motstånd mot nazismen. ”Det är en förolämpning mot allt vett att praacka på ett stort folk en styresman av denna kaliber”, skrev Segerstedt fyra dagar efter Hitlers makttillträde, en formulering som fick Hermann Göring att skicka ett beryktat protesttelegram till Handelstidningen. Och så fortsatte det. Fant belyser med talrika citat hur Segerstedt gisslade de nazistiska makthavarna, men under krigsåren också starkt opponerade sig mot den svenska samlingsregeringens eftergifts- och tryckfrihetspolitik.

Fant är särskilt intresserad av de tillfällen då Segerstedt blivit kritiserad eller ifrågasatt och hur han då reagerat. En sådan episod var när kung Gustaf V hösten 1940 anklagade Segerstedt för att med sina skrivelser riskera att störta landet i krig och kallade honom till slottet för att – förgäves – försöka påverka hans formuleringar gentemot nazi-Tyskland. Fant kompletterar andra författares versioner av denna händelse med ett nedtecknat samtal med Torgny Segerstedts son, universitetsrektorn Torgny T. Segerstedt. Det tillför inte så mycket nytt, men skildringen av mötet mellan monarken och Handelstidningens redaktör är ett spännande avsnitt i den lättlästa boken, som gjord för scenen eller filmduken.

På hemmaplan, i det annars västorierade Göteborg, anklagades Segerstedt i december 1939 av tre kända klädeshandlare för att ha varit obalanserad och hätsk mot det nya Tyskland. De fick med sig en del professorer, redare och advokater i sin protest och organiserade en omtalad annonsbojkott mot Handelstidningen. I denna stund fick Segerstedt ett moraliskt stöd som han särskilt uppskattade, från Göteborgs fackliga centralorganisation. Segerstedts förhållande till arbetarrörelsen hade på 1920-talet varit minst sagt kyligt, men förändrades under det följande decenniet. Med statsminister Per Albin

Hansson hade han, som Fant påvisar, en lika god relation som till näringslivets ledande man, häradshövding Marcus Wallenberg.

Fant kopplar, i likhet med många andra, klädeshandlarnas annonsbojkott till de ekonomiska svårigheter Handelstidningen började få vid denna tid. Han ger därmed fortsatt spridning åt en av de mest seglivade myterna i den svenska presshistorien. I den litteratur som Fant hänvisar till finns klara belägg för att annonsbojkotten hade en mycket marginell betydelse. Den är betydligt intressantare som politiskt än som ekonomiskt fenomen.

Kvinnorna i Segerstedts liv får i denna bok ett större utrymme än i den övriga Segerstedt-litteraturen. Fant menar att Segerstedt fick betala ett högt pris för dubbelförhållandet med hustrun Puste och älskarinnan Maja Forssman, maka till tidningens styrelseordförande Axel Forssman. "Han var en förlorare när det gäller att värja sig mot kvinnors härsklustnad och anspråk på äganderätt", skriver Fant, och tar fram en rad exempel på Maja Forssmans inflytande över både personen Segerstedt och tidningens innehåll och skötsel. Om hon hade den nyckelroll som Fant antyder borde hon få en större plats i historieförskrivningen kring Segerstedt och Handelstidningen.

Fant avslutar sin bok med att referera och reflektera kring det eftermäle Segerstedt fått, även de kritiska röster som hörts. Det är en diskussion som inte är avslutad. Segerstedts person och publicistik ger ständigt upphov till nya infallsvinklar, de två senaste årgångarna av Presshistorisk årsbok rymmer till exempel nya essäer om Handelstidningens redaktör – "den främsta symbolen för det nordiska motståndet mot nazismen", för att citera Fant.

Lars-Åke Engblom

Kenne Fant. *Torgny Segerstedt*. Atlantis, Stockholm 2007.

BLOTT SVERIGE SVENSKA KRUSBÄR HAR.

DEL TRE AV ALMQVISTBIOGRAFIN

Emellanåt befinner han sig i tillfällig lä, men en alltmer tilltagande storm blåser i Carl Jonas Love Almqvists liv under dess sista tredjedel. Han bär på tunga ekonomiska trångmål och ett cv där han undan för undan får sätta bokstäverna "f.d." före de flesta titlar. F.d. lärare. F.d. rektor. F.d. präst. F.d. redaktör. F.d. regementspastor. F.d. svensk, respektabel, beundrad.

Johan Svedjedal följer en alltmer nedåtsluttande livsresa i den tredje och avslutande delen av biografien om Almqvist, eller Love, som denne mycket speciella författare, också här får heta. Det är förvånansvärt lättsam läsning, trots det både sorgsamma ödet och omfattande faktamaterialet. Johan Svedjedal målar med spetsfundiga och träffande bilder fram bilden av en fordom hyllad man, som blir alltmer utstött ur det litterära etablissemanget, som mister tjänsten som rektor på Nya Elementarskolan och som stöter på

mothugg då han söker pastorat. När han tilldelas statlig tjänst blir det som regementspastor, vilket Svedjedal påpekar knappast är en befordran, eftersom hans predikningar där alltid kan ”överröstas av en militärtrumpet”.

Spott och spe fick han alltså utstå, liksom en bokstavligt riktad spottloska. Denna salivkaskad lär ha utdelats av journalisten August Blanche på dåvarande fashionabla Strömparterren i Stockholm och var resultatet av en tids giftig ordväxling i pressen. I dag ter det sig väl nästan lite komiskt med den sortens bokstavliga vedergällningar.

Men det ska snart bli mer och allvarligare dramatik. Ett inbrott hemma hos Love, då han blir av med motsvarande ett års inkomster, tycks bli början till slutet för denne radikale författare. Och kanske är det denna stöld som, när inte hårt arbete i ”ordfabriken” räcker till, driver honom vidare in i en snårig tillvaro, där brott till slut ter sig som enda utvägen.

Frihetens rena sak går nämligen delvis att läsa som en kriminalroman. Men med en så tafflig brottsling att han knappast vore trovärdig om historien var uppdiktad. Aldrig har väl någon lämnat så klumpiga ledtrådar efter sig som Love, då han försöker förgifta procentaren Johan Jacob von Schewen, som både hade gett honom sitt förtroende och lånat honom pengar. Den arsenikspetsade havresoppan Love med största sannolikhet tillredde, blev turligt nog aldrig uppäten. Trots detta flyr han 1851 från Sverige till Amerika, där han till största delen kommer att leva rotlöst och i längtan efter Sverige och familjen. En rörande bild från denna tid är hur han går runt och knackar på i hus som han finner intressanta, småpratar med familjen och frågar om det går att hyra rum, för att sedan konstatera att rummen är för dyra, ta avsked och gå. En ensam författares nöje i främmande land. ”Blott Sverge svenska krusbär har”, en av de rader som tillkommer under dessa år, är ett litterärt bevis på den också kulinariska exil han upplevde sig vara i.

Det fortsätter att storma kring Love även i det nya landet. Fast kanske huvudsakligen inombords kan man tänka. Utan att ha skilt sig från hemmavarande hustrun Maria går han och gifter sig med pensionatsvärdinnan Emma Nugent, knappast av passion utan för att slippa bekymra sig om mat och husrum. Oavsett skäl får nu Love dubbla hemligheter att bära; för Emma döljer han sin bakgrund som såväl gift som förgiftningsmisstänkt. Och i breven hem till Maria yppar han inte något om det nya äktenskapet. Love hade visserligen litterärt förespråkade att kvinnor och män kan leva i flera familjer samtidigt, men i verkligheten vågar han alltså inte stå för det som ”går an” i hans idévärld.

Trots sina två fruar är det som en ensam man Love dör. Han har då ännu en gång rest över Atlanten – till Bremen – för att komma närmare den första hustrun och barnen. Av eftervärlden är han ihågkommen och upptagen i vår litterära kanon. Johan Svedjedal bidrar, med sin avslutande biografi, till en

mångfacetterad bild av Carl Jonas Love Almqvist både som människa och författare.

Anna Hedelius

Johan Svedjedal. *Frihetens rena sak, Carl Jonas Love Almqvists författarliv 1841-1866*. Wahlström & Widstrand, Stockholm 2009.

DØ, DØDE!

EN FIN SAMLING HØRUP-ARTIKLER

En af Danmarks betydeligste avisskikkelser er Viggo Hørup, stifteren af det radikale dagblad Politiken i 1884. Han var en blændende skribent og en uforsonlig bekæmper af Højrestyret før systemskiftet i 1901, og han vidste, hvad offentlig diskussion handler om.

Han formulerede det uden sentimentalitet i et brev til Politikens medstifter, Edvard Brandes (bror til Georg Brandes), mens udgivelsen af det nye blad blev drøftet sommeren 1884. Brandes var, skrev Hørup, alt for optaget af at komme til at sige sin mening, men det var altså ingen kunst, det kunne enhver, bare meningen fremstod som undtagelse. »Vi skal ikke føre Krig mod den offentlige Mening – det er let nok – men vi skal erobre den offentlige Mening og gjøre os til dens Ordførere.«

Citatet er fra efterskriftet til en fin samling Hørup-artikler, som Hørup-eksperten *Helge Scheuer Nielsen* har forestået. Udvalget skal vise både den elegant-brutale agitator og den blidere side af det hørupske skrivegemyt, og det lykkes fint med en række artikler fra Morgenbladet, hvor Hørup skrev indtil 1883, og endnu flere fra Politiken, som han prægede frem til århundredskiftet.

Uforsonligheden, kravet om at vinde hele den offentlige mening, kommer bedst frem i Viggo Hørups nekrolog over avisen Fædrelandets redaktør, digteren Carl Ploug, som i 1800-tallets sidste halvdel gled fra de nationalliberale til Højre og derfor var naturlig skydeskive for Hørup og Brandes-brødrene.

Da Ploug drog sit sidste åndedrag en oktoberdag i 1884, skrev Hørup dagen efter om ham i sin avis. Helst ville han jo tie om nulliteten, men siden skik og brug krævede, at man også fulgte modstanderne til graven, tog Hørup det på sig. Nogen ukær opgave har det nu næppe været:

»... blandt alle vore Samtidige er dette den Mand, om hvem vi intet ved, som vi kunde lide, og hos hvem vi Intet fandt, der forsonede med Kammeraternes Ros og med den Magt, han al Tid misbrugte...«.

Ploug havde et gnavent alvorsansigt og en snæver hjerne, han græd af selvrørelse, var umandig, forkælet, dum og overfladisk og så videre i én lang, blændende velskrevet aflivning af den netop afdøde. End ikke i de dødes rige måtte den offentlige mening falde Hørup af hænde. Måske var det ikke rimeligt at kritisere Ploug nu, hvor han lige var død, funderede Hørup undervejs i sin

verbale henrettelse, men det var faktisk ikke mere rimeligt, mens han levede, for Ploug forstod alligevel ikke et ord af kritikken. Så Hørup kunne slutte sin nekrolog med denne fanfare:

»Han var lige betydelig nok til blandt Modstandere at være den usmageligste, mindst sympatiske Figur – vi brød os ikke om ham og kunde ikke lide ham.«

Bogen hermed være anbefalet, Hørup skriver som en drøm, og noterne og efterskriftet er instruktive til forståelse af Hørups samtid. Parallellen til vore dages danske kulturkamp er ganske tydelig.

Arne Hardis

Viggo Hørup: *Naar Samfundsordenen vakler*. Ved Helge Scheuer Nielsen. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Syddansk Universitetsforlag 2009.

HAL KOCH – URDEMOKRATEN

Sidste år blev teologiprofessor Hal Kochs (1904-63) tanker om demokrati optaget i det danske undervisningsministeriums demokratikanon. Hans liv og virke og især hans politiske engagement under besættelsen træder i forgrunden i værket *Hal Koch - en biografi*, mens hans private og familiemæssige forhold – herunder ægteskabet med Bodil Koch (dansk kirkeminister 1950-66 og senere kulturminister) træder velgørende og på grund af manglende kilde materiale i baggrunden. Derimod gør biografien en del ud af forholdet til og respekten for faderen, provst Hans Koch. Og så er den til tider skarpe og veloplagte brevveksling med kollegaen og vennen, filosofen K.E. Løgstrup perspektiverende og nuancerende baggrund gennem hele biografien – som den var det på afgørende vis i livet for Hal Koch. Brevvekslingen fra de første besættelsesår er udgivet i bogen ”Kære Hal – Kære Koste” i 1993.

Mens faderen knyttede sig til KFUMs moralske og etiske oplevelseskristendom, bevægede sønnen sig under sine teologistudier hurtigt i retning af den Barth-inspirerede tidehvervske kristendom, der holder det kristne trosliv i armslængde fra det politiske liv. Tidehversmand med hud og hår blev Hal Koch dog aldrig, men han forfulgte efter disputatsen – som han forsvarede i 1932 – i sit akademiske arbejde ihærdigt livet igennem det udstukne spor i undersøgelsen af forholdet mellem filosofi og kristendom.

Unge Hal blev student fra den klassiske dannelses højborg, Metropolitan-skolen og krydsede allerede som 17 år gammel Vor Frue Plads i København til en målrettet akademisk karriere på Københavns Universitet. I 1929 blev han gift med Bodil, og aflagde sig herefter ifølge *Jes Fabricius Møller* en del af sit studentikose krukkeri til fordel for den intellektuelle elegance, der blev hans varemærke udadtil. Under parrets studieophold i Tübingen studerede Hal Koch – som i øvrigt flere humanistisk og teologisk interesserede verden over – den svenske professor i systematisk teologi Anders Nygrens udlægning af

den kristne kærlighedstanke. Også her som hos Barth opretholdes det skarpe skel mellem Gud og mennesker. Et skel, som doktoranden fastholdt i sit opgør med autoriteterne i sin disputats. Om denne selvsikkerhed, der kunne stå som overskrift over den elegante og karismatiske debattør livet igennem, udtalte Løgstrup: ”Han udtalte sig med selvsikkerhed, men uden skygge af triumf. Det var bare, sådan som han sagde, ikke fordi han sagde det, men fordi det var sådan.”

Efter disputatsen om græsk tænkning og kristendom kastede Koch sig målbevidst og karrierestrategisk over den danske middelalder og kirkehistorien. Næste ledige professorat ved Københavns Universitet gjaldt nemlig middelalderens kirkehistorie. Disse studier førte Koch ind i diskussionen om det første kirkebyggeri i Danmark, hvor han valgte sporet efter den forkætrede historiker Erik Arup, der fastholdt, at bønderne fra den demokratisk selvstyrende landsby og ikke fyrsten var de første kirkebyggere. Tanken, der stadig er til diskussion i Danmark, førte bagud og samlede oldtidens urdemokrati op som forbillede og i høj grad ideal for den tidlige middelalders retsopfattelse.

Hal Koch fik sit professorat, og krigen stod for døren. En begivenhed, som teologiprofessoren håbede ville bringe afklaring og bevæge det danske folk og bringe det i ”det rette Forhold til Virkeligheden”. Inden besættelsen af Danmark havde Hal Koch gjort et overraskende skrabud over for Grundtvig og hans opfattelse af danskhed og kristendom gennem en øvelsesrække, og i efteråret 1940 åbnede han en offentlig forelæsningsrække over den åndelige virkelighed som ren og pur danskhed i det traditionsrige anneksauditorium på universitetet. Det blev et tilløbsstykke. I debatten under krigen balancerede Hal Koch på knivsæggen mellem nationalisme og vækkelsen til det dansk kristne. Da han blev valgt som formand for Dansk Ungdomssamvirke, skete det netop for at lægge markant afstand til den nationalisme, der førte lukt ind i den nazistisk inficerede, antidemokratiske tankegang, der i krigsårene fiskede i rørte vande.

Da Dansk Ungdomssamvirke blev stiftet i juni 1940 med de politiske ungdomsorganisationer som drivkraft, fremstod den derfor som en paraplyorganisation, der skulle virke som bolværk mod nazisympatisørernes bestræbelser på at stifte et nationalt ungdomsforbund med højskoleforstander Niels Bukh, Ollerup Gymnastikhøjskole i spidsen. Ungdomssamvirket skulle arbejde bredt kulturelt, organisere sommerlejre og foredragsturneer og udarbejde undervisningsmateriale. Var starten diffus og formålet ganske upolitisk, så fandt den nyvalgte 36-årige formand hurtigt en platform i *Lederbladets* spalter, hvor han ikke blot provokerede organisationens formålsparagraf, men omdefinerede formålet i retning af ungdommens politiske indsigt i folkestyrets ånd og den demokratiske styreform.

Hal Kochs virke under besættelsen blev ikke blot en torn i øjet for besæt-

telsesmagten, men også udgangspunkt for kritik fra den aktive modstandsbevægelse (og stadigvæk fra vennen K.E. Løgstrup), der opfattede hans forsvar for samarbejdspolitikken som forræderi. At Koch ønskede samarbejdspolitikken bragt til ophør, var der dog ingen tvivl om. Spørgsmålet var blot hvornår? Og i hvilken anledning?

Det kunne have været udstedelsen af det grundlovsstridige forbud mod kommunistpartiet eller jødeforfølgelserne. Nåede det afgørende nej ikke frem i tide fra dansk åndslivs samlende skikkelse, så var Hal Koch befriende og hudløst ærlig omkring sin rolle og sine standpunkter *efter* besættelsen, hvor så mange andre fandt behov for at omtolke virkeligheden til egen retfærdiggørelse. Spørgsmålet ”Plager fanden jer?” udtalt i forbindelse med det hårdhændede retsopgør vil blive husket, når Hal Kochs heroiske indsats og vovemod er glemt.

Og faktisk lurer glemslen trods senere ministeriel kanonisering. Efter krigen trådte den offentligt kendte debattør og feterede foredragsholder måske ind i sin kones skygge. Det antydes i biografien, ligesom hans depression under og efter sit virke som højskoleforstander kalder mere på en klinisk diagnose end eksistentielle forhold og gedigen overanstrengelse som årsag. Jes Fabricius Møllers utroligt læsevenlige og velformulerede biografi indkredser imidlertid det ubestikkelige menneske, der gennem sit skarpe intellekt og demokratiske sindelag hævdede sig over samtidens lunkenhed.

Hal Koch honorerede til fulde sine egne krav til såvel det kristne som det udpræget politiske menneske. Selv ville han ganske givet skelne skarpt mellem humanisme og kristendom. Paradokset er så, at han selv rummede og på storslået vis forenede de to uforenelige størrelser i sin omfattende, ubestikkelige og dybt fascinerende personlighed.

Niels Houkjær

Jes Fabricius Møller. *Hal Koch - en biografi*. Gads Forlag. København 2009.

OP OG NED MED DE KULTURRADIKALE

I Danmark har den såkaldte kulturradikalisme spillet en stor og afgørende rolle i den pædagogiske, kulturelle og kunstneriske debat igennem det meste af det 20. århundrede. Den har sine rødder tilbage i Georg Brandes' og det moderne gennembruds frigørelsesideer i slutningen af 1800-tallet. Den udfolder sig i socialistisk retning i mellemkrigstiden med navne som Poul Henningsen og Keld Abel, og den spiller igen en stor rolle i 1960'erne hos forfattere som Klaus Rifbjerg og Leif Panduro. I 1960'erne bliver den i nogen grad forbundet med modernismen og Socialdemokratiets kultur- og oplysningsprogram. Sammen med modernismen markerer den et opgør med vanetænkning og småborgerlig kunstmag. I egen selvforståelse har den alle dage kæmpet på de undertrykte side mod magthaverne, hvad enten undertrykkelsen har været

økonomisk eller ideologisk. Kulturradikalismen bygger – eller byggede! – på en alliance mellem den kulturelle og intellektuelle elite og den økonomiske underklasse, og den er vendt mod den økonomiske overklasse og dens ”borgerlige” smag og normer.

Det er en antiautoritær bevægelse, som i løbet af århundredet så at sige sejrer ad helvede til, fordi den antiautoritære indstilling og frisindet bliver en fremherskende og selvfølgelig holdning i brede samfundsmæssige grupper. Kulturradikalismens frigørelsesideer bliver paradoksalt nok almene, samtidig med at de ledende figurer for kulturradikalismen bliver udsat for en voldsom kritik for at være nogle bedrevidende kulturpaver, der altid ved, hvad der er bedst for andre.

Opgøret med kulturradikalismen nåede sit foreløbige højdepunkt, da statsminister Anders Fogh Rasmussen i 2001 overtog regeringsmagten med støtte fra det nationalistiske Dansk Folkeparti og talte om et systemskifte i dansk politik. Han proklamerede et opgør med kulturradikale smagsdommere og det meningstyranteri, som de blev tilskrevet. Hans tanker vandt umiddelbart genklang hos de vælgere, hvis sag de kulturradikale ellers mente at tale.

Hvordan kan det nu være, at de velmenende kulturradikale kræfter fik netop de folk imod sig, hvis dybeste interesser de mente at kæmpe for? Og hvordan kan det være, at Fogh Rasmussen og den danske højrefløj havde held til at vende ”folkestemningen” mod de kulturradikale kræfter, som havde domineret kunstnerisk og pædagogisk tænkning i så mange år og siddet på magten i kulturelle og kunstneriske organer?

Et entydigt og endegyldigt svar på dette spørgsmål giver redaktør ved dagbladet Information *Rune Lykkeberg* ikke i bogen *Kampen om sandhederne* med undertitlen ”Om det kulturelle borgerskabs storhed og fald”. Men han gør et interessant og ofte overbevisende forsøg på at forklare, hvorfor det kunne gå, som det gik.

Kulturradikalismen indeholder nogle indre selvmodsigelser, som ”Kampen om sandheden” demonstrerer med overbevisende kraft. Der gives fine beskrivelser af, hvordan en kulturel overklasse har kritiseret magten, men samtidig har været ganske blind over for sin egen magtudfoldelse og undertrykkelse og derfor og til manges forundring har fremstået med en arrogant og undertrykkende bedrevidenhed. Denne bedrevidenhed og folks tilsvarende underlegenhed og mindreværdsfølelse er en af grundene til, at Fogh Rasmussen kunne få folk på sin side og etablere en alliance mellem den økonomiske over- og underklasse mod den kulturelle overklasse og gøre den til hadeobjekt og roden til alt ondt.

At denne nye, umage alliance overhovedet kan finde sted, forklarer Lykkeberg gennem en præcis analyse af forskellen mellem de objektive samfundsmæssige vilkår og det enkelte individs subjektive oplevelse. I sin redegørelse trækker

han på vidt forskellige fagområder som litteraturhistorie, kulturanalyse, sociologi og politologi. Det er bogens særlige kvalitet, at den hermed kombinerer, hvad der ofte er skilt ad og kun findes stykkevis rundt omkring.

Set fra mit litterære udgangspunkt er det særligt gode ved Lykkebergs bog, at den bruger skønlitteraturen på en meget direkte måde. Han anvender rask væk litteratur af Klaus Rifbjerg, Kristian Ditlev Jensen, Bent Vinn Nielsen og Vita Andersen til at illustrere og tydeliggøre samfundsmæssige problemstillinger. Således bliver litteraturen taget i brug i den offentlige debat, hvori den ellers er blevet stærkt marginaliseret – blandt andet fordi den har ført sig frem med en modernistisk afvisning af massepublikummet. Men her vinder den ved at blive taget i brug som illustration, case story og øjeåbner og til at sætte problemer under debat.

Lykkeberg lader det imidlertid ikke blive ved mikset af fagområder og litteratur. Han springer også mellem synspunkter, som man traditionelt placerer enten til højre eller venstre i dansk politik. Derfor er han både blevet udskældt for at være højreorienteret og venstreorienteret af folk, der absolut vil katalogisere synspunkter på den måde. Men det er en gevinst for bogens kritiske sigte, at den ikke er for fastholdere, og at den sætter sin kritik ind fra alle vinkler og ad den vej selv fastholder en slags overordnet neutralitet.

Denne mangfoldighed gør det også muligt for Lykkeberg at komme uden om en traditionel marxistisk analyse af klasseskel og klasse modsætninger, samtidig med at han har et skarpt blik for netop klasseforskelle, hvad enten de er sociale eller kulturelle. "Det er ikke de sociale klasser, som er forsvundet. Det er beskrivelsen af dem," hævder Lykkeberg og kommer med adskillige og overbevisende eksempler på, at det skulle være tilfældet. I sin analyse trækker han på den franske sociolog Pierre Bourdieu og hans teorier om social og kulturel dominans. Ja, han trækker på en lang række samfundsteoretikere og politiske iagttagere, som han dog bruger kritisk og med et originalt og sammenhængende ræsonnement.

Klasseanalysen rummer gode pointer, der forklarer den kulturelle overklasses fald, men der er også åbenlyse huller i Lykkebergs ellers fyldige analyse. Således spiller tro, køn og etnicitet ingen eller en helt underordnet rolle. Mens kampen om sandhederne har stået på, så har der hele tiden været en alternativ offentlighed i forhold til storbyernes kulturradikalisme. Den har levet på højskoler og i menighedshuse og har måske ikke gjort så meget væsen af sig i den daglige debat på tv og i de landsdækkende aviser, men man kan ikke se bort fra den som en væsentlig kulturel faktor. Således også med indvandrerspørgsmålet og debatten om fordele og bagsider ved et multietnisk samfund. Det er ikke mindst denne dagsorden, der har gjort sig gældende trods kulturradikale forsøg på at slå den hen, og som har ført frem til systemskiftet 2001. Endelig ser Lykkeberg stort set bort fra køn og ligestillingskampen, ligesom han i sit

litterære udvalg ikke har blik for de kvindelige forfattere, som har markeret en særlig kvindelig vinkel på velfærdsstatens ud- og afvikling.

Når jeg netop roste Lykkeberg for kunne skifte synspunkt, og snart se tingene fra højre, snart fra venstre, snart nedefra og snart ovenfra, så er der en bagside ved den medalje. Det er nemlig svært at se, hvilke konsekvenser der kan og skal drages af de kritiske erkendelser. Et sted i "Kampen om sandhederne" står der, at bogen vil gøre os "klogere på visse forhold" og på sidste side står der lidt om, at det gælder om at komme foragten for andre mennesker til livs. Det lyder så artigt, at det kunne blive til fast pensum i den "pladderhumanistiske" søndagsskole. Men hvad er det i mere præcis forstand, Lykkeberg vil med sin kritik? Hvad er hans sigte? Hvis de sociale klasser ikke er forsvundet, men fungerer i bedste eller værste velgående, er der så ikke blæst til fornyet klassekamp? Hvor er den intellektuelle kritiker placeret i den kamp? Hvad er hans opgave, og hvem skal han solidariseres sig og danne alliance med? Lykkeberg citerer selv gøgleren Erik Claussen for at have hævdet, at nu har vi sagt fra i lang tid, nu gælder om at sige til. Men hvad skal der siges ja til?

Lykkeberg kommer ikke med noget svar på disse spørgsmål, som bogen indirekte stiller. Til gengæld formerer de kritiske analyser sig. Faktisk ser det ud som om bogen ikke rigtigt har kunne finde sin ende. Det hænger for mig at se sammen med, at den ikke har kunnet definere et klart mål, der kunne fortælle Lykkeberg og læseren, hvornår vi er fremme, og nok er nok.

En bog som denne er et produkt af det kritiske sindelag, som siden Georg Brandes har præget dansk kultur. Det er derfor helt naturligt, at Lykkeberg giver en skarp kritik af den kritiske selvforståelse og på den måde både arver og reviderer kulturradikalismen og dermed giver den nyt liv. For uden selvkritik må kulturradikalismen gå i sig selv igen, og det er vi måske dårligt tjent med.

Lars Handesten

Rune Lykkeberg. *Kampen om sandhederne. Om det kulturelle borgerskabs storhed og fald.* Gyldendal, København 2008.

DRÖMMEN OM NORDEN OCH EUROPA

Ulf Dinkelspiels tidiga drömmar om ett enat Europa måste anses ha gått i uppfyllelse i och med att EU i dag omfattar 27 medlemsstater. Om sina integrationspolitiska visioner och erfarenheter berättar den fd europaministern och diplomaten utförligt och initierat i den nyutkomna boken *Den motvillige europén. Sveriges väg till Europa*. Stjärnförhandlaren Dinkelspiel skriver om tre stora svenska europeiska samarbetsprojekt: Frihandelsförhandlingarna med EG i början av 1970-talet, EES-förhandlingarna tidigt på 1990-talet och förhandlingarna om medlemskap i EU 1992-1994.

Sveriges väg till Europa har inte varit spikrak. Snarare har den gått i sick-sack. En ansökan om associering med EEC lämnades in i december 1961.

Medlemskap var vid den tidpunkten inte tänkbart. Att det var oförenligt med vår hävdvunna neutralitetspolitik hade Tage Erlander slagit fast i sitt berömda Metalltal i augusti 1961. Frankrikes president Charles de Gaulle slog igen dörren för brittiskt medlemskap i EEC några år senare. De danska, norska och svenska EEC-propåerna föll därmed också under bordet.

1967 omintetgjorde general de Gaulle än en gång de brittiska planerna på medlemskap i EEC. Då passade Danmark på tillfället att ta initiativ till ett utvidgat nordiskt ekonomiskt samarbete – i folkmun kallat för Nordek. Under två års tid förhandlade Danmark, Finland, Norge och Sverige om att bilda en nordisk tullunion. Nordek, som var de dåtida nordisternas drömprojekt, blev tyvärr inte av. En nordisk investeringsbank etablerades småningom som ett slags ersättning. Alltid något, sade han som kom till Helsingfors.

Det storstilade Nordek-projektet misslyckades dels för att EEC, efter de Gaulles avgång, ånyo öppnades för nya medlemsländer, dels på grund av traditionell sovjetisk misstänksamhet mot västliga tullunioner. Den sistnämnda omständigheten invercade starkt på president Kekkonens slutliga och negativa ställningstagande till Nordek. Efter Nordek-episoden blev det återigen dags för Sverige att ansöka om omfattande, varaktiga och nära förbindelser med EG. Men inte heller denna gång blev det något av med de ganska så långtgående svenska Europaplanerna. Olof Palme fick dra i den integrationspolitiska nödbromsen i mars 1971 vid ett möte på Stockholms arbetarekommun. Det utrikespolitiska samarbete som skisserades i Davignon-rapporten och planerna på en ekonomisk och monetär union, dvs. Werner-planen blev för svårsmälta. SSU, det socialdemokratiska ungdomsförbundet, morrade. Olof Palme fick inse att ett svenskt EG-medlemskap blivit inrikespolitiskt omöjligt.

Fjärde gången gillt blev det hösten 1990. Som en avslutande punkt i ett ekonomiskt krispaket stod att läsa, att den socialdemokratiska regeringen kunde tänka sig svenskt medlemskap i EG. Några dagar efter detta överraskningsbesked från Ingvar Carlssons regering anslöt sig moderatledaren Carl Bildt och folkpartiledaren Bengt Westerberg till medlemskapsmålet i en uppmärksammat debattartikel i Dagens Nyheter. Återstod så centerpartiet, som dröjde till i maj 1994 med att bejaka medlemskapet. På centerpartiets extra kongress i Stockholm lyckades centerledaren Olof Johansson till slut omvända tveksamma partikamrater och få igenom ett ja till EU.

Förhandlingarna inleddes sommaren 1991, då Ingvar Carlsson lämnade över Sveriges ansökan om medlemskap. Den borgerliga fyrtipartiregeringen med Ulf Dinkelspiel som ansvarigt statsråd förde tre år senare stafettpippen i mål i Bryssel. Därefter fick svenska folket i en rådgivande folkomröstning säga sitt. 52,3 procent för ja mot 46,8 procent för nej blev det folkliga utslaget i november 1994. Då hette statsministern åter Ingvar Carlsson.

Om detta och mycket annat kan man läsa i Ulf Dinkelspiels habila men

tyvärr lite tråkigt skrivna bok. Några smärre faktafel misspryder Dinkelspiels bok. Folkomröstningen om det svenska deltagandet i EMU ägde rum i september 2003 – inte 2002 som det står i boken (sidan 346). Det stod inte något val till Stortinget för dörren hösten 1991 då Norge förhandlade om medlemskap med Bryssel. Möjligen syftar Dinkelspiel (sidan 144) på ett kommunalval detta år. Nästa stortingsval hölls inte förrän i september 1993. Olof Palmes stora tidningsartikel om Sverige och EEC stod att läsa i Aftonbladet den 5 och 6 augusti 1971 och inte i Dagens Nyheter som Dinkelspiel hävdar (sidan 56). Det kan man förvissa sig om genom att gå till *Utrikesfrågor* för 1971. Helmut Schmidt var inte tysk förbundskansler hösten 1971, som det står i boken (sidan 58). Willy Brandt var kvar på den posten fram till 1974.

Som förhandlare sitter Dinkelspiel inne med alldeles unika erfarenheter. Öppenhet och tydlighet var de ledstjärnor som styrde de svenska EU-förhandlarna på 1990-talet. Dinkelspiel understryker att förhandlingar är ett lagarbete. För att lyckas måste man ha gjort hemläxan innan de börjar. Det gäller att sätta upp ett tydligt mål för förhandlingarna redan i initialskedet och att sedan inte tappa detta mål ur sikte. Den som är intresserad av förhandlingspsykologi och förhandlingsstrategi har många tänkbara reflexioner att inhämta i bokens slutkapitel.

Någon partigångare har Ulf Dinkelspiel aldrig varit. När han blev medlem av den borgerliga fyrtipartiregeringen hösten 1991 lugnade Carl Bildt honom skämtsamt med orden: "Du kan vara helt lugn, i regeringsförhandlingarna har du varit allt mellan en halv och en och en halv moderat".

Claes Wiklund

Ulf Dinkelspiel. *Den motvillige europén. Sveriges väg till Europa*. Atlantis, Stockholm 2009.

Bokessä och Kring böcker och människor har följande medarbetare:
Bache-Wiig, Harald, professor i nordisk litteraturvetenskap, Lysaker
Engblom, Lars-Åke, professor, Huskvarna
Handesten, Lars, lektor och kritiker, Kristeligt Dagblad, Köpenhamn
Hardis, Arne, politisk redaktör, Weekendavisen, Köpenhamn
Hedelius, Anna, kulturskribent och teaterkritiker, Stockholm
Houkjær, Niels, författare och kritiker, Berlingske Tidende
Lothe, Jakob, professor i engelsk litteratur, Oslo
Schram, Arna, journalist på Viðskiptablaðið, Reykjavík
Wiklund, Claes, NT:s huvudredaktör, Gnesta

SAMMANFATTNING

Nordisk Tidskrifts tredje nummer för året ägnas på sedvanligt vis åt de ländervisa översikterna om den skönlitterära utgivningen under 2008.

NT:s danske redaktör Henrik Wivel inleder litteraturnumret med en betraktelse om konstnärlig frihet. Lars Bukdahl lyfter i den danska litteraturöversikten inledningsvis fram böcker som blev orättvist behandlade. Mervi Kantokorpi konstaterar i sin översikt över den finska bokutgivningen att kvinnliga romanförfattare dominerar den litterära scenen. Gustaf Widén pekar på poesins starka ställning i den finlandssvenska litteraturutgivningen. Úlfhildur Dagsdóttir beskriver bland annat hur den ekonomiska krisen avspeglar sig i den isländska bokutgivningen. NT:s norske redaktör Hans H. Skei noterar att 2008 inte var något gott år för den norska bokutgivningen. Birgit Munkhammar tar manliga författares personliga bekännelser i roman- och dagboksform som utgångspunkt i sin svenska litteraturöversikt. Hans H. Skei har intervjuat mottagaren av Nordiska rådets litteraturpris, den norske författaren Per Petterson.

För egen räkning svarar finländska riksdagsledamoten Christina Gestrin för. Hon är ledamot av Nordiska rådets presidium och skriver om det parlamentariska samarbetet på Östersjönivå. Anders Ljunggren, nybliven svensk ambassadör på Island, sammanfattar intrycken från det norska stortingsvalet. Ljunggren blickar i sin *Krönika om nordiskt samarbete* också fram mot kommande val – i Sverige 2010 samt i Danmark och Finland senast 2011. Harald Jørgensen var under mer än fyrtio år Nordisk Tidskrifts danske redaktör. Kristian Hvidt har skrivit minnesorden om Harald Jørgensen som blev 102 år.

Bokessän är författad av Harald Bache-Wiig och handlar om utgivningen av band I-III av Jonas Lies brev.

Kring böcker och människor inleds med journalisten Arna Schrams recension av den isländske politikern Guðni Ágústssons memoarer. Han var bland annat ordförande för Framsóknarflokkurinn. Jakob Lothe anmäler en antologi om landsgymnasiet som gav landsbygdsungdomar möjlighet att studera vidare. Lars-Åke Engblom recenserar Kenne Fants biografi om den svenske tidningsmannen och anti-nazisten Torgny Segerstedt. Anna Hedelius har tagit sig an den tredje och avslutande delen av Johan Svedjedals mäktiga biografi om Carl Jonas Love Almqvist. En samling intressanta artiklar om den berömde danske publicisten Viggo Hørup har Arne Hardis med behållning läst. Teologiprofessorn Hal Koch har blivit föremål för en biografi författad av Jes Fabricius Møller. Niels Houkjær har recenserat boken. Kulturradikalismen i Danmark skriver Rune Lykkeberg om under rubriken ”Kampen om sandhederne”. Lars Handesten anmäler boken. NT:s huvudredaktör tar avslutningsvis upp den svenske diplomaten och fd statsrådet Ulf Dinkelspiels memoarer. Tonvikten i Dinkelspiels bok ligger på Sveriges förhandlingar med EEC/EG/EU.

C W-d

TIIVISTELMÄ

Nordisk Tidskriftin kolmas vuoden numero keskittyy totuttuun tapaan Pohjoismaiden kaunokirjallisuuteen. Lehdessä on katsaus vuoden 2008 julkaisuihin.

NT:n tanskalainen toimittaja Henrik Wivel tarkastelee kirjallisuusnumerossa ensimmäiseksi taiteellista vapautta. Lars Bukdahl ottaa Tanskan kirjallisuutta esittelevässä katsauksessa aluksi esille epäoikeudenmukaisesti kohdeltuja kirjoja. Mervi Kantokorpi toteaa suomenkielistä kirjallisuutta koskevassa osuudessaan, että naispuoliset romaanikirjailijat dominoivat kirjallisella näyttämöllä. Gustaf Widén korostaa runouden vahvaa asemaa suomenruotsalaisessa kirjallisuudessa. Úlfhildur Dagsdóttir kuvaa muun muassa, miten talouskriisi kuvastuu islantilaisen kustannustoimintaan. NT:n norjalainen toimittaja Hans H. Skei toteaa, ettei vuosi 2008 ollut lainkaan hyvä vuosi norjalaisen kirjallisuuden julkaisemisen kannalta. Birgit Munkhammar ottaa Ruotsin kirjallisuutta käsittelevässä katsauksessa lähtökohdaksi mieskirjailijoiden romaani- ja päiväkirjamuodossa esittämät henkilökohtaiset tunnustukset. Hans H. Skei on haastatellut Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinnon saanutta norjalaista kirjailijaa Per Pettersonia.

För egen räkning -palstasta vastaa suomalainen kansanedustaja Christina Gestrin. Hän on Pohjoismaiden neuvoston puhemiehistön jäsen ja hän kirjoittaa Itämeren ympäristön parlamentaarisesta yhteistyöstä. Anders Ljunggren, joka äskettäin nimitettiin suurlähettilääksi Islantiin, tiivistää vaikutelmansa Norjan suurkäräjävaaleista. Ljunggren katsoo palstallaan *Krönika om nordiskt samarbete* myös tulevia vaaleja kohti – Ruotsissa vaalit pidetään 2010 ja Tanskassa ja Suomessa viimeistään 2011. Harald Jørgensen oli yli neljäkymmentä vuotta Nordisk Tidskriftin tanskalainen toimittaja. Harald Jørgensen eli 102-vuotiaaksi, ja Kristian Hvidt on kirjoittanut hänestä muistosanat.

Kirjaesseen on kirjoittanut Harald Bache-Wiig ja se käsittelee Jonas Lien kirjekokoelmasta julkaistuja osia I-III.

Kring böcker och människor -palstalla on ensimmäisenä journalisti Arna Schramin arvostelu islantilaisen poliitikon Guðni Ágústssonin muistelmissa. Tämä oli muun muassa Framsóknarflokkurinnin puheenjohtaja. Jakob Lothe ilmoittaa antologian, jossa kerrotaan maaseutulukiosta, jonka ansiosta maa-laisnuoret saivat mahdollisuuden jatkaa opintojaan. Lars-Åke Engblom arvostelee Kenne Fantin kirjoittaman, ruotsalaisen sanomalehtimiehen ja antinatsin Torgny Segerstedtin elämäkerran. Anna Hedelius on perehtynyt Johan Svedjedalin kirjoittaman, Carl Jonas Love Almqvistin mahtavan elämäkerran kolmanteen ja viimeiseen osaan. Arne Hardis on lukenut kokoelman mielenkiintoisia artikkeleita kuuluisasta tanskalaisesta lehtimiehestä Viggo Hørupista. Teologian professori Hal Koch on Jes Fabricius Møllerin kirjoittaman elämäkerran kohde. Niels Houkjær on arvostellut kirjan. Tanskan kulttuuriradikalismista kirjoittaa Rune Lykkeberg otsikon ”Kampen om sandhederne” alla. Kirjan ilmoittaa Lars Handesten. NT:n päätoimittaja ottaa lopuksi esille ruotsalaisen diplomaatin ja entisen ministerin Ulf Dinkelspielin muistelmat. Dinkelspielin kirjan pääpaino on Ruotsin EEC/EG/EU-neuvotteluissa.

C W-d

Suomennos: Paula Ehrnebo

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utger under 2009 sin hundratrettioandra årgång, den åttiofemte i den nya serien som i samarbete med föreningarna Norden begyntes 1925. Tidskriften vill liksom hittills framför allt ställa sina krafter i det nordiska kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt hänför sig till de nordiska folkens gemenskap. Enligt Letterstedtska föreningens grundstadgar sysselsätter den sig ej med politiska frågor.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Litteraturanmälningarna består av årsöversikter omfattande ett urval av böcker på skilda områden, som kan anses ha nordiskt intresse. *Krönikan om nordiskt samarbete* kommer att fortsättas. Under rubriken *För egen räkning* kommer personligt hållna inlägg om nordiska samarbetsideologiska spörsmål att publiceras.

Tidskriften utkommer med fyra nummer. *Prenumerationspriset inom Norden för 2009 är 250 kr, lösnummerpriset är 65 kr.*

Prenumeration för 2009 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr 409195-5. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, c/o Blidberg, SE-179 75 Skå.

Prenumeration kan även tecknas i bokhandeln.

För medlemmar av föreningarna Norden gäller dock, att dessa genom hänvändelse direkt till redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris.

Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Hantverkargatan 33, 112 21 Stockholm. Tel 08-506 113 00. Äldre årgångar kan rekvireras från redaktionen.

Redaktionen:

Nordisk Tidskrift, Box 22333, SE-104 22 Stockholm. Telefontid fredagar 10–12.

Redaktionssekreterare: Fil.kand. Lena Wiklund

Besöksadress: c/o Föreningen Norden, Hantverkargatan 33, 2 tr, Stockholm.

Telefon 08-654 75 70, telefax 08-654 75 72.

E-post: info@letterstedtska.org

Huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Claes Wiklund, Skillingagatan 38 A, SE-646 32 Gnesta.

Tel 0158-137 89 (bostaden).

E-post: info@letterstedtska.org

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Engbakken 26, DK-2830 Virum.

Tel 33 75 75 75. E-post: hw@weekendavisen.dk

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Dalvägen 3 A 4, FIN-02700 Grankulla.

Tel 09-505 29 74. E-post: guylindstrom@yahoo.com

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrún 36, IS-102 Reykjavík.

Tel 5-45 84 62. E-post: snjolaug.olafsdottir@for.stjr.is

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo.

Tel 22-85 41 45. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no